

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
Факультет філології і журналістики

Матеріали
Всеукраїнської студентської наукової
інтернет-конференції

*«Актуальні питання сучасної
філології і журналістики»*

19 квітня 2023 року

Тернопіль

Рекомендовано до друку вченою радою факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 4 від 18 квітня 2023 р.)

Актуальні питання сучасної філології і журналістики. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2023. 177 с.

Збірник містить матеріали Всеукраїнської студентської наукової інтернет-конференції з актуальних питань дослідження мови, методики її навчання та журналістики. Конференція зібрала студентів з різних міст України. Матеріали конференції можуть бути цікавими та корисними для науковців, аспірантів, викладачів і студентів вищих навчальних закладів.

Рецензенти.:

НАТАЛІЯ ГРИЦАК – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

ТЕТЯНА САВЧИН – кандидат філологічних наук, доцент кафедри загального мовознавства і слов'янських мов Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

ТЕТЯНА ЮРЧИШИН – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов та інформаційно-комунікаційних технологій Західноукраїнського національного університету.

Головний редактор

ТЕТЯНА ВІЛЬЧИНСЬКА – доктор філологічних наук, професор кафедри загального мовознавства і слов'янських мов, декан факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Заступники головного редактора:

ГАЛИНА БАЧИНСЬКА – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри загального мовознавства і слов'янських мов Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

ОКСАНА ВЕРБОВЕЦЬКА – кандидат філологічних наук, викладач кафедри загального мовознавства і слов'янських мов, заступник декана з навчальної роботи факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

ІРИНА БАБІЙ - кандидат філологічних наук, доцент кафедри загального мовознавства і слов'янських мов факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Редакційна колегія не обов'язково поділяє позицію, висловлену авторами у статтях, та не несе відповідальності за достовірність наведених даних і посилань.

Адреса кафедри: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, вул. М. Кривоноса, 2, каб. 64, м. Тернопіль, 46027 E-mail: kafedra.movoznavstva.tnpu@gmail.com

© Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2023

Городецька Анна,

Криворізький державний педагогічний університет

Науковий керівник – д. ф. н., проф. Ж. В. Колоїз

СОЦІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР АКСІОЛОГІЧНИХ ПАРАМЕТРІВ ФРАГМЕНТІВ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Наукова мовна картина світу представлена багатьма тематичними полями (когнітивними картами). Огляд наукових джерел засвідчив, що назріла потреба у виокремленні тематичного поля «Фармацевтика», яке системно не досліджене в лінгвістичній літературі. До актуальних напрямів концептуального вивчення лексики різних галузей людського знання уналежнюють багатоаспектний аналіз фармацевтичної термінології. У науковому доробку представлено лінгвістичні розвідки таких дослідників, як А. Боцман, Г. Германович, Г. Дидик-Меуш, А. Косенко, Т. Луковенко, , Р.-Ю. Перхач, О. Снітовська, В. Станівчук, Р. Стецюк.

Поділяючи висловлені позиції науковців щодо проблем у процесі номінації лікарських препаратів, пов'язуємо їх із відсутністю напрацьованих стандартів упорядкованості терміносистеми; термінологічних словників із тлумаченням значення терміноназв, презентацією історії їхнього формування, етимологічним аналізом, розкриттям причин умотивованості внутрішньої форми; когнітивно-наукового усвідомлення причин номінації лікарських препаратів носіями мови; аналізу дериваційних шляхів формування номенів на позначення лікарських препаратів та з необхідністю укладання когнітивної карти лікувальних препаратів. Особливої уваги потребує дослідження концепту «Лікувальні препарати», наповнення якого можна визначити як презентацію готового фармацевтичного продукту. Однак пропоновані лінгвістичні праці не охоплюють усього спектру термінів, не пропонують комплексного опису й супровідної філологічної інформації до них. В Україністиці заслуговують на увагу, зокрема праці Р.-Ю. Перхач [2] та Г. Хирівської [3] з цього питання. Тому

нас зацікавила проблема адекватного сприйняття носіями мови сучасних терміноназв ліків, пропонувананих до споживання сучасною фармакологією.

Мета запропонованої статті полягає у соціолінгвістичному з'ясуванні розуміння когнітивної карти лікувальних препаратів з компонентами *кардіо-* і *дерма-* носіями мови.

Серед студентів Криворізького медичного коледжу спеціальності «Фармація. Промислова фармація» та Криворізького державного педагогічного університету за спеціальністю «Українська мова та література, зарубіжна література, англійська мова» проведено експеримент «Соціологічний вимір аксіологічних параметрів фрагментів фармацевтичного дискурсу». В опитуванні взяли участь 150 респондентів, із яких 90 студентів фармацевтичного факультету денної та заочної форми навчання медичного коледжу (із них 80% – віком до 20 років, 8,9% – до 30 років, 11,1% – віком до 40 років; жіночої статі – 89,9%, чоловічої статі – 10,1%) та 60 студентів денної форми навчання факультету української філології з додатковою спеціальністю «Англійська мова» (із них 44,4% – віком до 20 років, 55,6% – до 30 років; жіночої статі – 98,3%, чоловічої статі – 1,7%).

Пропонуємо укладений питальник, який складався із двох аналогічних блоків (відповідно для терміноназв з компонентом *дерма-* і *кардіо-* (відмінності стосувалися 3, 4 та 6 питань): 1. Чи знаєте Ви значення компонентів *дерма-* і *кардіо-* в медичних термінах загалом і в назвах лікувальних препаратів зокрема? 2. Назви медичних термінів та лікувальні препарати з компонентами *дерма-* і *кардіо-* мають іншомовні запозичені елементи. Чи чули Ви такі назви, усвідомлюєте їх значення та лікувальні властивості?; 3. Приведіть у відповідність іншомовні елементи назв медичних термінів з компонентами *дерма-* і *кардіо-* та коментар щодо їхнього походження й витлумачення.

№ з/п	Іншомовний елемент у назвах медичних термінів із компонентом <i>кардіо-</i>	№ з/п	Походження й витлумачення іншомовних елементів у назвах медичних термінів із компонентом <i>кардіо-</i>
1	<i>бікард</i>	1	суфікс іменників, утворених від грец. дієслів із значенням «процес», «результат процесу», «патологічний стан»

2	<i>кардіостад</i>	2	від англ. зберігати
3	<i>ніфекард</i>	3	від грец. стадія; певний ступінь (період, етап) у розвитку чогось, що має свої якісні особливості
4	<i>кардоз</i>	4	від лат. двічі
5	<i>кардісейв</i>	5	від грец. хмара
6	<i>кардіоревматологія</i>	6	від грец. у складних словах «жир»
7	<i>кардіоліноз</i>	7	від грец. розтікання, потік

№ з/п	Іншомовний елемент у назвах лікувальних препаратів із компонентом <i>дерма-</i>	№ з/п	Походження й витлумачення іншомовних елементів у назвах лікувальних препаратів із компонентом <i>дерма-</i>
1	<i>дермазол</i>	1	від лат. луб і форма, тканина деревини, що надає їй міцності; інша назва – деревні волокна
2	<i>екзодерм-крем</i>	2	від лат. п'явка, речовина, що її виділяють шийні залози медичної п'явки та перешкоджають зсіданню крові
3	<i>карбодерм</i>	3	від англ. осушувати, відкачувати, відводити
4	<i>фузідерм</i>	4	від франц. злиття, від лат. плавлення
5	<i>дермадрин</i>	5	від лат. вугілля, у складних словах означає «сполука вуглецю»
6	<i>гірудодерм</i>	6	від грец. зовні, поза, префікс, що означає «зовні», «поза чимось»
7	<i>лібрідерм</i>	7	від нім. колоїдний розчин, від лат. розкладання; найдрібніші частинки будь-якої речовини в рідинному, твердому чи газоподібному середовищі

4. Більшість із медичних термінів з компонентами *дерма-* і *кардіо-* презентують різні способи словотворення. Чи можете Ви, ознайомившись із терміноназвами, визначити шляхи їхнього творення в сучасній українській мові? Приведіть у відповідність назву медичного терміна і спосіб його словотворення.

№ з/п	Назва медичних термінів із компонентом <i>кардіо-</i>	№ з/п	Спосіб словотворення медичних термінів із компонентом <i>кардіо-</i>
1	<i>кардіомонітор</i>	1	словоскладання, термін-юкстапозитив
2	<i>кардіосигналізатор</i>	2	префіксація, що супроводжується усіченням основи
3	<i>кардиприл</i>	3	конфіксація
4	<i>кардіодарон-здоров'я</i>	4	словосполучення
5	<i>нікардія ретард</i>	5	основоскладання, що супроводжується інтерфіксацією
6	<i>акард</i>	6	основоскладання, що супроводжується суфіксацією
7	<i>мікардис</i>	7	основоскладання

№ з/п	Назва лікувального препарату з компонентом <i>дерма-</i>	№ з/п	Спосіб словотворення назви лікувального препарату з компонентом <i>дерма-</i>
-------	--	-------	---

1	<i>дерман'юріфаєр</i>	1	конфіксація
2	<i>екзодерм</i>	2	словосполучення-юкстапозитиви
3	<i>фотодерматоз</i>	3	основоскладання з усіченням однієї з основ
4	<i>редермік</i>	4	основоскладання з інтерфіксацією
5	<i>хеппідерм</i> здоров'я	5	основоскладання, що супроводжується суфіксацією
6	<i>кортидерм</i>	6	префіксальний спосіб словотвору
7	<i>дермокапіляр</i>	7	основоскладання

5. Чи доводилося Вам знайомитися з рецептурними рекомендаціями до лікувальних препаратів з компонентами *дерма-* і *кардіо-* або вивчати відповідні терміноназви в коледжі / університеті? Чи знаєте Ви призначення таких ліків?

6. Приведіть у відповідність назви лікувальних препаратів з компонентами *дерма-* і *кардіо-* та їхню медичну форму й призначення.

№ з/п	Назва лікувального препарату з компонентом <i>кардіо-</i>	№ з/п	Медична форма і призначення лікувального препарату
1	<i>кардолакс</i>	1	розчин для зупинки серця, у комбінації з гіпотермією застосовується при проведенні операцій на відкритому серці
2	<i>нікардія ретард</i>	2	фітосироп, що підсилює скорочувальну активність кардіоміоцитів та усуває явища серцевої недостатності
3	<i>кардиприл</i>	3	капсули, що призводять до розширення судин і зменшення затримки натрію і води
4	<i>кардіотонік</i>	4	розчин для ін'єкцій; зменшує потребу міокарда в кисні завдяки зменшенню частоти серцевих скорочень і зменшенню серцевого викиду та зниженню артеріального тиску
5	<i>кардіоплегічний розчин</i>	5	таблетки, що гальмують трансмембранний потік іонів кальцію через повільний кальцієвий канал у клітину; діють, зокрема, на клітини міокарда та гладкої мускулатури, коронарних артерій та периферичних судин

№ з/п	Назва лікувального препарату з компонентом <i>дерма-</i>	№ з/п	Медична форма і призначення лікувального препарату з компонентом <i>дерма-</i>
1	<i>мезодерм</i>	1	лікувальний спрей
2	<i>бетадерм</i>	2	лікувальний лак для нігтів із вмістом аміаку
3	<i>ламікон дермгель</i>	3	косметична глина
4	<i>белодерм</i>	4	міцелярна вода для комплексної корекції проблемної шкіри
5	<i>амодерм</i>	5	гель, що має широкий спектр протигрибкової дії
6	<i>дермаглін</i>	6	мазь, яку застосовують при дерматозах, при ускладненнях або підозрі на вторинні інфекції, наприклад, екзему, дерматит, нейродерміт, псоріаз тощо

7	<i>нормадерм</i>	7	крем, що має протизапальну, антиалергічну, протинабрякову, протисвербіжну дію при лікуванні екземи, дерматитів, псоріазу, свербіжу
---	------------------	---	--

7. Чи вважаєте Ви вдалим і достатньо семантично прозорим для споживачів фармацевтичної продукції процес формування терміноназв на позначення лікувальних препаратів із компонентами *дерма-* і *кардіо-* в сучасній фармацевтиці?

Аналітичний звіт засвідчив рівень лінгвістичного розуміння структурно-семантичних та функційних властивостей фармацевтичних терміноназв, здатність усвідомлено комунікувати на фармацевтичну тематику. Прокоментуємо результати опитування.

На 1-е запитання I-го блоку 96,5% студентів філологічного факультету відповіли *«знаю і правильно витлумачую»*, 3,5% – *«не знаю, але скористаюся підказкою»*, чим виявили зацікавленість проблемою. Студенти медичного коледжу виявили позитивну обізнаність (80% дали відповідь *«знаю і правильно витлумачую»* і 10% – *«знаю і неправильно витлумачую»*). Лише 10% респондентів-фармацевтів не виявили бажання пізнати значення нового для них слова. На 1-е запитання II-го блоку 99% студентів філологічного факультету відповіли *«знаю і правильно витлумачую»*, 1% – *«не знаю, але скористаюся підказкою»*, чим також виявили зацікавленість проблемою. Студенти медичного коледжу виявили позитивну обізнаність (81,1% дали відповідь *«знаю і правильно витлумачую»* і 8,9% – *«знаю і неправильно витлумачую»*). Лише 10% респондентів-фармацевтів загалом не виявили бажання пізнати значення нового для них слова.

На 2-е запитання I-го блоку 75,5% студентів-філологів відповіли *«знаю і правильно витлумачую»*, 10,5% – *«чув (-ла), знаю, правильно коментую, але не послуговуюся»*, 14% – *«чув (-ла), знаю, частково правильно коментую, але не послуговуюся»*, чим виявили впевненість у власних знаннях. Студенти медичного коледжу продемонстрували професійну обізнаність із запропонованого питання (62,2% дали відповідь *«чув (-ла), знаю і правильно послуговуюся»*, 16,7% – *«чув (-ла), знаю, правильно коментую, але не послуговуюся»* і 15,6% – *«чув (-ла), знаю,*

частково правильно коментую, але не послуговуюся». Лише 5.5% респондентів-фармацевтів визнали неусвідомлення значень іншомовних компонентів в назвах лікувальних препаратів. На 2-е запитання II-го блоку 76,7% студентів філологічного факультету відповіли *«чув (-ла), знаю і правильно послуговуюся»*, 11,3% – *«чув (-ла), знаю, правильно коментую, але не послуговуюся»*, 12% – *«чув (-ла), знаю, частково правильно коментую, але не послуговуюся»*, чим також виявили власну впевненість у здобутих знаннях. Студенти медичного коледжу вважають, що також добре розуміють семантику іншомовних компонентів в назвах ліків (62,2% дали відповідь *«чув (-ла), знаю і правильно послуговуюся»*, 17,8% – *«чув (-ла), знаю, правильно коментую, але не послуговуюся»* і 11,1% – *«чув (-ла), знаю, частково правильно коментую, але не послуговуюся»*). Лише 8,9% респондентів-фармацевтів заявили, що внутрішня форма назв лікувальних препаратів для них залишається прихованою.

Задля того, щоб перевірити виявлену високу самооцінку студентів різних спеціальностей з проблеми творення терміноназв на позначення лікувальних препаратів з компонентами *кардіо-* і *дерма-*, ми запропонували завдання конкретного лінгвістичного та фармацевтичного змісту. Здійснене опитування виявило, що реальна картина усвідомлення сутності процесів номінації ліків і власне уявлення студентів про досліджувану проблему не збігаються.

Із 3-ім завданням I-го блоку впоралися 81,4% студентів філологічної спеціальності (проти 18,6% неправильних відповідей) та 68% студентів фармацевтичної спеціальності (проти 32% неправильних відповідей). На 3 завдання II-го блоку впоралися 84,3% студентів філологічної спеціальності (проти 15,7% неправильних відповідей) та 69,6% студентів фармацевтичної спеціальності (проти 30,4% неправильних відповідей). Загалом констатуємо, що значення іншомовних компонентів у назвах лікувальних препаратів зрозуміле 82,9% студентів-філологів та 68,8% студентів-фармацевтів, що можна пояснити наявністю в навчальних планах підготовки двох спеціальностей іноземних мов, зокрема латинської.

У 4-ому завданні I-го блоку правильну відповідь подали 89,6% студентів філологічної спеціальності (проти 10,4% неправильних відповідей) та 10,3% студентів фармацевтичної спеціальності (проти 89,7% неправильних відповідей). У 4-ому завданні II-го блоку правильну відповідь подали 88,9% студентів філологічної спеціальності (проти 11,1% неправильних відповідей) та 10,2% студентів фармацевтичної спеціальності (проти 89,8% неправильних відповідей). Загалом розуміння шляхів творення терміноназв продемонстрували 89,3% філологів і тільки 10,3% фармацевтів, що можна пояснити специфікою навчання на філологічних факультетах університетів, де вивчають специфіку процесів словотворення в курсі «Морфеміка. Словотвір».

У 5-ому запитанні I-ого блоку 98% студентів-філологів подали відповідь *«не вивчав (-ла), не знайомився (-лася) з рецептурними рекомендаціями і не знаю призначення ліків»*, 2% – запропонували власну відповідь. Відповіді студентів медичного коледжу відповіли так: 64,4% – *«вивчав (-ла), знайомився (-лася) з рецептурними рекомендаціями і знаю призначення ліків»*, 17,8% – *«вивчав (-ла), знайомився (-лася) з рецептурними рекомендаціями, але не знаю призначення ліків»*, 12,2% – *«вивчав (-ла), не знайомився (-лася) з рецептурними рекомендаціями, але частково правильно знаю призначення ліків»*. 5,5% студентів відповіли негативно. У 5-ому запитанні II-ого блоку 99% студентів-філологів подали відповідь *«не вивчав (-ла), не знайомився (-лася) з рецептурними рекомендаціями і не знаю призначення ліків»*, 1% – запропонували власну відповідь. Відповіді студентів медичного коледжу розподілено так: 59% – *«вивчав (-ла), знайомився (-лася) з рецептурними рекомендаціями і знаю призначення ліків»*, 20% – *«вивчав (-ла), знайомився (-лася) з рецептурними рекомендаціями, але не знаю призначення ліків»*, 15% – *«вивчав (-ла), не знайомився (-лася) з рецептурними рекомендаціями, але частково правильно знаю призначення ліків»*. 6% студентів дали негативні відповіді. Аналіз анкет засвідчив, що неспеціалісти в галузі фармацевтики (навіть здобувачі філологічної освіти, які розуміють внутрішню форму терміноназв), не

орієнтуються у функціональному призначенні, оскільки це не було предметом вивчення в університетському курсі. Відповідно, й пересічні носії мови не можуть усвідомити сутність формування назв ліків.

У 6-ому завданні I-го блоку правильно відповіли 10,1% студентів філологічної спеціальності (проти 89,9% неправильних відповідей) та 90,7% студентів фармацевтичної спеціальності (проти 9,3% неправильних відповідей). У 6-ому завданні II-го блоку правильно відповіли 10,6% студентів філологічної спеціальності (проти 89,4% неправильних відповідей) та 90,6% студентів фармацевтичної спеціальності (проти 9,4% неправильних відповідей). Загалом із завданням упоралися 10,4% студентів філологічної спеціальності та 90,7% студентів фармації. Можемо пояснити позитивні результати студентів-фармацевтів тим, що навчальні плани медичних коледжів передбачають вивчення лікувальних препаратів, їхніх форм та призначення.

У 7-ому питанні I-го блоку 51% студентів-філологів не замислювався над цим питанням, 9% відповіли *«вважаю вдалим і достатньо семантично прозорим»*, 19% – *«вважаю загалом вдалим і достатньо семантично прозорим для носіїв мови, які володіють іноземними мовами»*, 11% – *«вважаю частково вдалим і недостатньо семантично прозорим»*, 10% – *«вважаю невдалим і семантично непрозорим»*. Студенти медичного коледжу продемонстрували протилежні результати: 65,5% відповіли *«вважаю вдалим і достатньо семантично прозорим»*, 15,6% – *«вважаю загалом вдалим і достатньо семантично прозорим для носіїв мови, які володіють іноземними мовами»*. Тільки 3,3% негативно оцінюють процес називання, а 4,4% не замислюються над проблемою. У 7-ому питанні II-го блоку 53% студентів-філологів не розмірковували над цим питанням, 6% відповіли *«вважаю вдалим і достатньо семантично прозорим»*, 14% – *«вважаю загалом вдалим і достатньо семантично прозорим для носіїв мови, які володіють іноземними мовами»*, 15% – *«вважаю частково вдалим і недостатньо семантично прозорим»*, 12% – *«вважаю невдалим і семантично непрозорим»*. Студенти медичного коледжу продемонстрували протилежні результати: 64% відповіли *«вважаю вдалим і*

достатньо семантично прозорим», 18% – «вважаю загалом вдалим і достатньо семантично прозорим для носіїв мови, які володіють іноземними мовами». Тільки 1% негативно оцінює процес називання, а 2% – не зважали на проблему взагалі.

За результатами здійсненого соціолінгвістичного експерименту можемо зробити деякі узагальнення. Проблема вивчення терміноназв лікувальних препаратів загалом і лікувальних препаратів з компонентами *дерма-* і *кардіо-* виявилася досить цікавою як для студентів-філологів, так і студентів-фармацевтів. Констатовано, що самооцінка респондентів щодо усвідомлення значення назв ліків та іншомовних запозичених компонентів у складі терміноназв значно завищена. Завдання на встановлення відповідностей щодо етимології, внутрішньої форми, джерел походження, словотвірних моделей виявили суттєві труднощі, особливо для респондентів-фармацевтів. Підтвердилося наше припущення, що носії мови, не спеціалісти в галузі медицини, не можуть декодувати назви ліків, а відповідно, усвідомлено сприйняти причину функціонування саме таких номенів. Студенти-філологи, як і більша частина соціуму загалом, навіть не замислювалися над лінгвістичним характером досліджуваної проблеми, що й підтвердило необхідність подальшого пояснення шляхів та способів творення назв лікувальних препаратів задля поліпшення комунікації у системі «лікар – фармацевт – пацієнт».

Список літератури:

1. Компедіум – лікарські препарати. URL : <https://compendium.com.ua/uk/>
2. Перхач Р.-Ю. Т. Корпус інструкцій до медичних препаратів як метод дослідження медичної термінології. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. Кривий Ріг, 2015. Вип. 13. С. 171–175.
3. Хирівська Г. П. Тематична класифікація української фармацевтичної термінології. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2018. № 890. С. 70–74.

Здирко Ірина,

КЗ ЛОР «Бродівський фаховий педагогічний коледж
імені Маркіяна Шашкевича»

Науковий керівник: Л. К. Свиріпа, викладач-методист

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК СТРУКТУРНО-СМИСЛОВОГО АНАЛІЗУ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НУШ

*Повноцінним є тільки ті знання,
які дитина здобула власною активністю.*
Йоганн Песталоцці

Метою статті є аналіз ключових понять означуваної проблеми, спроба детальніше висвітлити названі проблеми, наголосити на особливостях формування майбутніми вчителями структурно-сміслового аналізу тексту в початкових класах НУШ.

Постановка проблеми. У сучасній системі освіти відбуваються докорінні зміни, а вони вимагають не лише перебудови педагогічної науки, а й формування та підготовки вчителя початкових класів НУШ, який буде ініціативним, творчим, думаючим та самокритичним. Сьогодні майбутній вчитель, що здобуває освіту в педагогічних коледжах, має бути поставлений в такі умови, які є наближеними до його майбутньої діяльності. Тому співпрацю студента й викладача необхідно спрямувати на засвоєння професійних умінь та навичок, що сприяють особистісному розвитку майбутнього вчителя, формуватимуть у нього власну педагогічну позицію. Лінгвістична підготовка майбутніх вчителів у педагогічних коледжах багатопланова. Проте завдання підготовки, які реалізуються на заняттях мови, української та світової літератури, дитячої літератури, української ділової мови, основ культури і техніки мовлення, виявили деякі найслабші місця у мовній підготовці майбутніх вчителів. Так, в структурно-смісловому аналізі текстів наявні фактографічність суджень студентів, переказ художніх творів здійснюється без прагнення проникнути у своєчасність художньої манери, авторської мови

як умови розуміння образів, ідеї твору тощо, у багатьох випадках проявляються, на жаль, невміння виявити і пояснити причинно-наслідкові зв'язки. Інколи студенти не мають повноцінних знань про функції слова в тексті як художнього засобу. Крім того, на уроках під час переддипломної практики частина студентів не забезпечує не тільки повноцінного аналізу, але й часткового, не готові комплексно здійснити лінгвістичний аналіз, з'ясувати індивідуальну творчу манеру автора.

На нашу думку, розв'язати цю проблему можна лише за допомогою комплексного підходу до формування вмінь лінгвістичного аналізу тексту на заняттях з усіх фахових дисциплін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фахова підготовка вчителів початкових класів є предметом дослідження багатьох сучасних науковців, а от питання лінгвістичного аналізу тексту є малодослідженим або частково дослідженим, особливо в початкових класах. Питанням лінгвістичного аналізу тексту присвячені наукові дослідження Є. Голобородька, А. Загнітко, Т. Єщенко, М. Зубрицької, І. Борисюка, Г. Михайловської тощо.

Є. Голобородько А. Загнітко, Т. Єщенко та ряд інших вчених висвітлюють план аналізу тексту, оскільки текст є основною одиницею мовної системи. У роботах авторів І. Борисюка, Г. Михайловської обґрунтовано завдання лінгвістичного аналізу, нові підходи до вивчення української мови. Адже аналіз тексту сконцентрований на розвитку критичного мислення та сприймання його художніх образів, встановлення причинно-наслідкових зв'язків.

В 2018 році чинності набула освітня реформа, тому Кабінет Міністрів затвердив новий Державний стандарт початкової освіти, який передбачає зміни в освітньому середовищі. Нова українська школа – це школа, в якій основна мета полягає в тому, щоб навчати школярів по-іншому, шукати нестандартні підходи, застосовувати нові методи та прийоми. В основі Державного стандарту є формування в учнів 10 компетентностей, серед яких є вільне володіння державною мовою.

Метою вивчення української мови та літератури, мов та літератур відповідних корінних народів і національних меншин є формування комунікативної, читацької та інших ключових компетентностей [1].

На уроках української мови в початкових класах багато уваги приділяється вивченню тексту. Текст у сучасній мовознавчій науці розглядається як складний інформаційний об'єкт, що містить у собі елементи лексики, граматики та стилістики.

Ознайомлення учнів з текстом передбачено в типовій освітній програмі, в якій зазначена змістова лінія «Читаємо», що спрямована на розвиток мотивації дітей до читання, залучення їх до читацької діяльності, яка ґрунтується на учнівській ініціативності та самостійності у доборі текстів для читання та інтерпретації прочитаного. Під час читання учні розвивають уміння сприймати та аналізувати текст, оцінювати прочитане та перетворювати інформацію, уявляти, мислити творчо [2].

Кожен текст, висвітлюючи якусь тему, містить у собі певний обсяг фактичних даних, певну інформацію. Оскільки текст може бути різний: художній і нехудожній (науковий, офіційно-діловий, публіцистичний), то кожен із них вимагає своєрідного підходу. Зокрема інформація, що міститься в нехудожньому тексті, завжди достатньо чітко співвідноситься з певною ділянкою дійсності й зорієнтована на конкретне коло адресатів. Кожен справді художній твір випереджає час, тому сучасники-читачі не завжди усвідомлюють усю глибину, значущість порушеної у творі проблеми [3, с.32].

Змістова лінія «Читаємо» реалізується на уроках української мови при опрацюванні художніх творів, завдяки чому здійснюється формування навички структурно-сміслового аналізу, який сприяє усвідомленню головної думки твору, способу розгортання події.

Опрацювання твору спрямоване на зосередження розуміння значень слів і виразів. Здійснюється тлумачення лексичних елементів та роз'яснення самобутності їх використання.

Відомо, що у кожному тексті є своя особлива синтаксична організація. Адже спрямувати увагу потрібно власне на різноманітні синтаксичні одиниці, їх варіантність вираження емоцій, почуттів.

У процесі аналізу тексту учні застосовують індуктивний і дедуктивний способи мислення, поєднують аналітичний і синтетичний види діяльності [4, с.15], сприймають єдність смислу й мовного оформлення тексту, на чому наголошує І. Кочан: „Будь-який текст поєднує план змісту і план вираження. План змісту тексту – це його смисл. План вираження – мовне оформлення” [3, с.31].

Аналізуючи зміст тексту, учні набувають таких навичок як вміння аналізувати, критично оцінювати інформацію, сприймати та обробляти інформацію, логічно мислити, аргументувати та доводити власні думки. В сучасному світі учнів всюди оточує інформація, тому для вчителя одним з головних завдань є навчити молодших школярів інтерпретувати зміст тексту.

Виклад основного матеріалу.

Щоб визначити головну інформацію тексту, учні повинні діяти за конкретним планом роботи, а саме:

- Прочитати текст, поділити на абзаци;
- В кожній частині тексту підкреслити ключові слова чи фрази;
- Виділити незнайомі поняття чи терміни;
- Встановити в тексті ознаки певного предмета чи явища та їх взаємозв'язок;
- Визначити причинно-наслідкові зв'язки;
- Мета написання тексту.

Тому добір ігор та вправ формує умови, які спрямовують розвиток вміння здійснювати аналіз у дітей молодшого шкільного віку. На прикладі роботи над твором «Казка про Оха-чародія» [6, с. 73] розглянемо, як формується в школяра вміння працювати з текстами на уроках української мови.

Перед вивченням твору Лесі Українки «Казка про Оха-чародія» у 3 класі НУШ на першому етапі попередньої роботи вчитель ознайомлює дітей з відомостями про автора, задумом щодо написання твору, визначають тему, ідею, жанр, стиль, тип тексту, особливості використання автором монологічної розповіді.

Поряд з логічним розбором казки вчитель здійснює частковий аналіз усього тексту, тому що поглиблений аналіз надзвичайно важкий, адже дітям необхідно оцінити не персонажа, а його вчинок. При підготовці до уроку слід звернути особливу увагу на вираження почуттів, на ставлення авторки до персонажа. Смісловий і структурний аналіз бажано проводити після цілісного емоційного сприймання тексту.

Тема твору: змалювання краси природи, її розмаїття, незвичайність та тісний зв'язок з людиною як частиною цієї природи. Леся Українка намагається привернути увагу читача до неповторності та чарівності навколишнього світу, в якому люди часто бувають жорстокими. Ідея твору: формування і розвиток бережливого ставлення до природи, адже це обов'язок кожної людини; засудження агресії, жорстокості людей. Жанр тексту – віршована казка; спосіб вираження змісту – віршований текст; стиль – художній. Автор, спілкуючись з дітьми, розповідає, тому мова тексту монологічна. Характер персонажа і ставлення до нього поетеси розкриває саме монологічне мовлення.

Мовною домінантою у творі є образ Оха-чародія, яка у розв'язці перетворюється в логічну домінанту, коли Ох ув'язнює всіх, хто потрапляє в його палац.

Мова вірша зрозуміла дітям, авторка уникає незграбності у вживанні звуків свідомо, адже вона добре знає евфонічні засоби й уміло ними користується, щоб дотримуватись милозвучності мовлення. Для створення мелодійного звучання мовлення авторка вдало підбирає різні фонетичні засоби.

Прихований підтекст відчувається, незважаючи на смислову закінченість фраз, ритму. Тон емоційний, схвильований, мабуть, тому, що почуття стримати складно, і поетеса дає їм волю. Наголошування не завжди нормативне, а милозвучність створюють відповідні засоби: чергування голосних (*бік – боком, золото – злото, двір - дворі, хотів – хтів*), евфонічні повтори (*волієш – волієш, служить – служить, спів на плач – плач на спів, розрубати – розрубає*), алітерація (*... хто правий, чи неправий, чи хто прийде сам, чи вдвох, всіх приймає...*), асонанс (*боронь боже ворохнутись! – кров одразу потече; бо затягне з головою трясовиця мохова і з душею, ще живою, під землею похова*). Сприяє милозвучності приставлення приголосного звука на початку слова (*всіх, враз, всюди, вже*), чергування у-в на початку речення (*В тридев'ятім славнім царстві..., Враз тебе там обморочать..., Вже вам казка обридає*).

Текст можна розділити на дві частини: перша – Ох на землі, друга – у підземному царстві. Він має владу, багатство, повагу (*мудрий, вельможний, ласкавий*) у першій частині; жорстокий, хоча вельможний, у другій частині. Не терпить заперечень (*зараз цок тебе в лобок, й там тобі кінець!*). Динамічне протиставлення характеру Оха передають словосполучення та слова (*... із душею ще живою, під землею похова; ... більш тобі вже не видати ані сонця, ні зорі*). Дві частини об'єднані схожістю засобів зв'язку (*... і раптом, і в цю мить*), повтором семантично близьких слів (*... боронь боже ворухнутись: - кров одразу потече; ... враз проб'ються пазурі, вп'ються, мов щурі; сумна темниця, смутна душа; співом душу потіша, спів на плач відповідає, плач на спів*). Тому весь текст є розгорнутим порівнянням руйнівної сили чародія, що спрямував свої уміння на знищення всіх, хто з ним не погоджується. Це узагальнюючий образ жорстокого тирана, що ненавидить усе живе. Як засіб контрасту доцільно вжиті в тексті антоніми (*на землі зелений горбочок, а в підземному дворі «не видати ані сонця, ні зорі*). Варто уточнити слова, які є застарілими. Словникова робота збагачує мовлення дітей, формує навички зв'язного монологічного та діалогічного мовлення. Наприклад, сажень, корх

заввишки, обридять, волає, трясовиця мохова, дибки, жупан, чига, бранка, темниця, кладенець.

Можна провести роботу зі словником застарілих слів.

Доцільно для початку запропонувати дітям прочитати текст «Казка про Оха-чародія» та запитати, чи відомі для них виділені слова. Донести до дітей інформацію, що ці слова є застарілими та самостійно пошукати значення цих слів в словнику застарілих слів.

Ця вправа спрямована на розширення словникового запасу дітей, розвиток мислення, творчої уяви та ініціативності.

Твір насичений прикметниками-епітетами (*в тридев'ятім царстві, мудрий вельможний Ох, пан ласкавий, на зеленому горбочку, трухлявий пень, гарні пишні палати, дорогії самоцвіти, заморські дивні квіти, золотії рибки, безглузді очі, пазурі гачкуваті, білі рукавички, бідна миш, підземному дворі, сумна міцна темниця, смутна душа, хоробрих юнаків*) не випадково, адже вони мальовниче зображують Оха-чародія, його почуття, палати та усіх, хто живе з ним в цьому підземному дворі.

Іменники, що вживаються у віршованій казці (*царство, господарство, пан, горбочок, пень, земля, пташки, очі, щурі, пастка, двір, сонце, зорі, спів, плач, казка, замки*), переважають у розмовному стилі, виконують номінативну, конкретизуючу функцію. Мабуть, автор спеціально вводить їх у текст, щоб передати характерні особливості головного героя та його дії.

Займенники (*сам, кому, яка, хто, всіх, собі, те, той, якісь, кожен, тобі*) виступають як засіб ставлення Лесі Українки до Оха-чародія, як прийом, що допомагає змалювати взаємини дійових осіб твору.

Числівник сімдесят ще й сім замків зустрічається лише один раз, але він підкреслює символічний та загадковий світ народної казки, яка лежить в основі твору.

Прислівників, дієприслівників достатнього в тексті (*колись, вздовж, виширки, вдох, спершу, звідти, більше, ненароком, скрізь, дибки, враз, одразу, простяга, вічно, всюди, далеко, потіша*), вони надзвичайно точні,

влучні, конкретні, яскраво доповнюють картину подій, розкривають внутрішній світ героя.

Одним із засобів створення стилістичного забарвлення є фразеологізми, які надають реченням емоційно-експресивного характеру (*в тридев'ятім царстві, вилізе боком, воріття не знайти, боронь боже ворухнутись, мовчи та диш, цок в лобок, стань на службу, тобі й кінець, розрубати замки, казочці кінець*).

Слова, утворені суфіксальним способом, надають емоційну оцінку подіям, явищам, допомагають розкрити образ (*вельможний, ласкавий, приймав, сів, холодочку, землянка, трясовиця мохова, в кришталевих скриньочках, рукавичках, гачкуваті, жупанок, жупанець, сумна, міцна, кладенець*).

Префікси є не тільки яскравими носіями стилістичної виразності, засобом збагачення, а й виконують кілька функцій одночасно: експресивну, граматичну, семантичну. Якщо префікс багатозначний, то виразність його менша, тоді автор вміло застосовує додаткові прийоми: паронімічні, семантичні повтори (*неправий, приймає, приймав, подавав, приходить, ненароком, затягне, приказки, обступить, прикувався, подарують, привітають, пошанують, розрубати, розрубася*). Якщо префікс малопродуктивний, рідковживаний, тоді Леся Українка легко створює колорит таємничості, деякої застарілості (*обридають, ворухнутись, пробувати, озивається, обридає*).

Повтори слів (*жупанках – жупанок – жупанець; чи волієш служить – чи волієш головою наложить; той бере тебе за руку – той торкає за плече*) набувають помітної ваги, підкреслюють значущість того, про що йдеться.

У казці переважають дієслова (*знає, прийде, приймає; приймав, приходить, волає, промовив, ряхтить, сидять, втупить, потече, прикувався, не руш, мовчи та диш, служить, волієш, торкнешся, озивається тощо*) дійсного та наказового способів. Автор враховує відтінок у значенні, стильову приналежність, емоційне забарвлення. Спершу дієслова теперішнього часу

підкреслюють бажання Оха спілкуватися зі всіма, хто приходить. Але згодом йому «стали люди обридати». Тоді починають переважати дієслова минулого часу, бо герой заховався від людей. А дієслова наказового способу, вжиті метафорично, становлять розгорнуту метафору (*то сиди, мов прикувався, не рушай, мовчи та диш!*). У тексті переважають дієслівні метафори (*із душею, ще живою, під землею похова; враз тебе там обморочать блиск і пахоці міцні; так і вп'ються, мов щурі; чи волієш, може, нині головою наложить?; більш тобі вже не видати ані сонця, ні зорі; хто має кладенець, хай замки ті розрубає*), які передають динаміку, рух, швидку зміну подій.

Складні речення домінують у казці, надають змісту динамічності, створюють інтонації живого спілкування, а прості речення, ускладнені однорідними членами, вживаються як засіб детального опису героя, посилення експресивності та емоційності (*На зеленому горбочку спершу він людей приймав, потім сів у холодочку звідти голос подавав*). Однорідні члени створюють музичність фрази, виступають одним із засобів побудови казки. Поєднання вставних слів та однорідних членів речення служить засобом портретної характеристики художнього образу (*Кажуть, бранка там ридає, жде юнака-молодця*). Пряма мова в реченні, як компонент тексту, розкриває характер головного героя (*Вийде Ох: «Витай в гостині! Чи волієш нам служити? Чи волієш, може, нині головою наложити?»; Скажеш: «Я служити не згоден, - зараз цок тебе в лобок»*).

Аналізуючи текст, можна зробити висновок, що автор використовує найрізноманітніші мовні засоби, які детально, емоційно, виразно, повно розкривають його зміст. Отже, текст твору Лесі Українки «Казка про Оха-чародія» різноманітний та багатий.

Робота над вивченням твору [6, с. 73; с.74]

1. Сприйняття твору Лесі Українки «Казка про Оха-чародія» (читає вчитель).
2. Перевірка сприймання сюжету.
- Про що розповідається у творі? (*про чародія*).

- Який настрій твору? (*таємниче-загадковий*).
- 3. Повторне сприймання. Читання казки «луною» (за сильними учнями).
 - Діти, які слова у творі потребують уточнення значення? (словникова робота).
- 4. Структурно-змістовий аналіз.
 - А яким тоном потрібно читати казку? (*розповідним, таємничо-загадковим, інколи жартівливим*).
 - Що є основою казки, на вашу думку? (*народна легенда*).
 - Коли і де відбуваються події? (*в тридев'ятому царстві, де колись був цар Горох*).
 - Яким був Ох? (*спочатку уважним; згодом – жорстоким, деспотичним*).

5. Робота над описом головного персонажа.

Запропонуйте дітям розглянути зображення та запитайте, чи здогадалися вони, хто саме зображений на ілюстраціях. Діти роблять висновок, що на обох ілюстраціях зображений Ох-чародій. Тоді вчитель просить дітей довести правильність своїх думок тезами з тексту.

- Що тебе здивувало у казці?
- Яка за настроєм казка?
- Чому Ох помінявся, як ти думаєш? (*стали люди обридати*).
- Прочитай опис палат Оха.
- Чи хотілося б тобі там залишитися?

- Чому?
- Що радить авторка тим, хто хоче залишитися в Оха?
- опиши палати Оха своїми словами.
- Назвіть художні засоби, які ви помітили в творі. (*Синоніми: голос*

подавав, волає, тихо каже, промовити, скажеш; антоніми: тихо каже – волає; епітети: жива душа, зеленому горбочку, золотії рибки).

Така вправа спрямована на розвиток асоціативного та логічного мислення, креативності, уваги та уваги. Також розвивається усне зв'язне мовлення та вміння аргументувати свою думку.

6. Визначте головну думку казки та запишіть її, обґрунтовуючи.

Вправа спрямована на розвиток критичного мислення, писемного мовлення, уваги.

7. Інтерактивна вправа «Коло запитань».

- Пригадай, які слова називають спорідненими?
- Розподіли слова на групи. Яка група об'єднує споріднені слова, форми слів? Запиши слова групами. Познач основу і закінчення.

Ліс, казкою, землею, лісний, казка, земля, лісовик, лісовий, зоря, зіронька.

Споріднені слова: ліс, лісний, лісовик, лісовий.

Форми слів: казкою, казка; землею, земля; зоря, зіронька.

8. Стратегія «Письмо в малюнках»

- Уяви, що ти опинився/опинилася перед Охом.
- Щоб ти зробив/зробила?

Висновки досліджень та перспективи подальших розвідок. Отже, формування майбутніми вчителями навички структурно-сміслового аналізу тексту на уроках української мови в початковій школі потребує системності та усвідомленості, ініціативності з боку вчителя. Здійснення аналізу на уроках сприяє розумінню художніх образів, ідеї твору, усвідомленню художньої манери автора. Структурно-смісловий аналіз впливає на розвиток в учнів читацької компетентності. Доцільність здійснення лінгвістичного аналізу є незаперечною, оскільки усім варто приділяти більше уваги значенню слів та виразів у тексті.

Основне завдання структурно-сміслового аналізу тексту – це сприймання художнього образу, а основним елементом художньо-образної конкретизації є майстерно дібране слово автора.

Спостерігаючи за роботою учнів молодших класів, можна стверджувати, що школярі цього віку вже спроможні осмислити виражальні засоби твору, тому їх необхідно залучати до спостережень за образотворчими можливостями мовних одиниць.

Нові підходи до вивчення рідної мови спонукають увести до програми викладання вивчення теорії тексту, а також вивчення курсу сучасної української мови в педагогічних коледжах, тому що увага до слова та його відтінків збагачує словниковий запас, формує професійну компетентність.

Спостереження, на нашу думку, дають підстави стверджувати, що систематична робота над лінгвістичним аналізом тексту сприяє розвитку мовлення, пізнавального інтересу, загальної культури студентів та учнів. Тому запропонований підхід до структурно-сміслового аналізу допомагатиме фаховій підготовці майбутніх учителів початкових класів НУШ, формуванню їхніх професійних умінь та навичок.

Список літератури:

1. Державний стандарт початкової освіти: прийнятий 21.02.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>
2. Державні стандарти: Типові освітні програми для 1-2 класів НУШ. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf>
3. Кочан І. М. К75 Лінгвістичний аналіз тексту: Навч. посіб. / 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Знання, 2008, 423 с.
4. Словник 2015 – Словник-довідник з української лінгводидактики: навч. посіб. / за ред. М. Пентиліук. К.: Ленвіт, 2015, 320 с.
5. Методика навчання української мови в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За наук. ред. М. С. Вашуленка. К.: Літера ЛТД, 2011, 364 с.

б. Українська мова та читання: підруч. для 3 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х ч.); Ч.1/ І. О. Большакова, М.С. Пристінська. Харків: Вид-во «Ранок», 2019, 112 с.

Кравчук Анна,

КЗ ЛОР «Бродівський фаховий педагогічний коледж
імені Маркіяна Шашкевича»

Науковий керівник: І. М. Лагола, викладач-методист,
спеціаліст вищої категорії

ЛЕПБУК ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Постановка проблеми. Нова українська школа вимагає від сучасного вчителя нових підходів до навчання дітей, нових форм і методів роботи, нестандартної подачі навчального матеріалу. На зміну традиційному приходять продуктивне навчання, яке спрямоване на розвиток творчих здібностей, формування у школярів інтересу до творчої діяльності. Одним із перспективних методів, які сприяють вирішенню даної проблеми, є лепбук.

Аналіз останніх досліджень. Інноваційну технологію «лепбук» досліджували такі вітчизняні науковці, як В. Артихович, Н. Безсмертна, О. Главник, Е. Грединарова, Л. Забара, О. Нечипоренко тощо. Теоретичні та прикладні аспекти розвитку пам'яті, зокрема і у молодших школярів, вивчали Л. Виготський, П. Гальперін, Я. Коломенський, Є. Немов, Т. Нікітіна, Л. Столяренко та інші вчені.

Використання та практичне впровадження лепбука в освітній процес початкової школи розкрито у наукових працях Д. Гатовської, Е. Блохіної, Т. Лиханової, Н. Мартинової, К. Ляшенко та інших. Функції лепбука як засобу

проектної діяльності молодших школярів висвітлено у працях Л. Петренко, А. Пляцок, В. Олійник тощо.

Метою статті є розкриття нових нестандартних форм взаємодії учнів початкової школи – технології створення лепбуків на уроках української мови як засобу формування лексичної компетентності молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Пріоритетними напрямками діяльності в НУШ є ігри та інтеграція. Основним завданням школи є не передача знань учням, а навчити вчитися самостійно, тому використання лепбуків як способу організації навчальної діяльності є методично виправданим. З метою успішного створення проблемних навчальних ситуацій у рамках наскрізних освітніх галузях вчителі рекомендують створювати предметні папки – лепбуки.

Термін «лепбук» (від англійського «lapbook») вперше використала мати та письменниця з Вірджинії Теммі Дабі під час навчання вдома. Вона опиралася на досвід використання різноманітних міні-книг, автор яких Діна Зайк створила у вісімдесятих роках минулого століття.

Діна Зайк запропонувала використовувати так звані foldables – складені аркуші паперу, щоб діти легко та ненав'язливо запам'ятовували інформацію. Авторка описує у своїй книзі безліч різних способів їх створення. Використання таких складених різними способами аркушів паперу, або, як ми їх зараз називаємо «маленьких книжечок», дозволяє дітям, працюючи над їхнім виготовленням, швидко і надовго запам'ятати необхідну інформацію. Ця методика широко використовується в школах по всьому світу. Зі свого боку, Теммі Деббі запропонувала розмістити ці міні-книжки в одну папку. Автор так називала цю саморобку, тому що всі роботи виставлені в «книзі» можна покласти дитині на коліна. Подібні книжки чи книжки-іграшки існували завжди, але завдяки американському домашньому навчанню лепбук став окремим інноваційним методом. Це означає, що здобувач знань після вивчення будь-якої з тем оформляє набуті знання у вигляді лепбука, куди він вкладає все, чого навчився.

Лепбук являє собою багатофункціональну папку, в якій міститься безліч картинок, кишеньок, вкладок, дверей і віконечок, що відкриваються, різноманітних матеріалів. Лепбуки – це креативно оформлені та чітко структуровані тематичні посібники, що відповідають віковим особливостям дітей. Мають одну особливість - складаються і займають мінімум місця для зберігання і при цьому розкриваються у велику папку для групової роботи дітей. Така книга може бути виготовлена в різних розмірах і формах та адаптована до власних методичних цілей: навчати, розвивати, закріплювати, узагальнювати.

Лепбук має також практичну спрямованість у вивченні української мови, удосконаленню комунікативних компетентностей на основі засвоєних лексичних понять; їх смислового значення; місця в загальній системі лексики; походження; вживаності; сфери застосування в процесі спілкування; їх експресивно-стилістичного характеру. Підхід до засвоєння української мови як системи, що є комплексом взаємопов'язаних елементів, полягає в цілеспрямованому засвоєнні вмій і навичок, які необхідно розвивати в процесі вироблення лексичної компетентності.

На уроках української мови лепбук допоможе учням взаємодіяти з іншими особами усно; сприймати і використовувати інформацію для досягнення життєвих цілей у різних ситуаціях; висловлювати думки, почуття та ставлення; дотримуватися норм мови; досліджувати індивідуальне мовлення для власної мовної творчості; спостерігати за мовними явищами тощо.

В період навчання грамоти лепбуки стають додатковими матеріалами в опануванні учнями української абетки, а також поповнення словника новими словами. Лепбуки такого формату передбачають реалізацію декількох завдань:

1. ознайомлення школярів з друкованою та рукописною буквою;
2. формування навички письма (за зразком) рукописної великої та малої букви;

3. формування навичок читання складів за лінійною таблицею;
4. утворення нових слів способом злиття двох складів;
5. формування навички читання;
6. удосконалення навичок робити звуковий аналіз слів;
7. розвиток логічного мислення під час відгадування загадки;
8. розвиток дрібної моторики рук під час письма та розфарбовування;
9. поповнення словника словами, які звучать однаково, але мають різне значення (розфарбовуючи фрагменти лабіринту, з'являється малюнок замка).

Розмалюй фрагменти з «З» та «з» в коричневий колір.

Відгадай загадку і намалюй слово-відгадку
По стежині, по дорозі
Бігти я у них не в змозі,
По снігу не йдуть як слід:
До влодоби — тільки лід.

Спробуй написати букву З

Спробуй написати

З + А		ЗИ + МА	
З + О		ЗВІ + РІ	
З + У		КО + ЗА	
З + И		ЗЛИ + ВА	
З + І		ЗА + КОН	
З + Е		МО + ЗОК	

Прочитай склади

ЗА	АЗ	АЗА
ЗО	ОЗ	ОЗО
ЗУ	УЗ	УЗУ
ЗИ	ИЗ	ИЗИ
ЗІ	ІЗ	ІЗІ
ЗЕ	ЕЗ	ЕЗЕ

Зроби звуковий аналіз слів

В період навчання грамоти першокласники ще не можуть самостійно виготовляти лепбуки, але з допомогою вчителя чи іншого дорослого наставника вони можуть виконувати завдання на розворотах лепбука. Така робота забезпечує ігрову, дослідницьку, пізнавальну та творчу діяльність школярів.

Від багатства лексичного запасу й уміння активно і вдало ним користуватися залежить якість мовлення особистості й успішність її спілкування з іншими людьми.

Мета лексичної роботи в початковій школі полягає в реалізації двох завдань:

а) накопичення в пам'яті учнів значної кількості слів з усвідомленням усіх відтінків їх значення та експресивного забарвлення;

б) формування вмінь активно користуватися власним словниковим запасом, тобто швидко і точно добирати слова для побудови речень і текстів.

Особливе значення в мовленні школярів мають антоніми. Вони використовуються для контрасту, протиставлення, для побудови антитези. Вивчення антонімів у початкових класах має передусім практично-мовленнєве спрямування. Учитель повинен показати дітям, що використання в мовленні антонімів робить його виразнішим, допомагає яскравіше змалювати контрастні предмети, події. Крім того, учитель має враховувати, що, виконуючи вправи з антонімами, учні користуються такими логічними операціями, як порівняння (зіставлення і протиставлення), які сприяють розвитку розумових здібностей школярів.

Проводячи роботу над з'ясуванням ролі антонімів, учитель має ставити за мету збагатити дитяче мовлення антонімічними парами, навчити школярів

Гра «Напиши навпаки»

День –
Сидить –
Світло –
Чистий –
Зима –
Добро –
Швидкий –
Сонячно –

Замініть виділені у словосполученні слова протилежними за значенням.

Радісна подія – _____ подія.
Ледячий хлопчик – _____ хлопчик.
Весняний ранок – _____ ранок.
Зимові канікули – _____ канікули.
Спокійне море – _____ море.
Вечірня зоря – _____ зоря.

БЛИЗЬКО **З'єднай пари антонімів.** **СУМНА**

ХОЛОДНИЙ **ХУДИЙ**

ВЕСЕЛА **ДАЛЕКО**

ТОВСТИЙ **М'ЯКИЙ**

ТВЕРДИЙ **ГАРЯЧИЙ**

З одною парою антонімів склади речення.

З'єднай початок прислів'я із кінцем. Знайди в прислів'ях антоніми. Підкресли їх.

Праця людину годує,	там мало роботи.
Хто влітку буде співати,	а лівь марнує.
Де багато крику,	Той узимку буде танцювати.

Гра "Третій зайвий". Визначити, яке слово зайве. Чому? Дібрати до слова, що є третім зайвим, антонім.

1. День, ніч, ранок.
2. Веселий, швидкий, сумний.
3. Казати, мовчати, стояти.
4. Любити, ненавидіти, радіти.
5. Чужий, рідний, близький.
6. Добро, зло, радість.
7. Світло, темрява, друг.
8. Радість, печаль, шастя.

доречно їх використовувати. Лепбук на тему «Антоніми» (3 клас) може містити такі лексико-семантичні вправи:

1. добір антонімів до поданих слів;
2. заміна слів у словосполученнях протилежними за значеннями;
3. групування антонімів у пари (складання речень з парами антонімів - репродуктивно-діяльнісна вправа);
4. знаходження антонімічних пар у прислів'ях (також вправа сприяє поглибленню знань школярів про даний вид малого фольклорного жанру);
5. визначення зайвого слова серед ряду слів та добір до нього антонімів.

Яскравості, образності й емоційності додають мовленню сталі вислови - фразеологізми. Програмою початкового курсу української мови передбачено вивчення фразеологізмів в 4 класі. Практичне засвоєння молодшими школярами української фразеології набуває особливої актуальності у зв'язку з посиленням мовленнєвого спрямування початкового курсу рідної мови. Це допоможе їм точніше і лаконічніше, експресивно й образно висловлювати власні думки. Водночас фразеологічна робота на уроках сприятиме поглибленню інтересу до вивчення мови, до усної народної творчості українського народу. Як і вся робота над словом, фразеологічні вправи мають на меті поповнення словникового запасу, засвоєння учнями сфери вжитку найпоширеніших фразеологізмів в усному і писемному мовленні для надання висловлюванню більшої точності й виразності.

Фразеологічна робота дає можливість сформувати в учнів потребу афористично оформлювати свої думки, бажання самостійно застосовувати найрізноманітніші фразеологічні звороти. З цією метою у лепбукі на тему «Фразеологізми» школярам слід пропонувати такі завдання:

1. поєднання слів, які утворюють фразеологізми;
2. знаходження фразеологізмів у тексті;
3. знаходження і поєднання фразеологізмів та їх тлумачення;
4. доповнення фразеологізмів числівниками;
5. побудова фразеологізмів, в структурі яких є назви тварин;

6. з'ясування стилістичної ролі фразеологізмів у тексті.

Висновки. Отже, лепбук – це нова універсальна форма організації освітньої діяльності для розвитку пізнавальної активності, креативності та самостійності молодших школярів в умовах сучасної освіти. Лепбук сприяє кращому розумінню та запам'ятовуванню матеріалу. Це один з інноваційних способів вивчення, систематизації та узагальнення знань, а головне – універсальний засіб реалізації комунікативних компетентностей мовно-літературної галузі здобувача освіти Нової української школи. Використання лепбуку на уроках мовно-літературної освітньої галузі є одним з ефективних, цікавих, новітніх методів організації навчальної діяльності з молодшими школярами для формування лексичної компетентності учнів. Вчителі повинні підтримувати та активно використовувати цей засіб для досягнення максимальних результатів.

З'єднай слова так, щоб утворилися фразеологізми

Бити	на носі
Мотати	мухи слона
Біла	байдики
Як сніг	в рот води
Крізь землю	ворона
Зроби з	на вус
Зарубати	провалитися
Набрати	на голову

Прочитайте текст. Знайдіть та підкресліть фразеологізми. Поясніть їх значення.

Я обожнюю літо за те, що можна досхочу **байдики бити**. Можна **викинути з голови підручники і гуляти на з друзями**. Вже в червні я б за милу душу поїхав би на море, але у мами з татом робота. Тому я був вдома, але, щоб не **пасти задніх** восени у школі, робив шкільні завдання на літо.

Знайди та зафарбуй фразеологізми та їх тлумачення

Доповнити фразеологізми числівниками

Сидіти в ___ стінах;
 як свої ___ пальців;
 ___ дорогою обійти;
 за ___ кроки;
 потрібний як возу ___ колесо;
 на всі ___ сторони;
 ___ п'ятниця на тиждень.

Назви фразеологізми із назвами тварин

Список літератури:

1. Байбара Т. Компетентнісний підхід в початковій ланці освіти: теоретичний аспект. *Початкова школа*. 2010. № 8. С. 46-51.
2. Галян С. А. Лепбук в початковій школі. «Моя країна – Україна»: Методичні вказівки. 2022. 29 с.
3. Голуб Н. Б. Навчання української мови в сучасній загальноосвітній школі: функційний аспект. *Український педагогічний журнал*. 2015. № 3. С. 88-101.
4. Державний стандарт початкової загальної освіти. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.04.2023).
5. Методика навчання української мови в початковій школі: навчально методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За наук. ред. М. С. Вашуленка. Київ: Літера ЛТД, 2011. С. 328-331.
6. Сікора Н.М. Використання лепбука на початковому етапі вивчення англійської мови. *Педагогічний пошук*. 2023. №1 (117). С.40-44.

Наталія Росіл,

Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. Ніна Свистун

ОСОБОВІ ІМЕНА В ЗБІРЦІ М. МАТІОС «НАЦІЯ»

Імена – невід’ємний елемент форми художнього твору, складова стилю письменника, один із засобів художнього образу. Особливості вживання імен у тексті художнього твору та поза його межами вивчає літературна ономастика. Роль власних імен у художньому творі та в дослідженні своєрідності ономастикону полягає в його здатності розкривати авторський

задум і більш точному тлумаченні тексту. Варто зазначити, що предметом літературної ономастики є не власні назви як такі, а їх специфічна трансформація, тобто йдеться про імена в літературних творах, а не в мові.

Цікавою з цих міркувань є творчість М. Матіос, літературний доробок якої посідає важливе місце на сучасному етапі розвитку культури. Збірка М. Матіос «Нація» є невичерпним джерелом історії власне українських літературних омонімів, які вказують на символічність номінативізму людей різних епох. Авторка ретельно добирає кожне ім'я для своїх персонажів, що значною мірою сприяє осмисленню художнього задуму письменниці.

Необхідність висвітлення системи літературних онімів і принципів ономастичного письма письменниці як однієї з ознак її стилю, зростання уваги до творчості Марії Матіос зумовлюють актуальність нашого дослідження.

Мета полягає у дослідженні функціонування особових імен у мові збірки «Нація».

Термін «літературна ономастика» вперше зафіксовано у праці Герус Тарнавецької «Назовництво в поетичному творі» (1966). Мовознавство поки що не має чіткої назви цієї дисципліни. Найуживанішими є терміни *літературна ономастика*, *літературно-художня ономастика*, *поетична ономастика*. Незважаючи на різне тлумачення терміну, учені є прихильниками неоднотипних підходів до вивчення літературної онімії і відповідно – різних термінів на її позначення.

У 1980–1990-х роках в українському мовознавстві зріс інтерес до аналізу функціонування онімів у художніх текстах. Так, одеська дослідниця Т. Немировська опублікувала дисертацію з літературної ономастики, присвячену поетонімам прози М. Коцюбинського. Відомою є праця Л. Белея «Функціонально-лаконічні можливості української літературно-художньої антропонімії ХІХ-ХХ ст.». Із кінця минулого століття не було жодної ономастичної конференції без секції з літературної ономастики [6, 91].

Варто зазначити, що протягом останнього десятиліття розвиток літературної ономастики відбувається в руслі вже сформованої нової

«контекстної» парадигми. Причому контекст розглядається не тільки як фактор оточення, у якому функціонує поетонім, а й як актуалізатор виражальних можливостей імені. Саме тому використання власних назв як виражального засобу зумовило необхідність їх теоретичного осмислення.

До фундаментальних питань літературної ономастики належить питання про специфіку власного імені в художньому творі. Ю. О. Карпенко виділяє п'ять специфічних ознак, які відрізняють літературну ономастику від ономастики загалом:

1) вторинність літературної ономастики. Письменник складає текст із наявних у загальній системі мови моделей і норм відповідно до місця, часу та соціального середовища дії;

2) літературна ономастика є продуктом вільного творчого пошуку, вибору письменника відповідно до жанру і стилю тексту, на відміну від закономірного і тривалого історичного розвитку реальної ономастики в певному соціальному середовищі. У літературній і реальній ономастиці причинна умова відокремлення різна;

3) літературна ономастика виконує стилістичну функцію. Власні назви в звичайному мовному спілкуванні служать для розрізнення об'єктів, а в художньому мовленні диференційна функція власних назв поєднується з естетичною та зображальною функціями і підпорядковується їм;

4) якщо реальна ономастика належить загалом до словникового складу мови (іменника, топонімічного масиву), то літературна ономастика є фактом художньої мови;

5) літературно-художній твір завжди має назву, яка є основним компонентом онімного простору [3, 35].

Розглядаючи з точки зору літературної ономастики збірку М. Матіос «Нація», варто зазначити, що її антропонімний пласт за своїм походженням не є однорідним. Найбільшу групу складають українські антропоніми, хоча важливою складовою антропонімійного простору творів є й іншомовні найменування персонажів. У збірці «Нація» іноді колишнє загальне значення

імені має характерологічне застосування. Первинне значення власної назви, яке в реальній ономастиці послаблене або навіть редуковане, активізується письменницею. Марія Матіос використовує також діалектну лексику, особливо діалектні варіанти особових імен, які є засобом створення мовної картини регіону [2, 63].

Аналізуючи збірку новел М. Матіос «Нація», ми помітили, що письменниця, оперуючи певним історичним періодом, використовує антропонімію, яка відображає систему іменування того часу, а саме 1930-1970-рр. ХХ ст. Оскільки події відбуваються на Західній Україні, найчастіше на Буковині та в Галичині, то й власні назви підібрані так, що в основному притаманні Гуцульщині. Для найменування головних персонажів М. Матіос добирає варіантні та безваріантні оніми. Вона активно використовує андроніми, утворені як від прізвищ, так і від чоловічих імен: *Данилиха, Данилючка, Дмитрючка, Юрчачка, Шулямчучка, Паленючка*. Значна частина назви походить з грецької, латинської та інших мов (*Іларій, Уласій, Корнилій*), але добре адаптованих на українськомуму ґрунті.

Загалом у збірці новел «Нація» нами виявлено 30 чоловічих особових імен та їх варіантів і 29 жіночих імен та їх варіантів. Деякі імена належать до маловживаних на сучасному етапі розвитку українського суспільства (*Гаврило, Орест, Павлінка, Михайлина, Мидора, Дуся, Гафія, Юр'яна, Калина, Параска, Фросина*). Водночас особові імена в збірці Марії Матіос цілком співзвучні нинішній епосі, відображають сучасність, створюють реальний часовий простір (*Андрій, Славко, Іван, Микола, Юрко*).

Помічаємо, що із загальнонародної мови авторка почерпнула антропоніми, утворені за допомогою суфіксів суб'єктивної оцінки та передають відтінки пестливості, здрібнілості, фамільярності, іронії, презирства, ненависті, тобто всю гаму людських почуттів. Суфікс *-к* є найбільш поширеним у загальнонародній мові. У літературно-художніх антропонімах М. Матіос він виражає експресивні відтінки:

а) пестливості та здрібнілості: *Софійка, Василько, Марічка, Фрозінка, Павлінка, Іванко, Одокіяка*;

б) поблажливої зневаги чи фамільярності: *Маруська, Місько, Штефко*.

Іноді трапляються літературно-художні антропоніми, утворені за допомогою усічення: *Корнеліо, Штефа, Міца* [5, 73].

Персонажів шляхетного походження та священників М. Матіос наділяє вишуканими, маловживаними іменами: *Захарій Панот, художниця пані Стефанія*. Антропонімічною формулою «ім'я + по батькові» авторка здебільшого звертається до персонажів із так званих «привілейованих» станів: *голова колгоспу Петро Григорович, начальник пошти Марія Герасимівна* [1, 254].

Заслужують на увагу імена євреїв, які мирно проживали на Буковині поруч з українцями та румунами. У М. Матіос є: *Абрам Маїталер, Леон Райх, Шлома Бухбіндер*. Прикметно, що авторка влучно підмітила поширену на Буковині традицію адаптації чужомовних, зокрема єврейських, імен до українських.

Літературні оніми у збірці М. Матіос «Нація» відіграють важливу стилістичну роль, оскільки допомагають розкрити авторську манеру викладу тексту. Стилістична функція літературних онімів виявляється в інформаційно-стилістичному та емоційно-стилістичному аспектах. Виразниками характеризувальної інформації, закладеної в літературні оніми, є етимологічне значення імені й варіативність іменування. Якщо йдеться про емоційну складову стилістичної функції, то оніми викликають у читача певні емоції. Емоційний аспект стилетворення виражається фонетичною та словотвірною формою імені, його асоціативністю, різними видами відповідності, зокрема імені та образу [4, 86]. Добре подана антропоніміка збірки допомагає у створенні образів і персонажів, виконує потужну стилістичну та номінативну роль. Ознаками індивідуального стилю автора є використання рідкісних, запозичених імен, зменшено-пестливих варіантів імен, що відповідають образіві.

Отже, письменниця у збірці «Нація» не просто використовує специфічний іменник, а, беручи за основу етимологію, враховуючи значення антропоніма, відтворює традиції певного регіону, створює образи літературного твору, зображує певний історичний період. Ономастичний простір збірки «Нація» складається зі звичних, знайомих читачеві, власних імен, які вказують на символічність номінативізму людей різних епох. При цьому трапляється і щось незвичне (для ХХ століття), тому антропонімія стає завдяки цьому «духмянішою», активно впливає на читача, а за допомогою реального ономастикону Марія Матіос досягла правдивості, достовірності описуваних подій у збірці «Нація».

Список літератури:

1. Вегеш А. І. Літературні герої твору Марії Матіос. *Науковий збірник «Studia Slavica»*. Ужгород, 2009. Вип. 9. С. 252–260.
2. Дем'янчук Т. Особові імена в сімейній сазі Марії Матіос «Майже ніколи не навпаки». *Студентські лінгвістичні студії*. Луганськ, 2011. С. 60–67.
3. Карпенко О. Ю. Проблематика когнітивної ономастики. Одеса: Астропринт, 2006. 325 с.
4. Козловська Д. В. Стилєтвірні особливості антропоетонімів у текстах романів Лариси Денисенко «Кавовий присмак кориці» та «Сарабанда банди Сарі». *Записки з ономастики*. 2019. Вип. 22. С. 78–87.
5. Мисик К. В. Антропоніми у творах Марії Матіос. *Теоретичні та практичні дослідження в галузі педагогіки та мовознавства, соціальні аспекти*. Вінниця: Європейська наукова платформа, 2021. С. 71–73.
6. Свистуха Д.І. Екскурс в історію літературної ономастики. *Філологічні науки. XXVII Міжнародна науковопрактична інтернет-конференція*. Вінниця, 2019. Ч.5. С. 88–93.

Ольга Скрипка,

КЗ ЛОР «Бродівський фаховий педагогічний коледж імені Маркіяна Шашкевича»

ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

Постановка проблеми. Сучасний поліінформаційний простір переходить на наступний етап свого розвитку. Ключовим об'єктом сучасного суспільства – інформація, яку люди одержують, зберігають, використовують і поширюють. Відтак від впливу ЗМІ та медіа не захищений ніхто. Тому постала необхідність кожному сформувати нове уміння – медіаграмотність як культуру правильного споживання інформації. Ілюструють думку слова В.Іванова: «Все, що ми дізнаємося про світ – ми дізнаємося з медіа».

За даними Institute for the Future, медіаграмотність увійшла до переліку навичок майбутнього, у якому кожен повинен критично сприймати повідомлення різних медіа: соціальних мереж, реклами тощо. Виникає необхідність у вмінні фільтрувати, аналізувати, сумніватися, не піддаватися маніпуляціям.

Це спричинило до реформи початкової освіти, де один із важливих аспектів - формування грамотності молодшого школяра в інформаційному та медійному світі, а саме критично мислити, сприймати, оцінювати та аналізувати інформацію, виявляти інтелектуальну і пізнавальну активність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження

М. Маклюєна, Л.Мастермана, Дж.Гейнера, Т. Ольхової і Т. Мяснікової, О. Новікової присвячені особливостям медіаосвіти та медіаграмотності.

М. Маклюєн, П. Слоттердаєк, І. Челишева та інші вчені досліджують розвиток медіареальності, впливу медіа на людську свідомість, застосування різних засобів формування медіаграмотності, та як змінювалась грамотність у процесі історичного розвитку. Роботи авторів Х. Лау та Н. Гендіної сконцентровані на аналізі нових підходів в навчанні на основі інформаційної

грамотності. Рекомендації з медійної та інформаційної грамотності для навчання педагогів представлено у роботі К.Уілсона.

Мета статті - висвітлити засоби формування медіаграмотності на уроках української мови з метою розвитку критичного мислення молодшого школяра.

Виклад основного матеріалу. Метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості. [1]

З 1 вересня 2018 року в Україні представлено новий Державний стандарт початкової освіти, де в Типовій освітній програмі вміщено змістову лінію «Досліджуємо медіа».

За Концепцією нової української школи однією з 10 компетентностей є інформаційно-цифрова, яка передбачає впевнене, а водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, у публічному просторі та приватному спілкуванні. Інформаційна й медіаграмотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, робота з базами даних, навички безпеки в інтернеті та кібербезпеці. Розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо) [5].

Серед загальних результатів навчання мовно-літературної освітньої галузі в Державному стандарті початкової освіти є такі, що спрямовані на формування умінь виокремлювати, аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати інформацію в медіатекстах і використовувати її для збагачення свого досвіду; також ідеться про вміння створювати медіатексти та взаємодіяти з іншими особами в режимі реального часу, тобто в онлайн-режимі. [4, с.4]

Зважаючи на зазначені в Державному стандарті початкової освіти загальні результати навчання стосовно опанування певних умінь з

медіаграмотності, можна стверджувати, що учні мають опанувати засоби аналізу медіатекстів, доступних через різноманітні медіа: аудіальні (аудіокнига, радіовистава, радіореклама тощо), візуальні (рекламна листівка, комікс, дитячий журнал тощо), аудіовізуальні (відеореклама, мультфільм, телепрограма, сайт дитячого журналу, комп'ютерна гра тощо). [4, с.5]

Формуванню медіаграмотності у молодшого школяра сприяє використання засобів медіаграмотності та медіаосвіти у процесі навчання. Мислити критично – вміти аналізувати інформацію, тобто визначати правдивість інформації, що важливо у світі, в якому ми зараз живемо. Людині необхідно вміти мислити критично, адже так вона буде здатна мислити індивідуально та унікально, вміти аргументувати власні думки.

Основне завдання початкової школи – це використання інформаційно-комунікативних технологій пі час освітнього процесу. Застосування медіа-засобів на уроках у початковій школі допомагають зробити урок ефективним, забезпечити такі умови, за яких усі школярів будуть залучені до процесу самонавчання, самовираження, співпраці, зміни стандартного мислення на критичне, вміння аналізувати, висловлювати й обстоювати свої задуми та ідеї. Тому запровадження новітніх інформаційних технологій та медіазасобів на уроках стає однією з нагальних потреб у царині методики навчання предмета [2, с. 15].

Добір ігор і вправ створює умови, спрямовані на розвиток критичного мислення дітей молодшого шкільного віку. На прикладі роботи над казкою «Знайомий сніговик» (2 клас) розглянемо, як формується у школяра вміння працювати з медіатекстами на уроках української мови.

1. Вправа «Створи комікс»

Запропонуйте учням розглянути зразок коміксу до казки «Русалонька».

Доцільно використати метод бесіди.

- Розгляньте зображення. Як ви думаєте, про що йдеться?
- Про що б ви якнайшвидше хотіли дізнатися, дивлячись на ці ілюстрації?

Запропонуйте учням створити подібний комікс до казки «Знайомий сніговик». Потім можна перейти до представлення робіт учнів. Така вправа спрямована на формування в учнів вміння фантазувати, креативно мислити, на розвиток творчої уяви та ініціативності, а також сприяє розвитку усного мовлення.

2. Вправа «Порівняй афіші»

Запропонуйте учням розглянути афіші до мультфільмів. Прочитайте заголовок. Запропонуйте учням кілька питань.

- Чи можна за заголовком передбачити зміст мультфільму?
- Про що дізналися з тексту афіші?

Діти розглядають та обговорюють:

1. Афішу до мультфільму «Мавка» 2022 року
2. Афішу до мультфільму «Русалонька» 2018 року
3. Афішу до мультфільму «Король лев» 2015 року

1) 2)

3) на національній квітковій оператор **PARTER.ua** (044) 287 87 87

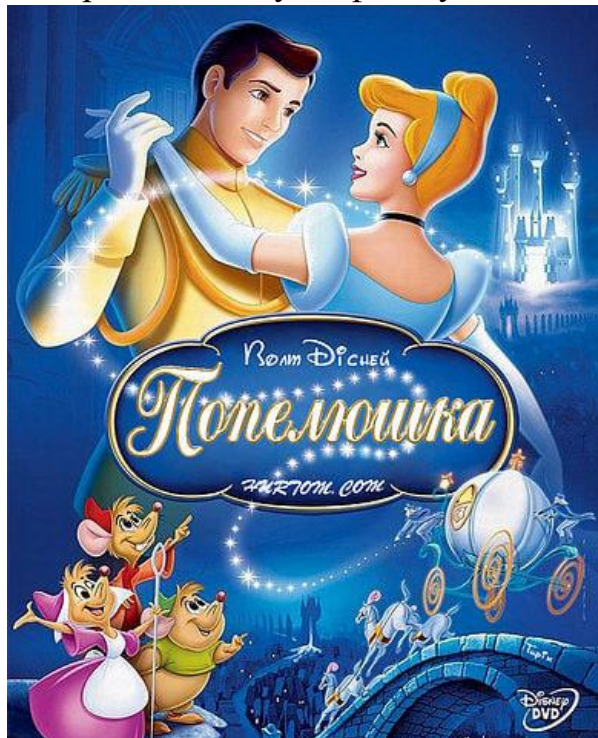
Розглядаючи зображення, учні можуть побачити, що всі ці афіші є рекламою до показу мультфільмів, але водночас вони відрізняються. Учні роблять висновок, що відмінності між цими афішами є на рівні кольору, на рівні характеру кеглів, на рівні якості паперу, змісту та розміру тексту.

3. Робота над постером

Запропонуйте учням розглянути кілька постерів.

- Що зображено?

- Яку інформацію ви одержали?
- Для чого використали зображення з мультфільму?

Доречно запропонувати учням створити власний постер до казки. Така вправа спрямована на розвиток в учнів вміння аналізувати. Наприклад, школярі роблять висновок, що на постерах зображають головних героїв та важливі події мультфільму. Створюючи власний постер до казки, вони розвивають уяву та мислять асоціативно. Діти зображають головних героїв так, щоб були помітними їх риси характеру.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, впровадження в освітній процес медіазасобів – невід’ємна складова, спрямована на формування медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії з сучасною системою масмедіа, як традиційними (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітніми (комп’ютерне опосередковане спілкування, інтернет, мобільна телефонія) медіа, з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Тому медіатехнології є потужним засобом розширення знань, накопичення цінностей, розвитку критичного мислення, формування необхідних у житті школяра компетентностей, а головне – формування його медіаграмотності.

Медіаосвіта, яка є процесом розвитку медіа- та інформаційної грамотності, формування інформаційно-цифрової компетентності (критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій, інформаційної та медіаграмотності) – актуальне сьогодення освітнього процесу.

Список літератури:

1. Державний стандарт початкової освіти: прийнятий 21.02.2018 р. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF>
2. Кух А.М., Кух О.М. Технічне забезпечення сучасного освітнього середовища: навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський: К-ПДПУ, інформаційно-видавничий відділ, 2005.130 с.
3. Медіаграмотність у початковій школі: посібник для вчителя / Волошенюк О. В, Ганик О.В., Голощапова В. В, Дегтярьова Г.А, Іванова І. Б., Кожанова А. Ю., Пиза Г. Ю., Шкробець О.О, Янкович О. І. / За редакцією Волошенюк О. В., Іванова В. Ф. Київ: ЦВП, АУП, 2018. 234 с.
4. НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА: методика формування умінь з медіаграмотності на заняттях з предметів мовно-літературної галузі в початковій школі. Навчально-методичний посібник. / І. П. Старагіна / За редакцією О.В. Волошенюк, В.Ф. Іванова Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2020. 58 с.
5. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

Олена Бутрин

Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

Науковий керівник: канд. пед. наук,

доц. І. М. Нестайко

ДО ПИТАННЯ ПРО СТАТУС НЕОЛОГІЗМУ В СУЧАСНІЙ ПОЛЬСЬКІЙ МОВІ

У сучасній лінгвістиці мову розглядають як складну динамічну систему, яка знаходиться в постійному русі, удосконалюється, має своє минуле, сьогодення і майбутнє. Розвиток мови значною мірою зумовлений розвитком її словотвірної системи, становленням нових словотвірних моделей, зміною наявних, збільшенням або зменшенням їхньої продуктивності та багатьма іншими чинниками словотвірного процесу.

Процес утворення нових слів віддзеркалює в мові потреби суспільства у вираженні нових понять, які є своєрідним продуктом розвитку науки, техніки, культури, суспільних відносин тощо [1]. Причини виникнення нових слів лінгвісти пов'язують із новими відкриттями, поглибленням уявлення про раніше відомі факти та явища дійсності. Наприклад, В.Гак вважає, що виникнення великої кількості нових слів, їхнє широке розповсюдження впливає на розвиток засобів масової комунікації, загальне прискорення темпу життя суспільства, різноманітність форм ідейно-політичної боротьби. У нашому дослідженні поняття словотворення та термінотворення розмежовано, що пов'язано з феноменом дихотомії слово vs термін, неологізм vs неонім (неологіяvsнеонімія). Насамперед ми досліджуємо процес термінотворення. Зазначимо, що до середини XIX ст. більшість термінів утворювалась трьома шляхами:

- 1) шляхом термінологізації (коли сфера вживання загальноновживаного слова поступово обмежувалася, після чого слово з обмеженою зоною вживання або з обмеженнями в логічній співвіднесеності набувало ознак терміна і починало вживатися як термін);
- 2) шляхом створення термінів-фраз на базі наявного інвентаря;
- 3) шляхом створення нових слів (процес термінотворення) на основі теорії, розробленої автором.

Починаючи з середини XIX ст., до цих способів додається введення систематичної номенклатури та систематичної термінології з системою термінів-модифікаторів, необхідних для показу їхніх відносин у межах певної теорії. Вводяться спеціальні дефініції, які допомагають однозначному співвіднесенню терміну як слова із означуваним поняттям. Простежуються запозичення та переклад іншомовних термінів [3].

Отже, сьогодні питання процесу термінотворення (зокрема, у польській мові) нас дуже зацікавило. Саме тому мета нашої статті полягає в комплексному дослідженні феномена термінологічної неології в сучасній польській мові, встановлення особливостей неологізмів у польській мові та дослідження їх термінотворення.

У лінгвістичній літературі і сьогодні існує термінологічний різнобій у тлумаченні понять «неологізм», «оказіональне слово», «потенційне слово».

Неологізм (від грец. *νέος* — молодий, новий і *λογισμός* — судження, вислів) — новостворений термін, слово або фраза, що перебуває в процесі входження в загальне використання і ще не включена до державної та загальноновживаної мови.

Однією з відомих є класифікація Зацного Ю. А., який згідно із засобом утворення розподіляє неологізми на наступні групи: 1) фонологічні; 2) запозичення; 3) семантичні; 4) синтаксичні, створені шляхом комбінації знаків, що існують в мові (словотворення, словосполучення). Сербенська О. А. зазначає, що є два різновиди неологізмів за способом уведення до мови: лексичні (новотвори або запозичення) і семантичні (нові значення вже відомих слів). Звертає увагу відомий вітчизняний лінгвіст і на існування okazіоналізмів у сфері неології – індивідуально-авторських новотворів або нових значень відомих слів. Цей прошарок лексики належить до стилістичних неологізмів. Щодо способів творення неологізмів, авторка називає креацію, деривацію різних 156 типів (морфологічну і неморфологічну), калькування, запозичення, актуалізацію застарілих слів або одиниць різних терміносистем, жаргонів, аргю і т.д. Формування нових значень

відбувається, як зазначає О. А. Сербенська, шляхом метонімізації, метафоризації, семантичної конденсації, каламбуру. Існують також неологізми-сполуки, які є «результатом перетворення фрагментів цитат на кліше, складену номінативну одиницю, що супроводжується переосмисленням, структурними змінами» тощо.

У польській мові основним джерелом виникнення неологізмів-запозичень є англійська мова. Молодіжна мова, хоч і надзвичайно колоритна й творча, характеризується okazionalnosc'ю й перехідністю, а також використанням тимчасових тенденцій. Наразі найбільш характерним є зв'язок молодіжного мовлення з англійською мовою та віртуальним світом, наприклад з комп'ютерними іграми. Проте не можна стверджувати, що це єдині джерела творення молодіжних неологізмів. Прикладом може бути іменник «шістдесят» (з варіантами, які є результатом спрощення у вимові: «шістдесят», «шістдесятник» - «sześćdziesiąt»). Цей термін означає «інформатор» і бере свій початок у Кримінальному кодексі. Частина 3 статті 60 Кримінального кодексу передбачає: «надзвичайне пом'якшення покарання або навіть його призупинення, якщо співвиконавець злочину «повідомить органу, призначеному для переслідування злочинів, відомості про осіб, причетних до вчинення злочину, та обставини, що мають істотне значення його комісії», - каже доктор Хаб. Ізабела Кепка, лінгвіст кафедри польської мови UV.

Менш поширеними, але не менш важливими є запозичення, складні слова і переосмислення значень слів.

Суфіксація – дуже поширене явище в мові. Деякі суфікси дають велику кількість термінологічних одиниць. У польському це суфікси:

k-:

- pies «собака» – piesek «собачка»,
- kwiat «квітка» – kwiatek «квіточка»;
- dziewczyna «дівчина» – dziewczynka «дівчинка»,
- okno «вікно» – okienko «віконце».

За допомогою цього суфікса утворюються іменники всіх трьох пологів. При утворенні форм чоловічого роду у складі суфікса з'являється гласний голосний (piesek «собачка» – ríska). Побіжний голосний може з'явитися також у корені при накопиченні приголосних (forma «форма» – foremka «формочка»). У корені може спостерігатися також чергування приголосних (staruch «старий» – staruszek «старий», noga «нога» – nóžka «ніжка»);

-eczka-:

- rísok «собачка» – ríseczek «собачка»,
- górka «гірка» – góreczka «гірка»,
- gniazdko «гніздо» – gniazdeczko «гніздо».

-aszek-, -uszek-, -iszek-, -yszek-:

- wujek «дядько» – wujaszek «дядько»,
- kwiat «квітка» – kwiatek «квіточка» – kwiatuszek «квіточка»,
- kaczkа «качка» – kaczuszka «качка»,
- serce «серце» – serduszko «серце»,
- brat «брат» – braciszek «братик»,
- chłopек «мужичок» – chłopyszek «мужичонка».

-ik-, -yk-:

• koń «кінь, кінь» – konik «коник, конячка» Зверніть увагу, що konik ще перекладається як коник.

- ogień «вогонь» – ogniék «вогник»,
- miecz «меч» – mieczyk «маленький меч; Зверніть увагу, що mieczyk ще перекладається як «гладіолус».

Важливо: Значення, зворотне зменшувально-пестливому, виражається за допомогою суфіксів **-sk-, -isk-, -ysk-:** głos «голос» – głosisko, piwo «пиво» – piwsko «велике пиво», błoto «бруд» – błocisko «бруд, грязюка», bicz «плети, батіг» – biczysko «батіг».

Префіксацією називається такий префіксальний спосіб словотворення, при якому словотвірне значення виражається за допомогою префіксів. Функціонально ці префікси близькі до суфіксів. Однак є і суттєві відмінності

між ними. Суфікси, перебуваючи в кінці слова, – ударні, тому більш тісно, ніж префікси злиті з основою. Словотвірне значення суфіксів більш складне, ніж у префіксів, й значна кількість префіксів не має своїх особистих. Префікси, що мають чітке словотвірне значення, більш залежні від основи, ніж суфікси. Звідси можливість лексикалізації (тобто самостійного вживання префіксів в якості слів): *ultra, m* – ультра; *super* – найвищої якості [5].

Парасинтез, або префіксально-суфіксальний спосіб словотвору – це створення нових слів шляхом одночасного приєднання до основи префікса і суфікса. Таким чином, у парасинтезі проявляється взаємодія двох інших морфологічних способів словотворення – префіксація і суфіксація [7].

Розширення значення слів і словоскладання. Під розширенням значення розуміється такий розвиток, при якому слово, що позначало спочатку 1 поняття, більшою частиною конкретне, починає позначати поняття більш загальне. Всі іменники, значення яких переосмислюється, можна розділити на 3 групи, які характеризуються різними властивостями:

- 1) Слова, значення яких змінюється лише у поєднанні з певним словом:
- 2) Слова, які вживаються незалежно від наступного за ними, компонента.
- 3) Слова, що складаються з двох (а іноді і більше) слів, є зручним засобом для передачі складних понять в стислій формі, що особливо важливо при формуванні термінів [6].

Словниковий склад найбільш мінлива і рухома сторона мови, яка безпосередньо реагує на те, що відбувається у світі реалій. У ній безпосередньо позначаються наші уявлення про різні явища позамовної діяльності. Характерною особливістю словника є його здатність нескінченно розростатися за рахунок нових слів і нових значень які утворюються різними шляхами. Створення неологізмів – свідчення життя мови її прагнення висловити все багатство людських знань прогрес цивілізації.

Як відомо, слово – це історично закріплений у мові знак певного фрагмента дійсності. За оказіональними словами, що перебувають на периферії словникового складу будь-якої мови, у класифікації позамовного

світу дійсності не закріплений жоден із її фрагментів. Однак, незважаючи на це, оказіональні слова як похідні одиниці все ж таки здатні особливим чином відобразити (точніше – виразити) уявлення про світобачення, світовідчуття і світосприйняття народу.

Оказіональні слова – надбання мовлення. Вони завжди експресивні, створюються конкретним автором, породжуються цілями висловлювання і контекстом, з яким пов'язані і поза яким не відтворюються. Основна їх функція не номінативна, як у звичайних неологізмів, а характеризуюча. Ці слова іноді стають загальноновживаними, тобто входять в лексичну систему мови, проте така метаморфоза відбувається рідко і, головне, вони на неї не претендують, тому що це не просто слова, а особливі слова, спеціально призначені для експресивних та художніх цілей [2].

Список літератури:

1. Колоїз Ж. В. Українська оказіональна деривація: монографія. К. : Акцент, 2007. – С. 311-320.
2. Пустовіт Л. О., Клименко Н. Ф. Оказіоналізм. Українська мова. Енциклопедія. Київ, 2007. С. 451-452.
3. Ріжко Р. Оказіоналізми як домінанта поетичної мови кінця ХХ – початку ХХІ століття: функціональний аспект. Лінгвістичні студії. 2011. Вип. 23. 191–197 с.
4. Соссюр Ф. де. Курс загальної лінгвістики / Ф. де Соссюр ; [пер. з фр. А. Корнійчук, К. Тищенко]. – К. : Основи, 1998. – С. 324-370.
5. Bąba S., Liberek J. Słownik frazeologiczny współczesnej polszczyzny. Warszawa, 2002. – с. 283-290.
6. Grzegorzczkova R. Zarys słowotwórstwa. Słowotwórstwo opisowe. – Warszawa, 1984. – С. 397-422.
7. Masojć I. Gramatyka współczesnego języka polskiego. Słowotwórstwo rzeczowników. Wilno, 2015. – С. 32-41.

ВИВЧЕННЯ ТОПОНІМІКИ УКРАЇНИ В АСПЕКТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ЗМІСТОВОЇ ЛІНІЇ У ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ

Постановка проблеми. Нині важливим та актуальним завданням вчителя є виховання в учнів національної свідомості, плекання любові та поваги до Батьківщини, до українських звичаїв і традицій. Соціокультурний підхід передбачає подання інформації про матеріальну та духовну культуру українців, тому під час вивчення певних тем на уроках української мови вважаємо корисним залучення топонімів України, саме вони маркують культурний простір, є свідченням різних історичних віх становлення української нації.

Аналіз останніх досліджень. Значний внесок у розвиток теорії та методики розв'язання проблеми реалізації соціокультурної лінії можемо знайти у працях О. Вашуленко, Т. Мельник, М. Пентилюк, О. Семенов, В. Шляхова та ін.

Можливості вирішення топонімічних завдань, пов'язаних із розробкою теорії топоніміки, методів топонімічних досліджень, розкрито в роботах М. Максимовича, Я.-Б. Рудницького, Є. Черняхівської, А. Ярошевича та ін. Питання методики збирання, опрацювання топонімічної інформації, рекомендації щодо вивчення топоніміки окремої місцевості висвітлено в працях Л. Зеленської, О. Стрижака, М. Янко. З'ясування загальних та регіональних закономірностей топоніміки, результати збору та інтерпретації назв географічних об'єктів знаходимо в дослідженнях Л. Василюк, К. Галас, Ю. Карпенка, Н. Таранової, В. Чабаненка та ін.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження – розглянути можливість використання топоніміки України в аспекті реалізації

соціокультурної змістової лінії на уроках української мови у профільній школі. Завдання цієї статті: з'ясувати умови, що впливають на успішний соціокультурний розвиток особистості під час навчання української мови; запропонувати завдання на опрацювання топонімів для реалізації соціокультурної змістової лінії на уроці української мови у профільній школі.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні однією з основних ідей суспільства є соціокультурний розвиток особистості, який має забезпечити освіта. Потребу формування в учнів соціокультурних знань і вмінь визначає необхідність розвитку національно свідомої та духовно багатой людини [2].

Ефективність соціокультурного розвитку насамперед залежить від позитивної мотивації учнів до вивчення, засвоєння знань, пов'язаних із народною культурою, здобуття досвіду ціннісного ставлення до світу тощо.

У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти виокремлено соціокультурну змістову лінію як одну з провідних. Відповідно до навчальної програми з української мови для 10-11 класів (профільний рівень) очікуваними результатами навчально-пізнавальної діяльності учнів є поглиблення знань про історію, культуру свого регіону, відомості з історичної ономастики, топоніміки й мікротопоніміки [5].

Особливість топонімів полягає в тому, що в них закладена інформація, значно глибша за лінгвістичну. Комплексне дослідження топонімії певного регіону здатне розширити уявлення про образ населення, його географічний, економічний, історичний та політичний простори. Саме тому топоніми є предметом вивчення не лише лінгвіста, а й етнографа, історика, географа – фахівців, які дбають про збереження матеріальної та духовної культури людства.

Із наукової точки зору топоніміка – це наука, що вивчає географічні назви, їхнє походження, мотивацію, розвиток, зміни внутрішньої форми, написання і вимову, а також природні та соціальні умови минулого, за яких виникли певні найменування географічних об'єктів. Термін утворився з

грецьких слів *toros* і *опута*, які перекладаються «місцевість» і «назва» відповідно [3].

У зарубіжній та вітчизняній літературі питання топоніміки висвітлювалося різнобічно. Зокрема М. Максимович, М. Сумцов, розглядали топоніми як історичні пам'ятки та застосовували їх в історико-археологічних дослідженнях. Проблеми топоніміки порушували й успішно розв'язували в наукових працях із географії, історії, мовознавства ще з давніх часів, актуальна така праця й нині [3, 4].

Аналіз програми, підручників, навчально-методичного інструментарію дає змогу нам розробити завдання, які у своєму змісті забезпечують реалізацію соціокультурної змістової лінії завдяки використанню топонімів. Наприклад, під час вивчення словотвору десятикласники, виконуючи вправу, повинні записати, що є мотиваційною базою для наведених нижче назв сіл України.

Наприклад, с. Вишневе ← вишня.

с. Трояндове, с. Благодатне, с. Танівка, с. Петрове, с. Виноградівка, с. Щасливе, с. Зоряне, с. Вітрове.

Можемо запропонувати складніший варіант вправи для учнів 10 класу. Школярі мають записати слово, від якого походить топонім, а також вказати, який спосіб словотвору використаний для продукування відповідної назви села (с.) або селища (сел.); зробити висновок, який спосіб словотворення є найбільш частотним.

Наприклад, с. Вишневе ← вишня, суфіксальний спосіб.

сел. Інженерне, сел. Петропавлівка, с. Троїцьке, сел. Радісне, с. Сонячне, с. Рідне, с. Мирне, сел. Монастирське.

Для учнів 11 класу пропонуємо вправу, у якій необхідно виконати словотворчий аналіз поданих топонімів.

м. Чорноморськ, м. Запоріжжя, с. Червонокозацьке, с. Михайлівка, с. Іванове, смт. Захарівка, с. Тарасівка, с. Семененкове, с. Вербове.

У процесі роботи із завданнями учні здійснюють лінгвістичні спостереження над мовним матеріалом, фіксують традиції номінації в

топоніміці, занурюються в історичний контекст закріплення певної назви за населеним пунктом, засвоюють смаки українців, утілені у власних назвах, іншими словами, збагачують свої знання соціокультурного спрямування. Такий підхід до вивчення мови передбачає формування в учнів культурної та національної позиції.

Висновки. Отже, використання топонімів як елементів соціокультурної змістової лінії на уроках української мови сприятиме поглибленню знань з історії та культури рідного краю. У період відстоювання української державності особливої ваги набуває національно-патріотичне виховання учнів, молодого покоління, від якого залежить майбутнє нашої країни.

Список літератури:

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти: затв. Постановою Кабінету Міністрів від 30.09.2020 р. № 898.
2. Кучерук О. Соціокультурний розвиток учнів як лінгвометодична проблема. *Українська мова і література в школі*. 2014. Вип. 2 (112). С. 2–7.
3. Лабінська Г. Топоніміка: навчальний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 274 с.
4. Лиман І. Дослідники історії Південної України: бібліографічний довідник. Київ, 2016. 512 с.
5. Проць М. Реалізація соціокультурної лінії у процесі вивчення української мови. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2012. С. 459–464.
6. Українська мова. 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів (зі змінами, затвердженими наказом МОН України від 07.06.2017 № 804).

Пугач Анна,

Криворізький державний педагогічний університет

Науковий керівник: к. ф. н., доц. Н. М. Малюга

УДОСКОНАЛЕННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ЧУЖОГО МОВЛЕННЯ

Реформування мовної освіти, зокрема в закладах загальної середньої освіти, визначає нові умови функціонування освітньої парадигми, у межах якої спостерігаємо реалізацію компетентнісного підходу. На сучасному етапі відбувається поєднання ключової, загальнопредметної та предметної компетентностей, які спрямовані на досягнення навчальних результатів. За Державним стандартом базової середньої освіти, цей підхід сприятиме інтенсивному та інтелектуальному розвитку старшокласників, усвідомленню своєї мовної поведінки та мовнокомунікативних умінь [2]. Відповідно, компетентнісно-орієнтований підхід до навчання української мови одним із своїх головних завдань убачає саме процес формування та використання комунікативної компетентності учнів. Безперечно, це є запорукою оволодіння українською мовою на просунутому рівні.

Питання комунікативної компетентності тривалий час успішно розробляють українські науковці, як-от: Н. Голуб, О. Горошкіна, С. Караман, О. Кучерук, М. Пентилюк, С. Омельчук, О. Семенов та інші. Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти засвідчує, що комунікативна компетентність виявляє себе як «здатність застосовувати у конкретному виді спілкування знання мови, способи взаємодії з людьми, що оточують її та перебувають на відстані, навички роботи у групі, володіння різними соціальними ролями» [2].

У навчальних програмах для 10–11 класів профільної школи спостерігаємо акцент на інтенсивному мовному та розумовому розвитку здобувачів освіти. Головне завдання цього аспекту полягає у «формуванні випускника закладу освіти, який є високоінтелектуальною особистістю, здатний до самореалізації, самоосвіти, самовдосконалення» [1]. Старша школа, зокрема профільна, готує випускника як компетентну, обізнану,

конкурентоспроможну особистість, яка в перспективі знайде застосування своїх умінь і навичок на національному та глобальному ринках праці.

Відповідно, не можемо не наголосити на важливості принципу комунікативної спрямованості навчання, який належить до лігводидактичних. Зміст цього принципу полягає в тому, що він передбачає орієнтацію на розвиток та удосконалення комунікативних умінь, формування учнівської здатності до ефективної комунікації.

У такому важливому державному освітньому документі, як «Програма Українська мова. Для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. 10-11 класи», зазначено, що «мовленнєва (комунікативна) змістова лінія спрямована на формування і розвиток мовленнєво-мислительних здібностей та умінь» [3]. У межах досліджуваної теми нас цікавлять різновиди конструкцій із чужим мовленням та шляхи вдосконалення комунікативних умінь учнів старшої профільної школи (спираємося на здобутки теорії репрезентології).

Як відомо, чуже мовлення вивчається в розділі синтаксису. Одним із першочергових завдань сучасного українського синтаксису є системне вивчення таких синтаксичних конструкцій із чужим мовленням, які включені в авторський текст та виступають способом відтворення мовлення певної особи. Власне, синтаксис тісно пов'язаний із стилістикою, хоч і не має чітко визначених меж щодо розрізнення стильового забарвлення певних одиниць.

У сучасній лінгвістичній науці проблема термінології, якою послуговуються в теорії репрезентології, залишається досить актуальною. Сказане насамперед стосується позначення чужої мови, уведеної в авторський текст задля відтворення особливостей живої мови персонажа.

У лінгвістиці вивченням конструкцій із чужим мовленням з урахуванням усіх композиційних, інтонаційних особливостей займалося широке коло мовознавців, зокрема, А. Багмут, С. Бевзенко, І. Білодід, М. Івченко, А. Коваль, Г. Чумаков та інші. Термінологія на позначення різновидів передачі чужого мовлення до цього часу не є усталеною. У науковій

літературі виокремлюють такі способи передачі чужого мовлення, як-от: пряме мовлення, непряме мовлення, невласне-пряме мовлення, тематичне мовлення, вільне пряме мовлення, крім того, увага дослідників прикута до різних форм репрезентації (наприклад, пряме мовлення може реалізуватися у формі діалогу, полілогу, окремої репліки, цитати), однак у шкільних підручниках панує спрощений підхід.

Пряме мовлення є ознакою передусім книжного мовлення. У художньому стилі воно, будучи окремим компонентом тексту, є засобом індивідуалізації мови літературних персонажів,. За допомогою таких конструкцій письменник може дати вичерпну мовну характеристику кожному з персонажів. Діалогічна форма мовлення є ознакою розмовного стилю, а через її поєднання з авторським мовленням у художній літературі можемо простежити високий ступінь експресивності, здатний викликати сильні емоції в читача.

Непрямим мовленням називають такий різновид чужого мовлення, який виник при перетворенні прямої мови засобами стороннього висловлення у більш економно оформлювану думку. Непряме мовлення менш емоційне, оскільки не ставить за мету зберегти повністю індивідуальні особливості адресанта, хоч змістове наповнення загалом зберігається.

Невласне-пряме мовлення (внутрішнє мовлення) дозволяє письменнику говорити за своїх персонажів, тому саме через такий контакт досягається єдність художнього тексту. Описувана форма передачі мовлення має специфічну стилістичну організованість, органічно поєднує чуже внутрішнє мовлення з авторським контекстом, використовуючи синтаксичні (третя особа) та стилістичні ознаки. Емоційне забарвлення, характерне для прямої мови, передається не словами персонажа, а словами наратора.

Також одним із різновидів конструкцій із чужим мовленням є тематичне мовлення, яке називає лише предмет чужого мовлення, тобто, зберігаючи тему повідомлення, воно максимально стискає, звужує передану інформацію.

Останнім різновидом серед виокремлених мовознавцями репрезентологічних конструкцій є вільне пряме мовлення. За обсягом воно досить стисле та лаконічне, трапляється переважно в газетних публікаціях та статтях, однак враховує у своєму повідомленні стилістично емоційно-забарвлений оповідний компонент. Така передача чужого мовлення є синкретичною, тому що характеризується поєднанням ознак прямого та непрямого мовлення [4]. Щодо синтаксичного оформлення, то вільне пряме мовлення здебільшого може мати вільну цитацію та характеризуватися обов'язковою наявністю дієслівної лексичної одиниці.

Конструкції чужого мовлення вивчають у розділі «Поглиблення і систематизація найважливіших відомостей із синтаксису, пунктуації і стилістики» в 11 класі профільної школи. Зокрема, учень має «вміти визначати стилістичні особливості невластиві прямої мови, здогадної прямої мови, підпорядковано-прямої мови, авторських слів при прямій мові, у діалозі; інтонувати речення з прямою мовою, діалогом; трансформувати речення з прямою мовою у складнопідрядне і навпаки» [3]. Тобто, маючи певну попередньо напрацьовану базу, учні профільної школи зможуть розширити свої знання з названої теми, поглибивши та вдосконаливши їх.

Пропонуємо вправи, які мають на меті вдосконалити комунікативні уміння учнів профільної школи під час вивчення чужого мовлення.

Вправа 1. Перебудуйте подані речення з прямою мовою на речення з непрямою. Укажіть на особливості перебудованих речень. Чи така трансформація можлива з комунікативного погляду в усіх запропонованих конструкціях?

1. *Василина беззвучно заплакала: «Ой, усі... Дмитрика вже не закличеш із того світа... А Кирило щось собі надумав, Божечку, поможи всім людським дітям і нашим...»*; 2. *Але, коли гість непевно прощався «бувайте здорові!», Дмитрик, зібравши всі свої сили, відповідав ледь чутним голосом завжди однаково: «Приходьте здорові... Дмитрик буде чекати»*; 3. *Вона, Василина, лише сплеснула на те руками, а далі, більше про людське око, аніж насправді,*

билася кулаками в голову, час від часу приказуючи: «Ой, нуждочко моя гірка... за що на нас таке горе?»; 4. «Марія – непокрита голова – бігала по сусідах з криком і плачем: «Люде добрі, рятуйте! Христос воскрес! Славко гине!» (М. Матіос).

Вправа 2. Прочитайте речення. Визначте, які способи вжито для передачі чужого мовлення. За якими ознаками можна з'ясувати приналежність кожного речення до певного різновиду?

1. Розказувала колись Гаврилові мама його мами – покійна бабця Калина: вона, малолітня нерозумниця, зачувши, що батько віддає її за сільського вїйта-вдівця з трьома дітьми, бігала довкруг хати, як теля, випущене після зими на пашу, з радісними криками, підскакуваннями та вигойкуваннями: «Віддаюся! Я нарешті віддаюся! Божечку, дай мені скорше дожити до завтра!» (М. Матіос). 2. Проте Кирило знав точно: Німого не треба сердити чи лякати (М. Матіос). 3. Краще б ти не читала ніяких, і це було б о'кей. Навіщо ця брехня? Я брехав усе життя, але ж я, на відміну від тебе, лишився в цій країні, бо так вирішила доля. А ти здійснила свою мрію, дісталася далеких країв, яких я не побачив і не побачу. До країв, де, як кажуть тепер, панує свобода. То хто ж змушував тебе казати неправду? (Є. Кононенко).

Крізь призму навчальних завдань, виконання яких вимагає поглиблених знань із теорії чужого мовлення, учні набувають комунікативної (мовленнєвої) компетентності, що, у свою чергу, спонукає їх до ефективного вдосконалення комунікативних умінь. Випускники загальноосвітніх закладів навчаються вільно висловлюватися, передавати чуже мовлення та розуміти специфіку кожного з видів, уважно ставитися до втілення нюансів думки у висловлюванні; більш того, ще й розрізняти той чи той різновид за певними граматичними, стилістичними та функційними особливостями.

Список літератури:

1. Груба Т. Л. Методика формування мовної особистості старшокласника на уроках української мови (профільний рівень): дис. ... док. пед. наук: 13.00.02. Рівне. 2019. 524 с.
2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти: затв. постановою Кабінету Міністрів від 30. 09. 2020 р. № 898.
3. Програма Українська мова. Для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. 10–11 класи / Л. Мацько, Т. Груба, О. Семенов, Т. Симоненко: затв. Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804. 84 с.
4. Шитик Л. Синкретизм конструкцій із чужою мовою. Лінгвістичні студії. 2011. Вип. 22. С. 229–237.

Анна Андронатій,

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Науковий керівник – д. філол. н., проф. Алла Романченко

АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГОВІРКОВИХ ГЛЮТОНІМІВ

Глютонімна лексика – невід’ємний складник мовної картини світу. Важливим завданням сучасного мовознавства, зокрема діалектології, залишається дослідження говіркової лексики, що відтворює архетипні уявлення українців, ілюструє нашарування культур та епох, зміни в побуті народу. Цим завданням і зумовлено **актуальність** пропонованої розвідки.

Предметом лінгвістичних досліджень були назви окремих продуктів харчування та страв, що відображено в низці наукових і науково-популярних статей, у тім числі в працях В. Німчука, В. Горобця, В. Карпової, Н. Остащ, І. Ощипко, О. Перлюка, А. Поповського, В. Супруненка, І. Чепіги, А. Чичули. Дослідженню говіркових глютонімів присвятили свої студії М. Бігусяк, Е. Гоца, Й. Дзендзелівський, В. Дроботенко, Я. Закревська, Г. Мазур, М. Тимченко, Є. Турчин, Т. Тищенко, І. Шматко та ін., обравши різні напрями

та аспекти їхнього вивчення.

Мета статті – схарактеризувати аспекти вивчення говіркових глютонімів української мови. Задля досягнення мети необхідно розв'язати такі **завдання**:

- 1) опрацювати наукову літературу з досліджуваної проблеми;
- 2) визначити спектр напрямів вивчення говіркових найменувань їжі;
- 3) розкрити суть аспектів дослідження глютонімів.

Об'єктом дослідження послуговували наукові праці, присвячені назвам їжі в говірках української мови. **Предмет дослідження** – аспекти студіювання говіркових глютонімів.

С. Яценко дослідив назви продуктів харчування в пам'ятках староукраїнської мови XIV-XVII ст., у яких виявлено, що гіперноменами продуктів харчування та страв були такі: *пища* < псл. **pitja*, *страва* (*истрава*), *потрава* – (деривати псл. **traviti*), *кормъ* < псл. **kъrmъ*, *кормля* < псл. **kormja*, *покормъ* < псл. **rokъrmъ*, *hlldь* < псл. **ědь*, *днє* < псл. **ědenьje*, *хства* < псл. **mstva*, *дло* (*удло*) – запозичення із західнослов'янських мов, *вариво* < псл. **varivo*, *варь* (*вара*) < псл. **varь*, *живность* (пор. діал. *живний* – ‘поживний’), *годовля* (від *годовати*), *легумина* (лат. *legumen*), *веты* (пол. *wety*) [8, с. 7].

У староукраїнській мові *жито* (< **hito* від **hiti* – ‘жити’) – найуживаніша назва злакових рослин, яка одночасно була й продуктом харчування. У давньоукраїнську добу *жито* – ‘те, що родить земля’, ‘хлібні зернові культури’. Лексема *жито* семантично використовувалася як найменування одного з видів хлібних зернових культур у зв'язку з тим, що в цей час така культура була основною хлібною рослиною. У пам'ятках із середини XVII ст. з'являється назва *оркишъ*, що позначає: *zea*, *јркишъ*. Назва, запозичена з татарської або турецької мови (*urkiъ* – ‘просо, ячмінь’), збережена в українських говорах. Імовірно, що слово *рыжъ* (*рижъ*) – ‘рис’ потрапило до української мови саме в староукраїнську добу: *камень рыжу*. Воно вжито лише з єдиним значенням – ‘зерно, призначене для приготування страв’, адже рис в Україні не вирощували. Це підтверджує також виявлена словосполучка *каша рыжовая: каша рыжовая зъ шафраном*. Здебільшого назву відзначено у

фонетичній формі *рыжъ*. У сучасній українській літературній мові вживається у формі *рис*, яке є новим запозиченням через російську мову. У говірках південно-західного наріччя назву вживають у старій формі *риж* [8, с. 9-10].

Назву *гречка* вчені пов'язують із коренем *грек-*, оскільки рослина з'явилася у східних слов'ян через греків. У пам'ятках староукраїнської мови вперше зафіксовано цю назву на початку XVI ст. Саме з того часу вона й відома в українській мові. У зазначений період спорадично відзначена фонетична форма *грика*, запозичена з польської мови (*gryka* – 'гречка'). Харчовий продукт, який добувався результатом перетирання, подрібнення зерна внаслідок помелу, позначали лексеми *мука* < псл. **mIka* і *борошно* < псл. **borъlno*. Ці назви були однаковими на рівні семантики. Слово *борошно* в давньоукраїнській мові функціювало зі значенням – 'їжа, пожива'. З кінця XVI і протягом XVII ст. аналізована назва все частіше з'являється поряд із лексемою *мука* з однаковою семантикою. У 30-40-х роках XVIII ст. слово *борошно* вільно використовують на певних територіях поряд із давнім *мука* як рівнозначний термін [8, с. 10]. Отож, як засвідчує дослідження С. Яценка, діалектні назви глютонімів відомі, як мінімум, зі староукраїнської мови. Велику увагу дослідник приділяв етимологічному аспекту опрацюванню глютонімів.

Л. Борис заналізувала тематичну групу лексики на позначення їжі та напоїв у буковинських говірках. Дослідниця розглянула теоретичні й методологічні засади вивчення динаміки народної кулінарної термінології. Водночас вона детально описала динаміку кулінарних назв за біологічною характеристикою продукту, звернувши увагу на назви страв рослинного походження, назви овочевих страв, страв тваринного походження, гарячих м'ясних страв. Приділено увагу й динаміці досліджуваних народних назв. Ідеться про найменування рідких страв, холодних закусок та кондитерських виробів, поширених у буковинських говірках. Також Л. Борис вивчила динаміку назв напоїв у вказаних говірках, вирізнивши назви алкогольних (*вино, пиво* тощо) та неалкогольних (*квас, компот* тощо) напоїв [1].

Перелік праць, присвячених глутонімам у говірках карпатського ареалу, збагачують студії Е. Гоци. Характеризуючи назви їжі, дослідниця наголошує, що ядро лексики становлять давні назви, успадковані українською мовою з праслов'янської мови, а більшість записаних у карпатських говірках назв відома й іншим українським говорам [4]. Науковиця зосереджує увагу на походженні та функціюванні таких назв.

Г. Мазур досліджувала обрядову кулінарну лексику, а саме назви хліба, і з'ясувала, що загальною назвою для хліба у всіх обстежених говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя є лексема *хл'in(б)*. Спорадично було записано назву *ку^lлaч*, яке виводять з псл. *kolačь* – ‘печений хліб круглої форми’, що походить від *kolo* – ‘коло’; пор.: поліс. *калáч* – ‘бублик’, зхполіс. *калaч* – ‘бублик’, ‘спечений калач, який передавали родичам як знак запрошення на весілля’, ‘булка, прибрана квітами і стрічками, з якою молода з друзками їде на вечорниці до молодого під час випікання короваю’, ‘обрядовий хліб на весіллі (замість короваю)’. На позначення пшеничного хліба в обстежених говірках поширені назви: *пши^lничний хл'in*, *пше^lничний хл'in* (Ост, Тр, Стр); *б'ілий хл'in*. Зі значенням ‘хліб із борошна першого та вищого гатунків’, який уживали зазвичай у свята, дослідниця зафіксувала лексему *л'восух* [6, с. 157–165].

До опису найменувань хліба зверталися також дослідники говорів північноукраїнського (М. Бубряк, В. Конобродська, П. Романюк), південно-східного (К. Глуховцева, І. Магрицька, В. Дроботенко) та південно-західного (М. Бігусяк) наріч. Особливу увагу в українському мовознавстві надано назвам картоплі та страв із неї (Я. Закревська, А. Майборода, М. Тимченко).

Назви меду як продукту харчування в українських говірках досліджувала Т. Тищенко. На позначення густої солодкої маси, яку бджоли виробляють із зібраного на рослинах цукристого соку – нектару, зафіксовано питому лексему *мед*, семантична структура якої складається із сем ‘перероблений нектар’, ‘квітковий нектар, який збирають бджоли’, ‘легкий хмільний напій, приготовлений із меду’. У синонімічні відношення в досліджуваних говірках

із лексемою *мед* вступає лексема *у¹з'аток*. Загальнонародній мові вона відома зі значеннями 'здобич, яку беруть бджоли з квіток медоносних рослин', 'кількість меду, зібраного в пасіці або в окремому вулику за певний проміжок часу'. У східноподільських говірках лексема набуває ще й значення 'мед, продукт бджільництва', що виразно ілюструє такий контекст: *первий у¹з'аток / б ілії / другий / з липи; у¹з'аток / це мед* [7].

Об'єктом кандидатського дослідження Н. Загнітко була лексика східностепових говірок Донеччини, що належать до новостворених говірок. Дослідниця зосередила увагу на тематичній групі назв їжі та напоїв в аспекті вивчення складу, семантики й географії вказаних говірок (81 населений пункт) [5, с. 4-5]. Вивчено структурну організацію й семантику глутонімів та їхню ареальну характеристику.

Українські говіркові назви досліджують і поза межами України, зокрема на території Східної Словаччини. З. Ганудель опікується проблемами народних назв їжі та напоїв як елемента лексики українських говорів. Вона уклала «Лінгвістичний атлас українських говорів Східної Словаччини», у якому представлено назви страв, посуду та кухонного начиння [2]. Першою спробою ґрунтовного опрацювання діалектної лексики є монографія цієї авторки «Народні страви і напої (лексика українських говорів Східної Словаччини)» [3].

Отже, глутонімна лексика плідно вивчається впродовж тривалого часу, але протягом останнього часу помітно активізувалася робота з вивчення лексики на позначення продуктів харчування, страв та напоїв як в етнографічному, обрядовому, так і в лінгвістичному аспектах. Лінгвістичний аспект охоплює етимологію, номінативні, семантичні процеси, просторову поведінку глутонімної лексики, її динаміку та процеси взаємодії з іншими мовами. Перспективу подальших досліджень убачаємо в розширенні емпіричної бази української діалектології та введенні до наукового обігу нових назв їжі та напоїв, зокрема поширених у говірках смт Абузинка й

смт Костянтинівка Арбузинського району Миколаївської області, що належать до західностепових говірок.

Список літератури:

1. Борис Л. М. Динаміка тематичної групи лексики їжі та напоїв у буковинських говірках: дис. ... канд. філол. наук. Чернівці, 2015. 330 с.
2. Ганудель З. Лінгвістичний атлас українських говорів Східної Словаччини. Т. 1. Назви страв, посуду і кухонного начиння. Братислава-Пряшів : Слов. пед. вид-во в Братиславі, 1981. 211 с.
3. Ганудель З. Народні страви і напої: лексика українських говорів Східної Словаччини. Пряшів: Слов. пед. вид-во в Братиславі, 1987. 212 с.
4. Гоца Е. Д. Назви їжі й кухонного начиння в українських карпатських говорах: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Ужгород, 2001. 20 с.
5. Загнітко Н. Г. Назви їжі, напоїв у східностепових говірках Донеччини: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Донецьк, 2011. 19 с.
6. Мазур Г. М. Найменування великоднього хліба в українських говірках Карпат. *Гуцульські говірки: лінгвістичні та етнолінгвістичні дослідження*. Львів, 2000. 165 с.
7. Тищенко Т. М. Номінація меду у говірках Східного Поділля. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2008. Вип. 12. С. 195-197.
8. Яценко С. А. Назви продуктів харчування, страв і напоїв в українській мові XIV – XVII ст.: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2009. 22 с.

Ангеліна Коваль,

Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

Науковий керівник: канд. філ. наук, доц. М. Я. Наливайко

ЕРГОНІМИ М. ДУБНО ЯК ЕЛЕМЕНТ РЕКЛАМИ

Постановка наукової проблеми та її значення. В останні роки з'явилося багато підприємств, фірм, організацій тощо, які виділяються саме через своє найменування. Тому дуже важливим є правильний вибір назви, яка б могла привернути увагу споживача. Вивчення власних назв різноманітних об'єктів дійсності, серед яких є ергоніми, належить до актуальних лінгвістичних досліджень.

Аналіз останніх досліджень цієї проблеми. Ергоніми – це найменш досліджена група лексики, вивчення якої розпочалося ще наприкінці 60-х – на початку 70-х рр. ХХ ст., але дотепер відсутнє єдине терміно-позначення таких найменувань [1]. В українській і зарубіжній лінгвістиці з'явилася низка праць, присвячених назвам різних підприємств, фірм, організацій. Ергоніми досліджували О. Белей, Ю. Вайрах, Г. Зимовець, І. Ільченко, А. Мезенко, М. Шимкевич, Д. Яловець-Коновалова та ін.

О. О. Белей вживає термін фірмонім, Д. А. Яловець-Коновалова – словосполучення назва комерційного підприємства, Ю. В. Вайрах – ергоурбонім тощо.

Праці українських мовознавців, які стосуються рекламних текстів (переважно іншомовних – польських, англійських, французьких, німецьких тощо), вказують на зацікавлення цією проблемою (Ю. Булик, Ю. Сильвестров, Л. Киричук, І. Мойсеєнко, Н. Лиса, В. Охріменко, Ю. С. Кудиба). Але український рекламний текст, зокрема функціонування у ньому комерційних ергонімів, вивчений недостатньо (О. Белей, Н. Кутуза, Н. Лісовець, С. Шестакова, М. Цілина тощо) [2], що й визначає **актуальність** нашого дослідження. **Новизна** визначається тим, що функції комерційних ергонімів в рекламі міста Дубна ще не вивчалися українськими мовознавцями.

Мета статті – дослідити засоби реалізації рекламної функції ергонімів. **Завдання дослідження** — проаналізувати чинники процесу номінації ергонімів міста Дубна.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. С. Вербич зазначає, що «визначальну роль у

найменуванні назв організацій, різних виробничих і суспільних об'єднань тощо відіграють такі чинники, як суб'єктивні смаки та вподобання найменувачів, незвичність відповідного оніма, порівняно з іншим, зрештою, мода, що зазвичай мінлива» [3, с. 59]. Ергоніми необхідно аналізувати з погляду їх незвичайності, національної колоритності, благозвучності, стислості й чіткості, що дають підстави ергонімам виконувати ті чи інші функції. Основні функції ергонімії– привернення уваги споживача до товарного знака. Ці ознаки обслуговування, якими маркуються вироблені товари та надані послуги, є активним ланцюгом між виробником і споживачем. Для споживача товарний знак – це візитівка, символ певної фірми чи фабрики. Відомий товарний знак, який завоював успіх у покупців, викликає довіру, асоціюється з гарантією високої якості випущених товарів. [4, с. 2].

У сучасному світі спостерігається значне збільшення кількості підприємств, установ та організацій, що створює проблеми вибору їх індивідуального найменування. Дослідники зазначають, що найчастіше номінаторами установ стають або співробітники рекламних агенцій, або самі власники, які часто не вирізняються високим мовознавчим і культурним рівнем.

Проаналізований матеріал дає підстави зробити висновки, що більшість ергонімів міста Дубна мають інформативне спрямування, тобто назва допомагає з'ясувати призначення установи:

- найменування лікувальних закладів: *«Аптека Здорова Родина»*, *«Аптека Зі»*, *«Бажаємо здоров'я»*, *«Аптека БАМ»*, *«Соціальна аптека»*, *«Рівнеліки»*, *«Ветаптека»*, *«Сінево»*, *«Зубчик»*, *«Приватна клініка Піраміда»*, *«Аптека доброго дня»*, *«Подорожник»*, *«DENTAL CITY»* тощо.

- назви будинків оздоровлення, санаторіїв, фізкультурно-оздоровчих центрів: *«Диспансер психо-соціальної реабілітації у м. Дубно»*.

- найменування магазинів м. Дубна: *«Світ насіння»*, *«Продукти 24»*, *«Вікна і двері»*, *«Продукти»*, *«Овочі і фрукти»*, *«Алкоголь і цигарки»*, *«Іграшки»*, *«Квіти»*, *«Хлібні вироби»*, *«Сурмичі»* (знаходиться на вулиці

Сурмичі), «Забрама» (магазин, який розташований за Луцькою брамою), «Привокзальний» (магазин, який розташований біля вокзалу), «Добробут», «Домашній», «Хуторок», «Ностальгія», «Океан», «Обрій», «Веселка», «Водограй», «Дари моря», «Спокуса», «Рибацюга», «Перлина», «Гламур», «Флора плюс», «Шарм», «Стиль», «Економклас», «Дім книги», «Комп'ютерний всесвіт», «Цифровий світ».

Відповідають призначенню назви магазинів: дитячих – «Казка», «Чу-Ва-Чи», «Умка», «БАМБІНО», «Золотий ключик» тощо, назви для яких вибрано з дитячих казок, мультфільмів, ігор. Трапляються, звичайно, й ергоніми, які безпосередньо характеризують дитину («Малюк», «Школяр»») чи називають знайомі дітям природні реалії («Бедрик», «Ведмежа» тощо), але всі вони асоціюються з дитинством; ювелірних – «Золотий Вік», «Укрзолото» тощо; будівельних – «Під ключ», «Керама», «Обнова», «Твоя підлога», «Версаль», «БУДІВЕЛЬНИК» тощо.

Деякі номінації мають рекламне спрямування, тому що в їхній назві подана видільно-оцінна характеристика, використані компоненти, що символізують високу якість пропонованої продукції чи послуг [4, с. 4]., наприклад, «Еліт», «Комфорт», «Фаворит», «Аметист Плюс» Варто зазначити, що в назвах організацій часто використовують основу «євро» або слово «Європа»: «Євроодяг», «Євротон», «Євротехнобуд», «Євро секунд-хенд», «Одяг з Європи».

У назвах приватних організацій часто використано прізвище або ім'я власника: «Dental Clinic Стоматологія Стецюка» тощо.

Часто основою ергонімів міста Дубна є антропоніми: «Леся», «Оленка», «Кармен», «Жасмін», «Танюша», «Аллочка». Але ці назви, на нашу думку, не рекламують установи, а лише є вивіскою. Цікаві також назви продуктових магазинів і супермаркетів: «Спокуса», «Паляничка», «Продукти 24». Ці ергоніми приваблюють людей і налаштовують на покупки. Велика кількість назв магазинів, які одразу звертають увагу споживачів на низьку або доступну ціну представлених товарів: «ШАРА», «Копійочка», «Все від 2 гривень».

Вибір правильного ергоніма відіграє велику роль. Адже, для споживача головне в назві інформативність, а от для творця того ергоніма – престижність. Не потрібно забувати про різні вікові групи та інтереси споживачів і враховувати це в процесі найменування закладу. А тому ті, хто робить вибір на користь інформативності перед рекламною яскравістю, мають більший успіх.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, серед ергонімів міста Дубна переважають найменування, що мають інформативне та інформативно-рекламне спрямування, а також найменування з антропонімною основою. Перспективними видаються детальні дослідження ергонімів на різних мовних рівнях.

Список літератури:

1. Горожанов Ю. Ергоніми відонімного походження в комунікативному просторі міста Луцька: структурно-семантичні особливості. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/7055/1/8.pdf> (дата звернення: 11.04.2023).
2. Горожанов Ю. Комерційна ергонімія в рекламі міста Луцька: прагматичний аспект. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/2741/1/horozhanov_komercij_na_ergonimia_v_reclami_mista_Lutska_pragmat_aspect.pdf (дата звернення: 11.04.2023).
3. Вербич С. Сучасна українська онімна лексика: функціональний аспект. *Вісник НАН України*. 2008. С. 54–60.
4. Кравцова А. Ергоніми міста Житомира як елемент реклами. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/15558/1/%D0%93%D1%80%D0%B8%D0%BC%D0%B0%D1%88%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87%20%D0%9A%D1%80pdf> (дата звернення: 13.04.2023).

**ФОЛЬКЛОР ЯК МАРКЕР ГУЦУЛЬСЬКОГО СВІТОГЛЯДУ В
ПОВІСТІ «ТІНІ ЗАБУТИХ ПРЕДКІВ» МИХАЙЛА
КОЦЮБИНСЬКОГО**

У 1910 – 1911 роках Михайло Коцюбинський на запрошення фольклориста Володимира Гнатюка приїжджає на відпочинок у село Криворівня на Гуцульщині. Враження від перебування в Карпатах, життя та побуту гуцулів лягли в основу повісті письменника «Тіні забутих предків». Джерелами твору стали легенди, перекази, пісні, обряди людей цього краю та фольклорно-етнографічний матеріал, зібраний Володимиром Гнатюком («Етнографічні збірники»), Іваном Франком («Гуцульські примітки»). Народнопісенна творчість гуцулів у повісті письменника дозволяє розкрити внутрішній світ персонажів, морально-етичні проблеми, прекрасний світ природи.

Фольклорно-міфологічна основа повісті «Тіні забутих предків» Михайла Коцюбинського стала предметом аналізу В. Агеєвої, М. Грицюти, А. Гурдуза, С. Жили, Ю. Кузнецова, Р. Піддубної, О. Черненко та ін.

Метою дослідження є специфіка використання коломийок, легенд у художній структурі повісті Михайла Коцюбинського «Тіні забутих предків».

В. Шухевич, досліджуючи етнокультурний феномен гуцулів і Гуцульщини, вказував, що народ цього регіону вирізняється оригінальними «властивостями, що були викликані природою, посеред якої вони живуть» [4, с. 51]. Етнографічна складова гуцулів розкрита в художніх текстах письменників початку ХХ століття – Михайла Грушевського «На горах», Наталі Романович-Ткаченко «Карпатські етюди», Гната Хоткевича «Гірські акварелі», «Гуцульські оповідання», Юрія Шкрумелюка «Огні з полонин» та

ін., прочитується через міфологію, демонологію, фольклор. Гуцульщина представлена в творах як життєвий простір, топос, архетип природи, основою якої є людина. Маркерами цього етнографічного регіону є вироби народного мистецтва (кераміка, вироби з сиру, писанкарство, вишивка, ткацтво, одяг), народна творчість (коломийки або співанки, легенди), танці (гуцулка, аркан).

Музичні образи, що характеризують світопростір гуцульського краю, увиразнюють розуміння морально-естетичної природи жителів Карпат, розкривають їх внутрішній світ. Гармонія природи та людського існування вказує на енергетичне наповнення та світогляд гуцулів у повісті Михайла Коцюбинського. Історія двох ворогуючих родин – Палійчуків та Гутенюків, що лягла в основу твору, відсилає до шекспірівського мотиву. Любовна історія та почуття Івана й Марічки зображені автором крізь призму гуцульських традицій. Світ природи вабить героїв твору музикою гір, що виливається в грі на флюярі хлопця та співанках дівчини. Звуки сопілки мають сакральну силу: слугують пробудженням кохання героїв та стають поштовхом до зародження нового життя у природі, адже коли *«вилітали перші свистячі згуки. Наче зими лежали по мертвих горах. Та ось з-за гори встає вже Бог – сонце і вкладає свою голову в землю. Зрушились зими, збудились води, і задзвеніла земля од співу потоків»* [3, с. 324]. Гуцули ставляться набожно до сил природи, уявляють їх живими істотами, вірять у їх силу. Міфологічне світосприйняття і світовідчуття гуцулів розкривається через їх віру в злих та добрих духів, які заповнюють скелі, ліси, провалля. Підслухана дивна мелодія, яку грав щезник, вразила серце малого Івана. Хлопчик прагне відтворити її, а коли *«врешті знайшов, що віддавна шукав, що не давало йому спокою, і лісом поплила чудна, не відома ще пісня, радість вступила у його серце, залляла сонцем гори, ліс і траву, заклекотіла в потоках»* [3, с. 320]. У цій музиці виливаються всі його почуття; ця мелодія стає голосом кохання Івана до Марічки.

«Голосом кохання Марічки до Івана стають її численні співанки» [1, с. 268], яких вона *«знала безліч... Вони, здається, гойдалися з нею ще в колісці, хлюпалися у купелі, родились у її грудях, як сходять квітки самосійні по*

сіножатях, як смереки ростуть по горах» [3, с. 325]. Співанки – це короткі пісеньки, стилізація народної пісні на зразок коломийки, що слугували як приспівки до танцю. Коломийка – традиційний жанр народної творчості гуцулів, що складається з двох рядків, кожен з яких складався з 14 складів з обов’язковою цезурою після восьмого складу. Пісні досить різноманітні за тематикою, пов’язані з суспільно-побутовим життям та особистими почуттями людини, мають імпровізований характер, адже автори прагнуть якнайточніше передати побачене, втілюючи свою майстерність. Процес творення коломийок (співанок) пов’язаний з психологією особистості, саме тому в піснях дівчина передає почуття, емоції, ніжні та пристрасні, як сама природа: «На що б око не впало, що б не сталося на світі: чи пропала овечка, полюбив легінь, зрадила дівка, ослабла корова, зашуміла смерека – все виливалось у пісню, легку і просту, як ті гори...» [3, с. 325]. Автор наділяє Марічку легкістю і швидкістю складання коломийок. Дівочий голос «засівав» співанками все довкола: ліси, сіножаті, полонини, потоки. Природа наповнювала душу дівчини, живила її чарівними звуками.

Джерелами уявлень гуцулів є не тільки давні традиції предків (дуальність світогляду визначається синтезом язичницького та християнського), а й природа, спосіб життя, побут. Краса людської душі Марічки виливалася в пісні, в якій *«оповідала всім добре знайому подію, ще свіжу: як зчарувала Андрія Параска, як він вмирав од того та навчав не любити чужі молодиці. Або про горе матері, якої син загинув у лісі, придушений деревом. Пісні були сумні, прості і ревні, аж краяли серце. Вона їх звичайно кінчала:*

Ой кувала ми зозулька

та й коло потічка.

А хто ісклав співаночку?

Йванкова Марічка» [3, с. 325].

Завершення Марічкою співанок згардою свідчить про вічність та незнищенність її почуттів до Івана. Недарма хлопець пригадує їх на полонині,

згадуючи про кохану: *«Іван дивиться вниз. Там десь, між горами, де люди, по зеленій отаві походжають білі ноги Марічки. Її очі звернені десь на полонину. Чи співає свої співанки?»* [3, с. 333]. У повісті, на думку Т. Бикової, співанки є символом справжнього кохання, «оберегом внутрішнього світобуття Івана та Марічки», «інтимізують світлі почуття героїв» [1, с. 268]. Передчуваючи розлуку з коханим, дівчина складає пісні, наповнені мінорним настроєм, навіть хоче залишити співати. Образ Марічки після її загибелі часто вривалися в зранену душу героя, як і її співанки, що кликали туди, де вони були щасливі. Іван, хоч і мав багато роботи по господарству, кидав все і десь пропадав. Випадкове віднайдення місця загибелі Марічки в горах, викликає в Івана відчуття швидкоплинності життя, мінорний настрій. Без коханої життя для нього немає більше смислу: *«І от тепер нічого того нема. Нема й не вернеться вже, як не може ніколи вернутись на ріці піна, що сплила за водою. Колись Марічка, а тепер він... Вже його зірка ледве тримається в небі, готова скотитись. Бо що наше життя? Як блиск на небі, як черешневий цвіт... нетривке й дочасне»* [3, с. 356]. Підсилює ефект втрати улюблена співанка Марічки, що зринає в пам'яті Івана: *«Ізгадай мні, мій миленький, / Два рази на днину, А я тебе ізгадаю / Сім раз на годину»* [3, с. 356]. Щастям для чоловіка в останні хвилини життя була уявна зустріч з коханою. Розкриваючи душевний стан і почуття двох закоханих, коломийка синтезує особисте і соціальне, доповнюється зверненням до побуту гуцулів: *«Ой як будуть вівчарики / Білі вівці пасти, / Будуть мої співаночки / За кресаню класти...»* [3, с. 333].

Коломийка завдяки легкій фрагментарній формі надається до імпровізації, постійно розвивається й наповнюється новим змістом, передаючи особисте та суспільно-економічне життя людини [2, с. 105]. Побутова коломийка виступає своєрідним заспівом до певних епізодів твору. Життя на полонині, зображення способу ведення господарства вівчарями, розповіді про догляд за маржинкою виливаються в співанки спузаря Миколи: *«Питається у баранця / Круторіжка вівця: / Ци ти вробии, баранчику, / Зеленого сіңця?»* [3, с. 336]. «Співучий і говіркий» Микола знав багато історій

і складав співанки. Власний соціальний стан – сирітство – він символічно означає в пісні: *«Чорногора хліб не родить, / Не родить пшеницю, Викохує вівчариків, Сирок і жетницю...»* [3, с. 339]. Паралелізм у зображенні світу природи і людини, зорові образи, емоційно-експресивна лексика характерні для смислового наповнення цього жанру. Коломийки у творі виступають маркером гуцульського світогляду, їх самоідентифікації, дозволяють авторові розкрити природне тло, поглибити символіку витворених образів.

Єдність людини і природи поетично змальована через світосприйняття гуцулів. Природа оживає в людській душі образами духів, міфічних істот, творячи легенди та казки. Жителі Карпат мали свою сукупність поглядів, на основі яких пояснювали творення Всесвіту. Легенду про створення світу в повісті розповідає спузар Микола: *«З первовіку не було гір, лише вода... Така вода, гей би море без берегів. Та й бог ходив водою. Але раз він уздрів, що на воді крутиться шум. “Хто ти є?” – запитав. А воно каже: “Не знаю. Живий сме, а ходити не можу”. А то був Аридник. Бог про нього не знав, бо він був бог з первовіку. Дав бог йому руки й ноги, і ходять вони разом оба побратими...»* [3, с. 339]. Природа Карпат оживлює міфи, які народилися в давнину, а їх автором був народ, охоплений забобонним страхом перед невідомими силами природи.

Повість «Тіні забутих предків» Михайла Коцюбинського занурює у чарівний світ гуцульського життя, звичаїв, обрядів, знайомить із міфологією та народним фольклором – коломийками (співанками), легендами. Фольклорний матеріал відтворює глибинно-філософське життя гуцулів, у співанках розкривається внутрішній світ героїв, сила їхніх почуттів. Коломийки підкреслюють поетичну обдарованість, духовну красу народу.

Список літератури:

1. Бикова Т. В. Гуцульщина як текст в українській літературі першої третини ХХ ст.: дис. на здобуття наук. ступеня доктора філолог. наук: 10.01.01 – українська література. Київ, 2016. 446 с.

2. Колесса Ф. Українська усна словесність: Загальний огляд (із портретиками українських етнографів та народних співців). Львів: [б. в.], 1938. 644 с.
3. Коцюбинський М. Тіні забутих предків. Коцюбинський М. Твори у 3 т. Київ: Дніпро, 1965. Т. 2. С. 316–367.
4. Шухевич В. Гуцульщина / перед. слово Д. Ватаманюка, вст. ст. П. Арсенича. Верховина: Гуцульщина, 1997. Частина перша і друга. 352 с.

Шаповал Яна,

Криворізький державний педагогічний університет

Науковий керівник: д. ф. н., проф. Ж. В. Колоїз

НАЙМЕНУВАННЯ БУДІВЕЛЬНИХ СПОРУД ЯК НАЦІОНАЛЬНО МАРКОВАНІ МОВНІ ЗНАКИ

У сучасному мовознавстві національно-специфічні цінності утворюють прошарок етнокультурно маркованих одиниць у системі мови. Власне поняття маркованих одиниць та його варіанти донині містять чимало дискусійних моментів. Зазвичай під етнокультурно маркованими одиницями розуміють слова й словосполучення, що називають предмети, явища, об'єкти, характерні для життя, побуту, культури, соціального й історичного розвитку одного народу і є маловідомими або чужими для іншого народу. Такі одиниці передають ще й емоційно-експресивні аспекти, дають змогу сприйняти певний час, у якому їх активно вживали.

Їх побутування в сучасному мовному просторі є поширеним, тому це посилює інтерес мовознавців до етнокультурних маркерів. Питаннями етнокультурно маркованих одиниць, їх класифікацією займаються як українські, так і зарубіжні вчені (Я. Бойко, М. Бондар, С. Єрмоленко, В. Жайворонек, В. Калашник, Ж. Колоїз, Л. Мацько, Н. Шарманова та інші).

Етнокультурними одиницями можуть бути одиниці всіх мовних рівнів, однак найчастіше маркованість пов'язують з лексико-фразеологічними мовними знаками [3]. Вони є назвами одягу, хатнього начиння, тваринного та рослинного світу і т. ін.

У науковому просторі натрапляємо на різні підходи до систематизації етнокультурно маркованих одиниць, як-от: 1) за тематичним принципом; 2) за генетичними ознаками; 3) за ступенем безеквівалентності; 4) за сферою реалізації; 5) за структурою тощо [1]. Найбільш активно використовуваною є класифікація за структурно-семантичним принципом, у межах якої вирізняємо й найменування будівельних споруд.

Давні хліборобські традиції українського селянства знайшли своє відображення в різних сферах життя народу, його матеріальній і духовній культурі. Важливе місце в пізнанні цих традицій посідає народна архітектурна спадщина й передусім будівлі, безпосередньо пов'язані з хліборобською справою. Ми взяли для аналізу назви житлових та господарських будівель, що сприяло виокремленню таких підгруп:

- 1) назви житлових будівель та їх конструктивних частин;
- 2) назви будівель для зберігання продуктів землеробства;
- 3) назви будівель для худоби;
- 4) інші будівлі двору;
- 5) малі архітектурні форми.

Серед назв житлових будівель *дім* є найбільш нейтральною лексемою і означає: «будівля, признач. для житла або для розміщення різних установ; будинок» [2, с. 305]. *Садибу* вважають ширшим поняттям, за словником – це «житловий будинок та господарські будівлі з прилеглими до них садом і городом, що разом є окремим господарством» [2, с. 1284], тобто дім є частиною садиби.

Лексема *хата* функціонує у різних граматичних формах, демонструє як позитивно оцінку, так і негативно оцінку конотацію. Емоційно забарвленою в

негативному сенсі є лексема *халупа* – «невелика убога житлова будівля; злиденна хата» [2, с. 1555].

В українському просторі активно використовуваним є найменування частин хати, наприклад, *призьба* – «невисокий, перев. земляний насип вздовж стін хати знадвору» [2, с. 1117], що захищав від опадів і промерзання взимку. Окрім того, українці здавна надавали призьбі символічного значення – обмазували червоною або жовтою глиною, щоб підкреслити очищувальну силу вогню. Інші найменування конструктивних частин: *сіни*, *горище*, *поріг*, наприклад: *і на поріг не пускати*, *оббивати поріг*, *плюнути через поріг*.

З хліборобськими традиціями українського селянина пов'язане передусім будівництво в системі традиційного двору такої споруди, як *клуня* – «будівля для зберігання снопів, сіна, полови тощо, а також для молотьби, віяння й т. ін.; стодола» [2, с. 547]. Важливою господарською спорудою була і залишається *комора*, призначення якої – зберігання намолоченого зерна, борошна, продуктів харчування, одягу та інших речей, що мали велике значення для селянина. Найменування відповідної споруди я є маркером нашої культури та історії. Продукти також зберігали у *льосі* – «спеціально обладнана яма із східцями для зберігання продуктів (переважно овочів і фруктів)» [2, с. 630].

Будівля для худоби має назву *хлів* (пор.: зменшено-пестливий варіант *хлівець*) – «будівля для свійської худоби та птиці» [2, с. 1564]. *Стайня* має більш конкретне призначення – «спеціальне приміщення, будівля, де тримають коней» [2, с. 1382].

Схожу між собою семантику виражають *криниця* та *колодязь*: *колодязь* – це «захищена від обвалів зрубом вузька глибока яма, що служить для добування води з водоносних шарів землі» [2, с. 555], *криниця* – це «глибоко викопана й захищена цямринами від обвалів яма для добування води з водоносних шарів землі» [2, с. 587]. Криниці та колодязі – символ святості, чистоти й духовності, а також спадкоємності поколінь і традицій.

Безперечно, схожими за значенням є *огорожа* і *тин*: *огорожа* – більш широке поняття – «паркан, стіна, тин і т. ін., які оточують що-небудь» [2, с. 826], *тин* (*і через тин не перегнеться, під чужий тин, тин городити*). Звужує коло щодо матеріалу виготовлення – «огорожа, сплетена з лози, тонкого гілля пліт» [2, с. 1450]. Огорожу перериває переїзд або перехід, що має назву *ворота* (*ні в які ворота не лізе, як баран на нові ворота*). Заможні господарі робили ворота із суцільних дощок, іноді з різьбленням чи розписом. Намальовані знаки червоних квітів чи пташок на них означали, що в оселі є на виданні дівка чи парубок.

Отже, засвідчені етнокультурно марковані одиниці, з-поміж яких вирізняються й найменування на позначення будівельних споруд. Такі найменування мають різні семантичні характеристики, об'єднані у підгрупи за призначенням, формою архітектури чи конструктивними частинами.

Етнокультурно марковані одиниці багатофункційні, є певними символами, що актуалізують фонові знання читача, слугують фіксаторами народних пластів лексики. Окрім того, мають багато варіантів, що відрізняються відтінками значень.

Список літератури:

1. Бондар М. В. Класифікація національно маркованих одиниць. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Філологія, педагогіка, психологія*. 2015. Вип.30. С. 31–36.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / упорядн. та гол. ред.: В. Т. Бусел. Київ-Ірпінь: Перун, 2009. 1736 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000989>.
3. Шарманова Н. М. Етнолінгвістика: навч. посіб. Кривий Ріг: НПП АСТЕРІКС, 2015. 192 с.

Удалова Уляна,
Тернопільський національний
педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
Науковий керівник: канд. філ. наук., доц. І. М. Бабій

КОЛІРНА ЛЕКСИКА У ПОЕЗІЯХ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА

«У мові художньої літератури активно вживаною є лексика на позначення кольору, яка характеризується багатством семантичної наповненості та виконуваних функцій у контексті твору, що зумовлюються великими естетичними можливостями цих лексем, їх здатністю створювати різноманітні образи в контексті художнього твору, що дозволяє розширити традиційну символічність слів, усталені переносні значення» [3, с. 1].

Вивчення колірної лексики здійснюється в різних напрямках, бо вона є носієм багатого інформаційного потенціалу. Дослідження специфіки кольоролексики на ґрунті сучасної української літератури є сьогодні неабияк актуальним для мовознавства.

Юрій Андрухович – це знакова постать сучасної української літератури, провідний поет, прозаїк, есеїст, представник постмодернізму, перекладач.

Предметом нашого дослідження буде вживання лексики на позначення кольору в поетичних творах Юрія Андруховича. Колірна лексика є одним із недосліджених аспектів його творчості, і тому ця тема є **актуальною**.

Мета статті – охарактеризувати семантику та особливості функціонування лексики на позначення кольору в поетичних текстах Юрія Андруховича.

Лексико-семантичне поле кольору у збірках Юрія Андруховича «Середмістя» і «Екзотичні птахи і рослини» відзначається традиційною хроматичною палітрою з її видовими формами та вживанням ахроматичних кольорів.

Пряме значення семантики кольору *білий* стосується предметів, які знаходяться в асоціативних зв'язках з позначуваним компонентом (назви предметів, матеріалів, явищ природи, назви тварини):

Її чоловік за парканом, у білому френчі [2, с. 23];

В білім підкапку з волосся кольору соди [2, с. 23].

Непряме значення кольоративу білий ми умовно розподілили на невеликі підгрупи, де він у метафоричній сполуці позначає колір:

- 1) рослин: *Білий, мов лотос, астральний живіт!* [2, с. 87];
- 2) явищ дійсності, фізичних явищ природи тощо: *Уста в уста мов білий подих саду* [2, с. 14]; *І ти любиш білу дорогу і свою родинну країну* [2, с. 73].

Пряме значення семантики чорного кольору виражається опосередковано, воно стосується предметів, які перебувають в асоціативних зв'язках із позначуваним компонентом. Наприклад, колір чорний характеризує:

- 1) рослин та тварин: *З чорних лісів запізніла вода* [2, с. 47]; *Ущелино чорних котів і спізнілих студенток, ти й досі ще пахнеш свічками* [1, с. 44];
- 2) назви предметів: *А є парасольки чорні, як провінційні гризоти, як діри на дні галактик або ворони* [1, с. 10];
- 3) явища дійсності та явища природи: *Під небом, чорним, ніби графіт, конаю в піску. І грифон з герба* [1, с. 18].

Непрямі значення кольоративу чорний виступають у сполуці з компонентами, які розкривають семантику предметів буття, природних явищ, об'єктів живої та неживої природи:

*Аж із вуст його темних повисне язик наче шлик
погойдається чорною грушею павлику пане* [1, с. 25].

У віршах виявлені такі позначення прикметника сірий: «сивий», «сизий», «срібний». У прямому значенні можна виокремити малі підгрупи, де колір стосується предметів, які перебувають в асоціативних зв'язках із позначуваним компонентом, вираженим:

- 1) назвою предмета: *у сірім домі, де вмістився рід* [1, с. 18];
- 2) назвою тварини: *Навіть голуби на хмарах сизі* [1, с. 27];
- 3) назвою рослини: *сивих кульбаб в оточенні жовтих...* [2, с. 15].

Група кольороназви сірий у непрямому значенні визначається метафоричними сполуками, де основними є: назви природних явищ (*Із густого неба такий посірілий сніг* [1, с. 55], назви понять часу (*І сірий день мугиче боса-нову* [2, с. 48].

У віршах виявлене позначення прикметника *жовтий* як «золотий». Пряме значення семантики цього кольору стосується предметів, які перебувають в асоціативних зв'язках з позначуванним компонентом:

- 1) назви рослин: *сивих кульбаб в оточенні жовтих...* [2, с. 15];
- 2) назви предметів: *Я продаю квитки на коней та верблюдів у збруї золотій, пошарпані боки* [1, с. 5].

Реалізація значень *червоного* Юрієм Андруховичем вирізняється сполучуваністю з іменниками, які називають конкретні предмети та абстрактні поняття. Предмети, що перебувають в асоціативних зв'язках з компонентами, є:

- 1) назвами предметів, явищ природи та її об'єктів: *Комашко на площі з червоної цегли* [1, с. 61];
- 2) назви одягу та взуття: *Я хочу йти за отими дівчатами в сукнях червоних* [1, с. 89];
- 3) назви рослин: *Де слива ледь волога і рожева* [2, с. 14];
- 4) назви тварин: *Від неї ніжними стають руді орангутанги, і зорі замість дір пронизують картон* [1, с. 6].

Семантичне вираження *зеленого* кольору розкривається у сполуках непрямого значення, серед яких основним компонентом можна виділити власне колір, як абстрактну одиницю: *Тільки діти чують більше: ось росте зелене* [2, с. 65]. З-поміж прямих значень уживання кольороназви *зелений* виокремлюються назви предметів: *Той мисливський ріг і зелена капличка* [1, с. 20]; назви місцевості та її об'єктів: *Сто млинів було там, сто млинових коліс і зелені застоїні плеса* [1, с. 86].

Блакитний і *синій* кольори в опрацьованих джерелах є непродуктивною за кількістю та своїм виявом групою. У прямому значенні подані кольороназви функціонують для характеристики назв предметів: *Уперше тут почув ти, як тремтить небесне скло між вічністю й тобою* [2, с. 11].

Найуживанішими в поетичній системі Юрія Андруховича є назви *білого*, *чорного* серед ахроматичних кольорів, *жовтого* і *червоного* серед хроматичних кольоронайменувань.

Ми дослідили, що основна група, яка відображає кольороназви, представлена метафоричними епітетами, що виражені прикметниками: *Однак лише на мить (віват, панове смертні!): усіх вас оживить на грані **чорних** тайн* [1, с. 5].

В цій групі виокремлюються якісні прикметники. Найдавнішу складають первинні, непохідні прикметники (білий, жовтий, зелений, рудий, сивий, чорний та ін.): *А є парасольки **чорні**, як провінційні гризоти, як діри на дні галактик або ворони* [1, с. 10].

«Відносні прикметники, в основі яких є властивість перебирати якості та ознаки, є продуктивними, відображаючи переважно семантику металів (золота, срібла, міді та ін.) чи коштовного каміння» [4, с. 350-352]. У такому разі, сполучаючись із прикметником, іменник набуває якості кольору:

- 1) золота: *Я продаю квитки на коней та верблюдів у зброї **золотій**, пошарпані боки* [1, с. 5];
- 2) срібла: *Остроги в тебе **срібляні*** [2, с. 40];
- 3) коштовного каміння: *І входять назавжди в солодку тінь дівчата, **смарагдові**, мов капуста* [1, с. 19];
- 4) міді: *Це вона відкладає століття, мов яйця, по торгах, де музика **мідна** де помости смертей, де живуть і бояться, де юрба сичить, мов єхидна* [2, с. 17].

Група епітетів, які виражені прикметниками та діеприкметниками, є найбільшою в системі епітетів досліджених збірок. Її лексична семантика збагачена внутрішньою семантикою словотворчих засобів: *Сніг іде, **щонайбіліші** бапти* [2, с. 35].

У поезіях Юрія Андруховича продуктивною є група епітетів, виражених формою орудного відмінка іменника: *Під небом, **чорним**, ніби графіт, конаю в піску. І грифон з герба* [1, с. 18].

Кольоролексика у стилістичних тропях, таких, як логічні порівняння є непродуктивною. Лексичне значення передбачає, що слова на позначення кольору є більш характерними для образних епітетів. У досліджених поезіях Юрія Андруховича загалом цей стилістичний троп є малопродуктивним і він виражений порівняльним зворотом: *з бородою **білою**, як у Грушевського* [1, с. 11].

Висновки. Колірна лексика – це лексико-семантична група, що позначає кольори в українській мові. Дослідження специфіки кольоролексики у творах сучасних українських письменників і поетів є сьогодні неабияк важливим та актуальним.

Кольористична лексика Юрія Андруховича є спектрально багатою та насиченою. Сюди належать як лексеми на позначення власне кольору, так і стилістично образні мовні одиниці, що вказують на їхні відтінки. Аналіз кольористики видатного поета свідчить про його глибокий внутрішній світ, психологізм та здатність відчувати поезію по-своєму.

Список літератури:

1. Андрухович Ю. Екзотичні птахи і рослини. Київ: Молодь, 1991. 104 с.
2. Андрухович Ю. Середмістя. Київ: Радянський письменник, 1989. 101 с.
3. Бабій І. М. Семантика, структура та стилістичні функції назв кольорів у сучасній українській мові (на матеріалі малої прози В. Стефаніка, М. Коцюбинського, М. Хвильового) : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 1997. 21 с.
4. Мацько Л. І. Стилістика української мови : підручник / ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.

Щудло Олена,

Тернопільський національний
педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
Науковий керівник: канд. філ. наук, доц. І. М. Бабій

СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У РОМАНІ ВОЛОДИМИРА ЛИСА «СОЛО ДЛЯ СОЛОМІЇ»

Вступ. Фразеологізми – одне з найяскравіших явищ у мові. Вони є засобом зберігання культурно-історичної інформації, зв'язком поколінь,

сховищем і засобом передачі колективного досвіду. Завдяки стилістичним ознакам і семантичній зв'язності компонентів фразеологізми вражають своєю образністю та викликають у носіїв мови розумові асоціації. Вивчення термінів української мови може сформувати загальне уявлення про носіїв української мови, історію народу, побут і світогляд.

Одним із найвидатніших представників сучасної української літератури є журналіст, драматург і прозаїк Володимир Лис. Це найвідоміший і найплідніший письменник сучасної української літератури, він є яскравим майстром прозового письма, що використовує життєві історичні знання для активізації національно-культурної пам'яті читача крізь призму духовних орієнтирів, синтезуючи національні та загальнолюдські цінності.

https://bookclub.ua/read/volod_lis/

Творчість В. Лиса досліджувало багато науковців, серед яких: О. Забужко, О. Клименко, Я. Поліщук, Т. Прохасько, Р. Свято, Л. Скорина, К. Янченко та ін.

Мета статті – охарактеризувати семантику фразеологізмів, ужитих у романі «Соло для Соломії» Володимира Лиса.

Актуальність проблеми. Проблема дослідження фразеологізмів у романі Володимира Лиса «Соло для Соломії» є актуальною з кількох причин.

1. По-перше, роман є важливим твором української літератури та має великий культурний та історичний зв'язок із сучасністю. Вивчення фразеологізмів у цьому творі допоможе краще зрозуміти його контекст та стилістичні особливості.
2. По-друге, фразеологізми є складовою частиною нашої мови та культури. Вони є важливим елементом у формуванні мовної компетенції та допомагають розуміти національний світогляд.
3. По-третє, дослідження фразеологізмів у романі може стати основою для подальшого дослідження української мови та літератури.

Виклад основного матеріалу. Фразеологізм – це стійкий зворот, складений із декількох слів, який має переносне значення і непрозору

структуру, тобто не може бути розібраний на окремі компоненти та їх лексичні значення.

Дослідження фразеологізмів передбачає з'ясування їхніх конотацій та асоціацій, а також взаємовідношень між фразеологізмами та іншими лексичними одиницями мови. Семантична структура фразеологізмів може включати як пряме значення компонентів, так і переносне значення всього звороту.

"Класифікація фразеологізмів визначається на основі різних критеріїв: структури, семантики, походження, функціонального використання тощо. Зазвичай науковці поділяють їх на ідіоми, прислів'я, приказки, складносурядні конструкції, а також на фразеологізми з реалізацією однієї або кількох метафор. Класифікація фразеологізмів є важливою для їх розуміння та використання в мовленні, а також для дослідження їхнього функціонування в мові" [1. с. 5].

За семантичною злитістю компонентів учені поділяють фразеологізми на такі типи:

- а) фразеологічні зрощення;
- б) фразеологічні єдності;
- в) фразеологічні сполучення.

Фразеологічні зрощення – це фразеологізми, що складаються з двох або більше основ, які виступають як єдине значення.

У романі «Соло для Соломії» широко представлені такі фразеологічні зрощення: «Свят, Мати Божа, ця вроки ще якісь до двору принесла, – Марина, *продавши витрішки*, перехрестилася» (с. 38); «Соломіїці знов як *приском сипнуло* – кому одмовить, а кому – не?» (с. 59); «Тремтіла вже, *мов у пропасниці*» (с. 60); «Та голос у мами хоч ніби і сердитий, та не *вороною каркає*, а *ластівкою* до їх обох *підлітає*» (с. 85) [3].

Фразеологічні єдності – це фразеологізми, що складаються зі слова або словосполучення, що мають стійке, непряме значення. Фразеологічні єдності використовуються в мовленні для досягнення різноманітних комунікативних

цілей, таких як емоційна експресія, увиразнення, підкреслення, передача образної інформації тощо: *тримати камінь за пазухою; ложка дьогтю в бочці меду; намилити шию; стерти в порошок; замилувати очі; зробити з мухи слона; загрибати жар чужими руками.*

Під час дослідження у романі "Соло для Соломії" виявлено такі фразеологічні єдності: «Звістка була *солодка, як мед*, тривожна, як далекий пронизливий звук, що вражає насамперед серце» (с. 11); «Око, що раптом *пропекло наскрізь*» (с. 12); «...на середину двадцятих років двадцятого також століття час, коли відьом спалювали на вогнищах або *вбивали в груди оскиковий кілок*, минув» (с. 14) [3].

Фразеологічні сполучення – такі комбінації слів, які мають стійкий, зафіксований характер, що не може бути зрозумілим за звичайних правил мови та відповідає якійсь конкретній ситуації. Наприклад: *здобути перемогу; делікатне питання; насупити брови; згорати з сорому.*

Серед усіх виокремлених у романі "Соло для Соломії" фразеологізмів більшу частину займають фразеологічні сполучення, серед яких є багато подібних за одним із компонентів. До прикладу, фразеологічні сполучення, які характеризують душевний стан: *душа плаче* («Мо', й нещасніший за неї, бо в неї постраждало тіло, не сперечайся, тіло твоє постраждало, а душу ти сама в комору, у погріб тіло зачинила, тико я знаю, що *душа* твоя *плаче* і проситься, аби випустили її на сонечко» (с. 49)); *гіркота в душі* («І *гіркота* хлюпнула йому в *душу* – Марлен за жодних обставин не пішла б визволяти подругу» (с. 72)), *камінь на душі* («Тико *камінь з душі* ніяк не міг звалитися» (с. 208)); *скидати камінь з душі* («Тико *скень з душі камінь*» (с. 148)); *зазирати в душу* («– І коли ти перестанеш *зазирати в душу* і все вгадувати! – сердито сказала вона» (с. 265)) [3].

У процесі використання фразеологізмів у мовленні протягом тривалого часу фразеологічні одиниці можуть змінювати свою форму. Деякі фразеологізми вживаються у скороченому вигляді або ж одні компоненти можуть замінюватися синонімічними словами [4, с.105].

Досить часто можна зустріти такі ФО, в яких одні слова замінюються синонімами або словами з додаванням інших морфем, наприклад: *блиснула очима (с.149)*, *блимав злим оком (с.15)*; *під мороз по шкірі побіг (с.34)*, *мороз пробігає шкірою (с.28)*, *мурашки тілом побігли (с.88)*, *тілом мурашки забігали (с.26)*.

Не менш майстерно автору вдається змальовувати зовнішність персонажів за допомогою сполучень, наприклад: *очі, як дві волошки серед макового цвіту*, *вицвілі очі*, *очі, як дві зорі*, *наче у воді втоплені*, *очі, як два буравчики* («Файна дівка була в Луцяхи – дарма, що тоненька, *очі, як дві волошки серед макового цвіту*» (с.17), «*З вицвілих очей* господині, коли підвела їх до гості, раптом проглянула така бездонна далечінь, що Соломії зробилося лячно» (с.16), «*І очі, як Віталія* одважилася заглянути, її власні нагадали – *наче у воді втоплені*, казала мама» (с.51), «Дивиться пильно – *очі як два буравчики*, а з них розтоплене масло витікає» (с.109)) [3].

Висновки. Аналіз семантики фразеологізмів у романі Володимира Лиса «Соло для Соломії» дозволяє констатувати, що автор вдало використовує фразеологізми для створення характерних образів та атмосфери у творі. Використання різних типів фразеологізмів (ідіоми, прислів'я та приказки) допомогло Лису показати національний колорит та особливості української мови.

Крім того, дослідження показало, що фразеологізми в романі мають складну семантичну структуру, яка включає пряме та переносне значення, що створює додаткову глибину у тексті. Також виявлено, що фразеологізми в романі можуть мати різні функції, включаючи характеристику персонажів, створення атмосфери та інші.

Отже, дослідження семантики та класифікації фразеологізмів у романі Володимира Лиса «Соло для Соломії» має важливе значення для розуміння твору та української мови загалом. Воно допомагає краще зрозуміти характерні особливості української мови, її культурний контекст та

національний колорит, а також дає можливість більш глибоко проаналізувати текст роману та розкрити його семантичний потенціал.

Список літератури:

1. Баран Я. А., Зимомря М. І. Теоретичні основи фразеології. Ужгород, 1999. 176 с.
2. Гнатюк І. С. Деякі особливості використання фразеологізмів у мові сучасної художньої прози . *Укр. мова та літ. в шк.* 1981. № 9. С. 62-64.
3. Лис В. С. Соло для Соломії: роман. Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 368 с.
4. Шевчук С. В., Шкурятяна Н. Г. Сучасна українська літературна мова: навч. посібник. Київ: Літера, 2000. 688 с.

Ірина Білань,

Тернопільський національний

педагогічний університет ім. В. Гнатюка.

Науковий керівник канд. філол. наук, доц. Ніна Свистун

ЗАСОБИ ПОЄДНАННЯ ПРЕДИКАТИВНИХ ЧАСТИН СКЛАДНОСУРЯДНИХ РЕЧЕНЬ У РОМАНІ О. ПЕЧОРНОЇ «ФОРТЕЦЯ ДЛЯ СЕРЦЯ»

Різні питання синтаксичної науки перебували у колі наукових досліджень учених-лінгвістів. Серед актуальних проблем є дослідження реченневих структур у мові творів письменників. Предметом наших дослідницьких зацікавлень стали складносурядні речення і засоби зв'язку цих реченневих структур у романі О. Печорної «Фортеця для серця».

Складносурядними називають такі складні речення, частини яких синтаксично рівноправні і поєднуються за допомогою сурядних сполучників [1, с. 201]. Основними ознаками складносурядних речень є: синтаксична

рівноправність предикативних частин; поєднання частин за допомогою сполучників сурядності.

У романі О. Печорної «Фортеця для серця» виділяємо велику кількість складносурядних речень, де простежуються різні засоби поєднання предикативних частин, а саме: інтонація, сполучники сурядності; співвідношення часових, видових і способових форм дієслів-присудків у поєднуваних предикативних одиницях; займенники в наступній частині, що замінюють іменники попередньої; спільні члени речення для обох предикативних одиниць; порядок поєднуваних предикативних одиниць.

В інтонаційному аспекті авторка будує твір на протиставно-зіставних засобах: «*Леся мовчала, а бабуся охололими пальцями видирала гвіздки зі стіни*» [2, с. 40]. Значно рідше письменниця використовує перелічувальну інтонацію, у поодиноких випадках – розділову.

Серед сполучників сурядності домінують протиставні (61%): «*То лише обличчя, а тіло ... пошматоване*» [2, с. 16]. 38% становлять єднальні сполучники: «*Дівчинка крутнулася на одній нозі, і сукня розлетілася довкола тоненького стану зеленою хмариною*» [2, с.32], розділових – лише 1%: «*Чи то збіг був, чи яка закономірність?*» [2, с. 159].

У співвідношенні часових, видових і способових форм дієслів-присудків у предикативних одиницях О. Печорна використовує різні поєднання: послідовність подій: *доконаний вид минулого часу – недоконаний вид минулого часу*; передумовно-результативні відношення: *доконаний вид минулого часу – недоконаний вид минулого часу, доконаний вид минулого часу – недоконаний вид минулого часу, доконаний вид минулого часу – недоконаний вид теперішнього часу, наказовий спосіб – доконаний вид майбутнього часу*.

У романі «Фортеця для серця» О. Печорна використовує як вільний, так і сталий, незмінний порядок розташування предикативних одиниць. В окремих випадках для розкриття незмінної послідовності компонентів складносурядного речення, які вказують на поступове розгортання дій у часі, письменниця використовує спеціальні порядкові слова (*тепер, потім*)

конструкції «*один – другий*», проте найчастіше вводить у другу частину сурядного речення займенник, який розкриває зміст іменника з першої частини. Водночас спостерігається активна тенденція використання в другій частині складносурядного речення швидкої зміни подій для реалізації сталого, незмінного порядку предикативних одиниць: «*Дівчинка підвела голівоньку вище – і звідти їй в очі раптом зазирнув юнак*» [2, с. 36].

О. Печорна в романі «Фортеця для серця» використовує різні єднальні сполучники, водночас надає перевагу сполучнику *і*, який наводить *і* з власне-єднальним, *і* з невластне-єднальним значенням. Якщо власне-єднальні відношення в романі розкрито як одночасність двох або зрідка кількох дій, явищ, подій: «*І скрип автобуса, і за вікном – сніг зими, а на серці тепло й затишно*» [2, с. 228], то невластне-єднальні – у наслідковому, причинно-наслідковому значенні. Від цього залежить замкнена/незамкнена структура: «*Ножмиці в жіночій долоні раптом описали коло над дитячою головою – і туга русява коса обірвалася*» [2, с. 228]; «*Немов намисто хто розірвав, їй-богу, і білі цяточки-перлилки розкотилися полем*» [2, с. 59].

З метою доповнення чи підсилення основної частини вислову новим фактом, довільно введеним, авторка в окремих реченнях використовує приєднувальний сполучник *та й*: «*Їх тут навіть на вулиці було лише два, та й то старші й зовсім не схожі*» [2, с. 36].

Найпродуктивнішими сполучниками в романі «Фортеця для серця» є зіставно-протиставні. Серед найбільш активно вживаних трапилися сполучники *а, але* (по 35% від усіх зіставно-протиставних): «*Леся боїться проказати запитання до кінця, але воно все одно висить у повітрі*» [2, с. 282]; «*Місяць лишався до щастя, а тут... інше щастя з'явилося*» [2, с. 101], рідше О. Печорна використовує сполучник *проте* (20%): «*Леся інстинктивно ступила півкроку назад, проте це її не врятувало від поцілунку кандидата в народні депутати*» [2, с. 248], менш продуктивними є сполучники *зате* (4%): «*Я не знаю, зате мені тепер... не страшно*» [2, с. 130], *однак* (5%): «*Встигнути геть усе годі, однак Леся встигала*» [2, с. 211] і лише *та (=але)*

становить 1% від усіх зіставно-протиставних речень твору: «Звісно, не годиться йому з дівчачим обійматися, **та** чого для сироти не зробиш» [2, с. 43].

Сполучник *a* в романі «Фортеця для серця» О. Печорна використовує в зіставлювальному, протиставному відношеннях. У більшості випадків сполучник *a* передає значення «але», «проте»: «За тата був старший брат, **a** тепер і його може не стати» [2, с. 68]. В окремих реченнях О. Печорна може посилювати заперечення часткою *не*: «Тільки ти нікому **не** кажи, **a** то мені палату наготують в особливій лікарні» [2, с. 263].

Сполучник *але* в романі «Фортеця для серця» представлений у різних значеннях, зокрема протиставно-обмежувальному: «Той тулився до ніг прибудним псом і весь час намагався пірнути в зелену прірву очей, **але** Леся на те не зважала» [2, с. 52], протиставно-компенсувальному: «Ніхто з нас не давав оптимістичних прогнозів, **але** бабуся, хоч як не дивно, має стабільні показники» [2, с. 214], протиставно-допустовому: «Важкий стан, як-не-як, струс мозку, перелом ребер, **але** загрози для життя вже нема» [2, с. 116], поширювально-приєднувальному: «Дядько самостійний, **але** матусю поважає» [2, с. 272].

Продуктивною моделлю в романі «Фортеця для серця» є парцельовані синтаксичні конструкції з протиставним сполучником: «Трудний він. Дуже. **Але** живе. Дихає вже самостійно» [2, с. 346].

О. Печорна не наводить у романі складносурядних речень з градаційними сполучниками.

Складносурядні речення, що позначають несумісні, взаємовиключні дії або явища в романі тільки двочленні з повторюваними сполучниками: *або...або, чи...чи*: «**Або** вона, **або** я і... дитина» [2, с. 220]. Є в романі речення, де для вираження вагання О. Печорна використовує сполучник у поєднанні часткою *чи то – чи*: «**Чи то** збіг був, **чи** яка закономірність» [2, с. 159].

Авторка наводить повторюваний сполучник *то – то* в окремих розділових реченнях, де події чергуються: «**То** тихо жебоніла, **то** несла кудись, **то** занурювала, **то** здіймала на раптовій хвилі» [2, с. 316].

Варто зазначити, що в романі «Фортеця для серця» є синтаксичні конструкції, у яких поєднуються різні види сурядного зв'язку: *протиставний – єднальний, єднальний – протиставний, протиставний – єднальний – протиставний, розділовий – протиставний*: «**Чи** під такою зіркою народився, **чи** мав які приховані здібності, **проте** навіть старенькі бабусі проводжали хлопця теплими поглядами» [2, с. 89].

Отже, роман О. Печорної «Фортеця для серця» містить складносурядні конструкції, у яких авторка використовує різні сполучники сурядності. Дослідження складносурядних речень у творчості сучасних письменників є перспективним для подальших наукових напрацювань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гнатюк Л., Бас-Кононенко О. Українська мова. Особливості праткичного застосування. Київ: Знання-Прес, 2006. 260 с.
2. Печорна О. Фортеця для серця. Роман. Київ: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2014. 364 с.

Веселовська Софія,

Тернопільський національний
педагогічний університет ім. В. Гнатюка

Науковий керівник: канд. філ. н. Заваринська І.Ф.

ПОЛЬСЬКА ТОПОНІМІКА НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ (ШІСТЬ СТОЛІТЬ СПІЛЬНОЇ ІСТОРІЇ)

Топонімічна проза – найпоширеніша і найменш досліджена частина української народної творчості. У фольклорі під терміном прийнято розуміти сукупність усних народних прозових сюжетів, що пояснюють походження назв природно і штучно створених предметів, так званих топонімів.

Ця частина фольклору є одним із найдинамічніших явищ народної творчості, а тому й однією з найуразливіших її сфер. Внаслідок спорадичних

змін ландшафту, спричинених господарською діяльністю людини, одні топоніми зникають, а інші з'являються. Зі старою назвою зникли й фольклорні причини її походження. Нові придуть тільки через деякий час.

Отже, етимологія топонімів потребує постійної уваги, оскільки постійно змінюється ландшафт через антропогенні впливи. Окрім впливу природних факторів, спадщина традиційної топоніміки зазнала серйозних втрат у період, коли в Україні був тоталітарний режим. Постійно змінювалися назви населених пунктів, руйнувалася традиція народної топонімі.

Мета нашої статті полягає у дослідженні польської номінації у найпоширеніших сюжетах народних топонімічних переказів Західного Полісся.

Значна частина народної прози увійшла до записів видатних українських дослідників і збирачів українського фольклору XIX ст. Так, з 1864 р. любителям старовини відома праця Л. Похилевича «Сказання про населені місцевості Київської губернії» [9].

Чимало зразків топономатичної прози зібрано О. Стороженком, О. Афанасьєвим-Чужбинським, І. Манжурою, Я. Новицьким та Д. Яворницьким.

М. Теодорович був одним із перших дослідників географічних назв Західного Полісся. У своїй 5-томній праці «Історико-статистичний опис церков і приходів Волинської єпархії» [11] (1884-1889) він торкається елементів багатьох топонімічних традицій, в тому числі й традицій Західного Полісся. Сьогодні важко визначити, наскільки багато з них відповідають дійсності. Для багатьох твори М. Теодоровича були єдиним місцем існування, оскільки в усній традиції вони не зустрічаються. Деякі з них повторив О. Цинкаловський у своєму двотомному словнику «Стара Волинь і Волинське Полісся» [13].

П. Тутковський є одним із піонерів у галузі народної етимології польських топонімів. Найціннішими є його записи топографічних легенд і переказів, які розкривають походження назв населених пунктів, річок, озер і

боліт. Деякі праці дослідника науковці кваліфікували як справжні топонімічні скарби.

Етнімічні мотиви є одним із найпотужніших пластів топонімічної прози Західного Полісся. Етнічні назви ставали назвами населених пунктів лише тоді, коли вони мали на меті характеристику немісцевого населення. Географічна проза Західного Полісся дуже багата на такі «етнімічну продукцію» [7, с. 51]. Історія деяких поселень і місцевих назв сягає залізного віку. Багато таких топонімів мають балтійське походження, оскільки Західне Полісся є «ареолом найдавніших контактів давніх слов'ян з племенами Західної та Східної Прибалтики» [7, с. 53].

На досліджуваній території ще більше топонімів, пов'язаних із ближчим за часом проживанням племен та етносів. Серед них Угриничі, Судче, Мокошин, Ківерці та інші.

Проте в топонімічній прозі краю збереглася більшість тих етнімічних оповідань, у яких основну твірну функцію виконують конотативні топоніми, пов'язані з народностями, що проживали на території Західного Полісся в ХІХ – на початку ХХ ст. Серед великої кількості давніх географічних назв, що донедавна побутували на цій території, знаходимо Озеряни Чеські, Ольб'є Лядське, Ольб'є Руське, Голендра Забузька, Вільгельмівка, Брунетівка тощо. [6, с. 33].

В порівнянні з ХІХ ст. список алохтонів з того часу значно змінився. Особливості характеристики різних народів свідчать про глибокі народні спостереження... У цих переказах і «брехнях» найчастіше йдеться про «хохлів» і «кацапів» чи «москалів», а потім – про поляків («ляхів»), татар, євреїв («жидів»), «німців» і циган» [4, с. 146]. Приблизно з такими ж народностями фольклор національних меншин України представлений у сьомому томі збірки П. Чубинського.

Остаточно в першій третині ХХ століття сформувався сучасний національний склад сільського населення Західного Полісся. Сліди життя і діяльності різних етносів того періоду знайшли відображення і в народній

прозі на тему топонімів. З першого загального перепису населення 1897 року можна зробити висновок, що Володимир-Волинський повіт належить до регіону, в якому переважало українське населення. Друге місце посідали поляки. Польське населення було рівномірно розподілено по території Волині та Західного Полісся [5, с. 49].

Західнопольські хроніки мають значно простішу структуру. Лише окремі елементи дають інформацію про перебування поляків у Західному Поліссі. За поширеною версією, село Троянівка має таку назву, бо це, так би мовити, «перші три поляки Ян. Звідси й назва» [1, с. 44] (с. Троянівка Маневицького району).

Урочище Панський Двір, що знаходиться в селі Градиськ Маневицького району, називається так «бо там жили пани, до тридцять дев'ятого року були пани з Польщі» [8, с. 151]. Кут Шляхти в селі Годовичі Турійського району має таку назву, бо там «до війни жили поляки» [10, с. 105]. Про наявність у селі польської колонії повідомляє також легенда колонійщини: «тут були польські хати, там були сади, вишні цвіли» [8, с. 155] (с. Воля Любитівська Ковельського району).

За деякими переказами, поляки були в регіоні ще з часів Хмельниччини. «Урочище Стакор – там колись жили польські колонізатори, скільки їх було! Як Польща воювала з Богданом Хмельницьким» [10, с. 179] (с. Годовичі Турійського району). «Кажуть, що тут наші з поляками воювали за Польщу. Біля села була велика бійня, після якої поле було вкрите людськими трупами, над ними і ворона кружляла. А потім почали люди будуватися. Від слова кістка село назвали Костюхнівка» [1, с. 46] (с. Костюхнівка Маневицького району).

Проте багато оповідань на польські мотиви мають складніший наратив. Найпоширенішим з них є найменування населених пунктів за прізвищем чи іменем видатного діяча, відомого в XVI–XVII ст. Ми з'ясували, що такими населеними локалізаціями стали ділянки у Старовижівському, Любешівському, Маневицькому, Камені-Каширському, Рожищенському

районах. Такі мотиви переважно розташовані біля великих річок Стир, Стохід, Буг, Прип'ять.

В основному це зразки, що стосуються резиденцій чи володінь польських панів у вказаних місцевостях. «Наше село стародавнє, і ніхто не знає, як воно називається. Існує думка, що назву він отримав від прізвища польки Радовицької. Наше село, як і інші села та хутори, було її власністю. Тому й прозвалися, мабуть, Радовичі» [2, с. 58] (с. Радовичі Турійського району). «Був колись такий польський пан Любомирський. Все це була його земля. Тому й назвали їх Любче. Він був шляхетним. А після нього були вже інші польські пани – Богуславські» [2, с. 73] (с. Любче Рожищенського р-ну). Нерідко в таких історіях повідомляють про наймитів, які працювали на пана, або людей, які платили податки польському пану.

Деколи мотиви цих переказів мають різний характер:

- соціально нерівні шлюби, непокора молодих жінок стали сюжетами деяких топонімічних легенд і переказів на польські мотиви: у легенді про виникнення села Любешів розповідається про те, як дочка багатого польського шляхтича Ядвіга покохала сільського хлопця Любаша. «А був у пана молодий мисливець. Не знаю, як його справді звали, але в селі звали його Любашем, бо всі його любили... Але не тільки сільські дівчата не могли відірвати очей від хлопця і заздрили молодиці. Хто ж не хотів мати такого чоловіка поруч? Помандрувала з ним і вона трохи лісом і почала за ним сохнути» [13, с.93].
- народження дітей, зокрема близнюків – ще одна тема народних казок на польські мотиви. «І в цієї польки народилося троє синів. І назвала всіх Янеками. А село так і назвали: три Янеки – Трояновка» [3, с. 64].

Поліські мотиви в топонімічній прозі Західного Полісся синтезують пізнавальний та естетичний рівень освоєння людиною дійсності. Народні казки містять відомості не лише про звичаї, а й про родинні стосунки, ведення господарства населенням, про давні промисли та промисли, відображають

військові конфлікти різних часів. Велика кількість номінацій пов'язана зі світом тварин і рослин.

Список літератури:

1. Бабенко В., Бабенко С. Українці Башкортостану: основні тенденції етнокультурного розвитку (кінець XIX – поч. XXI ст.) Народна творчість та етнографія. т 4. 2010. С. 39 – 47.
2. Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних погляданнях та віруваннях. Київ, 1993. 146 с.
3. Василюк Л. П. А. Тутковський – дослідник народних географічних термінів. Українське Полісся: вчора, сьогодні, завтра. Луцьк, 1998.
4. Дем'янчук Г. С. Барви Полісся: Нариси про природу Ровенського Полісся. Львів: Каменярь, 1975.
5. Євшан-зілля. Легенди і перекази Поділля. Львів, 1992; Лицарі волі. Книга перша. Київ, 1992.
6. Ідзьо В. Українська діаспора в Росії. Львів, 2002. 304 с.
7. Лучик В.В. Відновлення історичних топонімів як чинник українського державотворення. Магістеріум. Київ, 2011. С. 49–53.
8. Мороз О.А. Топоніми в українській мові: когнітивний, прагматичний, конотативний аспекти. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філологія. 2011. Вип. 5. С. 45–51.
9. Похилевич Л. Сказання про населені місцевості Київської губернії. Київ: Типографія Києво-Печ. лаври, 1864. 763 с.
10. Регіональні політичні еліти в Україні: аналіз літератури з проблеми та характеристика емпіричної бази для вивчення феномену (кінець 1991–2018 рр.). / За ред. М.С. Кармазіної. Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2019. 264 с.
11. Теодорович М. І. Історико-статистичний опис церков і приходів Волинської єпархії: багатотомник. Почаїв: Типографія Почаївсько-Усп. Лаври, 1893. Т. 3: Повіти Кременецький і Заславський. 696 с.

12. Цинкаловський О. М. Стара Волинь і Волинське Полісся: Краєзнав. слов. – від найдавніших часів до 1914 р. Вінніпег : Волинь, 1984. Т. 1: А - К. 601 с.

13. Шаповал Л. І. Козаки-переселенці з Полтавщини на Кубань: Побут та устрій. Чорноморський літопис. Вип. 2, 2010. С. 85 – 92.

Діана Дразньовська,
Тернопільський національний
педагогічний університет ім. В. Гнатюка.
Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Ніна Свистун

ОДНОРІДНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ У РОМАНІ МАРІЇ МАТІОС «ЧЕРЕВИЧКИ БОЖОЇ МАТЕРІ»

Дослідження ускладнених речень у сучасній синтаксичній науці є досить дискусійним питанням. Такі речення є засобом увиразнення та доповнення змісту. Предметом наших зацікавлень стали прості ускладнені речення з однорідними членами у романі Марії Матіос «Черевички Божої Матері».

Однорідними є члени речення, що перебувають в однакових синтаксичних відношеннях з одним із членів речення і поєднуються між собою сурядним зв'язком [2, с. 155].

Нами було виокремлено такі різновиди конструкцій з однорідними членами речення: з однорідними підметами, присудками, додатками, означеннями, обставинами та змішаними видами однорідних членів речення. Також ми розглянули питання узагальнювального слова при однорідних членах речення.

Простеживши функціонування речень з однорідними членами, ми виявили 741 одиницю, з-поміж яких 267 – однорідні члени в складі простих речень, які становлять 36% від усіх зафіксованих конструкцій; 221 одиниця –

в складі складних (30%), 69 конструкцій – у складі багатокомпонентних речень (9%) та 184 (25%) – у складі складних синтаксичних конструкцій.

Серед простих ускладнених речень з однорідними членами:

- переважають речення з однорідними присудками – 178 одиниць (67%). Наприклад: *Іванка, не відволікаючись, зробила ще один квачик і дала Хаї в руку, а потім підсунула до неї ближче відро з молоком* [1, с. 157]; *Кричить Микула і грубо цьохає коня батогом* [1, с. 174];

- зафіксовано достатню кількість речень з однорідними додатками – 31 одиниця (12%). Наприклад: *Малих сестер і братів доглядати також не треба* [1, с. 12]; *Дід їй сказав вертатися додому й чекати Петра з того боку ріки* [1, с. 174];

- менше було виявлено речень з різними видами однорідних членів – 24 одиниці (9%). Наприклад: *Рендигевич погрозливо махав хлопцям то дрючком, то кулаком, але на більше не наважувався* [1, с. 111]; *Зісьо підвів голову і подивився на Шпанюка великими синіми очима з-під лляного, золотистого свого чубчика* [1, с. 203];

- значно менше знайдено речень з однорідними обставинами – 16 одиниць (6%). Наприклад: *Жінка на підлозі стогне, то затикаючи рот хусткою, то витираючи нею чоло* [1, с. 137]; *Вже на всю силу, на все горло, не боячись і не остерігаючись, кричить Іванка, склавши долоні у трубочку* [1, с. 217];

- найменшу кількість зафіксовано речень з однорідними підметами – 9 одиниць (3%): *З її грудей виривається то стогін, то зітхання* [1, с. 137]; *Першими йдуть Петро Клим і Петро Дячук* [1, с. 186];

- таку ж кількість виявлено речень з однорідними означеннями – 9 одиниць (3%). Наприклад: *Від минулого літа вона приглядається їй до інших квіток, готових вистрілити опівночі чарівним і всесильним цвітом* [1, с. 24]; *Першою озвалася Іванка – писклявим, плаксивим голосом* [1, с. 81].

Нами було зафіксовано перехідні (синкретичні) синтаксичні одиниці: *Її безперервний стогін переходить то у схлип, то у сльози* [1, с. 139]; *Між жсидами пройшов легкий шум чи то несхвалення, чи подиву* [1, с. 198].

Однорідні члени речення було виявлено в складі складних речень:

– складносурядних: *Семен трохи покривився-покривився і пішов до худоби у стайню, а Іванка, забившись у коморі між святошні кептарі і зимові кожухи, проплакала з жалю до себе увесь вечір* [1, с. 43]; *А Іванку любить за сміх, «сміховинкою» дразнить, та вона за це не сердиться* [1, с. 65];

– складнопідрядних: *Хід пішої людини багато чого скаже тому, хто має очі й голову* [1, с. 9]; *А коли та скатертина нарешті вже вляглася б навколо куца папороті, Іванка обвела би ножем дванадцять разів і навколо себе круг, а тоді покропила б його свяченою водичкою і почала би молитися* [1, с. 23];

– безсполучникових: *Дитина, не перестаючи, плакала, Хая нахилила безкровне лице до схованого в коцику личка і водила язиком по дитячих губах* [1, с. 180]; *Іванка знає: це він, отой пустотливий мзицьник ночував у ямі в афиннику коло неї, але забоявся, біднятко, признатися* [1, с. 217].

Нами були зафіксовані однорідні члени речення в складі багатокомпонентних речень: *Іванка спершу би надивилася зверху на них – лиш недовго – а потім би таки встала з домовини, взялася б руками в боки і тихотихонько, що було б чути, як мухи дзижчать у хаті, сказала* [1, с. 43]; *Вгодований солдат, що сидить збоку у причепі, скидає кітлик з голови, махає ним Іванці, голосно регоче, а потім дістає з кишені щось таке кругле, мов яблуко, і жовте, як сонце, – і простягає дівчинці* [1, с. 187].

Однорідні члени речення знайдено в складі складних синтаксичних конструкцій: *Огидний страх сковував їй ноги, мурашки повзали по спині, волосся ставало дибки, а вона, повторюючи одні і ті ж самі слова молитви «...заступи-заборони людських дітей і мене...», тягла на собі не плетений кіш, доверху забитий буряковим листом, – а несла всі довокколишні горби і скелі, і тільки просила Божку дати їй силу дійти* [1, с. 53–54]; *І коли та ненаситна,*

багатонога і багато рота кусюча братія поперла доверху, донизу і всюди голим дитячим тільцем, сказати, що Іванка кричала – не скажеш: вона скавчала так, як скавчать молоді песики із затиснутими в капкан лапами [1, с. 83].

Отже, спостереження за функціонуванням конструкцій з однорідними членами речення в романі Марії Матіос «Черевички Божої Матері» засвідчує їх широку уживаність. Такі речення допомагають створити надзвичайний художній світ письменниці, зобразити неповторний буковинський колорит та описати переживання, вчинки головної героїні та інших персонажів твору. Проаналізувавши речення з однорідними членами, ми виявили загальну картину особливостей синтаксичних структур у художньому стилі Марії Матіос.

Список літератури:

1. Матіос М. Черевички Божої Матері: роман. Вид. 2-ге. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2022. 224 с.
2. Шульжук К. Синтаксис української мови. 2-ге вид., доп. Київ: Видавничий центр «Академія», 2010. 408 с.

Корбеляк Віра,
Тернопільський національний
педагогічний університет ім. В. Гнатюка
Науковий керівник: канд. філол. наук Заваринська І.Ф.

ЗМІНИ У СИСТЕМІ ОНІМІВ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ: ЛІНГВІСТИЧНІ ТА ЕКСТРАЛІНГВІСТИЧНІ ЧИННИКИ

У 1995 році у Польщі було опубліковано словник «Słownik imion», який містить дані з банку PESEL про кількість осіб з певними іменами. Книга містить 5000 розділів і інформацію про загальну кількість осіб з кожним іменем, загалом налічується 40 мільйонів осіб.

У Польщі імена, які використовуються з часів прийняття християнства, мають походження з Євангелії, і ці імена включають в себе власні назви Святої Родини та імена людей, що були близькі до Христа (імена апостолів і євангелістів, такі як: Maryja, Hanna, Elżbieta, Józef, Jan, Magdalena, Weronika, Mateusz, Marek, Łukasz та інші). Також у Польщі поширені імена святих, які відносяться до Святої Родини та інших осіб, згаданих у Євангелії, а також імена святих, які не пов'язані з біблійними постатями, наприклад, Stanisław, Kazimierz, Barbara. Діти часто отримують імена на честь літературних персонажів, таких як Zofia (Zosia), Barbara (Basia), Helena, Danuta, Grażyna. У 70-х роках стали популярними імена, які відображали героїв творів Міцкевича, Сенкевича та Жеромського.

Останнім часом під впливом фільмів немовлят почали називати іменами знаменитих акторів, героїв відомих кінострічок. З 2000-2021 року домінуючими жіночими іменами в Польщі є: Anna (5,61%) і Maria (4,55%), а також Elżbieta (2,47%). Серед десяти найбільш популярних чоловічих імен з 2000-2021 року вважаються: Jan (7,25%), Krzysztof (6,23%), Piotr (6,15%), Andrzej (5,84%), Tomasz (5,63%), Pawło (5,56%), Marek (4,93%), Łukasz (4,85%), Jakub (4,68%), Tadeusz (2,29%). Імена, взяті з польської літератури теж знаходяться в десятці найчастіше вживаних жіночих імен: Zofia (2,76%) і Barbara (2,73%), Helena (1,3%), Danuta (1,2%). Великої популярності серед чоловічих імен набули: (7,25%), Krzysztof (6,23%), Piotr (6,15%).

Польські прізвища та псевдоніми також зазнавали змін у залежності від епохи. Хоча є невелика кількість людей, які змінювали своє прізвище. Після 1945 року, люди надсилали звернення про перейменування свого прізвища, засновані на політичних переконаннях. Так, на Śląsku і Pomorzu, особи, що носили німецькі прізвища, змінили їх на польські, наприклад: Kaizer – Starski, Janz – Janicki, Rozenbaum – Różycki, Zimmerman – Ziębicki...

У Польщі на сьогоднішній день існує близько 100000 назв міст і сіл, які були затверджені урядом держави, як і антропоніми. У минулому, власні назви міст і сіл також змінювалися на прохання мешканців, коли вони мали

негативне значення або асоціювалися з чимось неприємним (наприклад, Dziady, Wielka Bieda, Stolec, Ligota Kradziejewska, Krowia Góra, Kobyłe Ługi, Świercze Koty). Люди аргументували свої прохання так: «Przykro mieszkać w Wielkiej Biedzie».

Під час епохи «соціалізму» топоніміка майже не зазнала змін. Однак, нові міста, що з'являлися, отримували назви, що відображали події певного періоду (Nowa Huta, Blachwnia, Walcownia, Budowa, Reforma, Bloki, Peperówka). Назви гір, борів, рік, озер також змінювалися на Західній і Північній території, наприклад, Golm Berg став Góra Chołm (біля Koszalina), ріка Persante змінилася на Parsęta (на Pomorzu), німецька річка Alle – на Łyna (на Mazurach), озеро Spirding See – на Śniardwy (на Mazurach), озеро Dratzig See – на Drawsko (на Pomorzu) і т. д. Jednak, крім цих випадків, майже не було змін в області топонімії під час періоду «соціалізму».

Як вже було зазначено, ономастика Польщі часто змінюється під впливом історичних подій. Наприклад, «вулиця Marchlewskiego тепер має назву Jana Pawła II, Stołeczna перейменували на Popiełuszki, Marcelego Nowotki – на Biskupa Czesława Kaczmarka, a Plac Partyzanów – на Rynek. У той же час, назви вулиць Matejka, Kościuszki та Kajki залишаються незмінними.».

Таким чином, в польській ономастиці можна виділити дві основні групи назв - стабільні та змінні. Фактори, що впливають на розвиток і еволюцію власних назв, дуже різноманітні і включають в себе політичне життя країни, історичні події, міжнародний вплив, а також зміни в мовному оточенні. З'явлення нових урбанонімів, идеонімів, теонімів та хрононімів є необхідним наслідком цього процесу. Вивчення ономастики Польщі через пресу є цікавою ініціативою, оскільки це дозволяє відстежувати зміни в іменуванні місцевостей та визначати причини цих змін. Важливо також зазначити, що зміни в ономастиці можуть бути відображені не тільки в назвах вулиць, міст та інших об'єктів, але і в іменах людей, оскільки вони також є частиною ономастики. Світ змінюється, і водночас із цією зміною з'являються нові

урбаноніми, ідеоніми, теоніми, хрононіми, тому досліджувати ономастику Польщі через пресу надзвичайно цікаво.

Список літератури:

1. Заваринська І. Ф. Фразеологізми з онімним компонентом в англійській, польській та українській мовах: лінгвокультурологічний аспект: Монографія. / І.Ф. Заваринська. – Тернопіль: Осадца Ю.В., 2022. – 232 с.
2. Bryk. Słownik języka polskiego. PWN. URL: <https://sjp.pwn.pl/sjp/bryk-I;2446337.html>
3. Grodziński E. Zarys ogólnej teorii imion własnych / Edward Grodziński – Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1973 – S. 9–17
4. Kaleta Z. Teoria nazw własnych. Polskie nazwy własne: [Encyklopedia] / Zofia Kaleta [red. E. Rzetelska-Feleszko]. – WarszawaKraków: Towarzystwo Naukowe Warszawskie-Institut Języka Polskiego PAN, 1998. – 111s
5. Onomastyka i dialektologia // Prace dedykowane pani profesor Ewie Rzetelskiej. – Feleszko. – Warszawa: Institut Slawistyki PAN, 1997.

Кучма Ірина,

Тернопільський національний

педагогічний університет ім. В. Гнатюка

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц.Бабій І. М.

ВИВЧЕННЯ СКЛАДНИХ СЛІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

Вивчення словотвірної системи в українській мові є здавна цікавим для науковців. Останнім часом зросла особлива увага до розгляду складних слів. На сьогоднішній день основними способами їх творення є основоскладання, словоскладання та аббревіація, а також зрощення і зближення.

Складні слова були предметом аналізу у працях Н. Клименко, М. Плющ, К. Городенської, В. Горпинича, Л. Азарової, Н. Родзевич, О. Безпояско, Є. Карпіловської, І. Бабій, В. Фридрак та ін.

Актуальність обраної теми дослідження полягає в тому, що, хоча багато вчених досліджували складні слова, досі ще існують спірні питання щодо трактування самого поняття «складне слово».

Мета статті – проаналізувати вчення українських науковців про складні слова та подати найвідоміші класифікації сучасних українських учених із питань словотвору композитів.

Матеріалом дослідження послужать праці видатних українських мовознавців.

На сьогоднішній день у сучасній лінгвістиці ми маємо змогу простежити функціонування терміна «складне слово» у різних аспектах. Найбільш поширеним є визначення Н. Клименко: “Складне слово – похідне слово, утворене способом основоскладання чи словоскладання, що має не менше ніж дві основи... Творення складних слів опирається насамперед на найближчу до слова номінативну одиницю – словосполучення” [4, с. 555–556]. На думку численних науковців, найдавнішими способами словотвору та найбільш ефективними після суфіксації є словоскладання та основоскладання [1, с. 10].

У словниковому складі мови є досить значна кількість складних слів. На думку Н. Клименко, таких лексем є більше, ніж 10% від усього словникового запасу мови, більшість із них утворено основоскладанням. Дослідниця зазначає, що “спершу виникло словоскладання, далі на його ґрунті сформувалось основоскладання, якому властивий більший ступінь зв’язку між компонентами” [6, с. 67].

Також варто зазначити, що в українському мовознавстві широко побутує термін «композит», який можна трактувати як похідне складне слово, котре утворилося способом складання основ [8, с. 245].

На думку В. Горпинича, треба виділяти такі “три різновиди основоскладання, де утворення похідних слів відбувається таким чином:

- 1) за допомогою сурядного поєднання окремих слів (*лісостен*);
- 2) із словосполучень (*сільське господарство – сільськогосподарський*);
- 3) зі слів, які безпосередньо не поєднуються у словосполучення (*пароплав, паровоз*)” [3, с. 89].

Ще одним способом складання в українській мові є саме словоскладання. Як зазначала Л. Азарова, “деривати, які були утворені шляхом словоскладання слід називати «юкстапозитами»” [2, с. 102].

Відома дослідниця Н. Клименко, коли охарактеризовувала структуру юкстапозитів та класифікувала їх на групи, використовувала прийом розгорнення складних слів у словосполучення. На її думку, “варто виділяти два типи таких слів, в яких компоненти синтаксично координуються, тобто мають сурядний зв’язок, або є синтаксично підпорядкованими і мають підрядний зв’язок. До першого типу належить група слів, які можна об’єднати сурядним сполучником і, наприклад: *хліб-сіль, батько-мати*. До другого типу належать слова, які перетворюються в атрибутивні словосполучення, наприклад: *чар-зілля – чарівне зілля*” [5, 17–18].

Л. Азарова, у свою чергу, виділяє юкстапозити як рівноправні або ж нерівноправні. Суть цих ознак полягає в тому, що рівноправні іменники утворюються зі сполучень сурядного характеру, а також, поєднують у собі синонімічні та антонімічні відношення. Прикладами таких слів можна вважати: *стежки-доріжки, південь-північ*. Нерівноправні юкстапозити у свою чергу окреслюються тим значенням, що похідні слова мають послаблену логічну залежність і такі ж у них є синтаксичні відношення, наприклад, *лікар-терапевт*.

Не варто забувати про ще один важливий вид словоскладання, як абревіація. Скорочення самостійних лексем також є широко дослідженим явищем. У довіднику «Сучасна українська мова» [10] зазначено, що абревіація «поєднує обов’язково два способи – скорочення і складання» [10, с. 170]. На думку Н. Клименко, похідне слово, яке утворюється складанням скорочених основ та буває здебільшого еквівалентним словосполученню є саме поняття

«аббревіатура» [9, с. 7]. “Усім відомий є той факт, що аббревіатури утворюються на основі словосполучень, із якими в свою чергу перебувають у різних структурних та семантичних зв’язках” [7, с. 12].

С. Климович вважає, що варто виділяти “такі три групи аббревіатур:

1) аббревіатури, де усі аброморфеми мають мотивувальне слово, яке є співвідносним, і це слово є у вихідному словосполученні (*ген-план – генеральний план*);

2) аббревіатури, які об’єднують аббревіатурні морфеми і вони є співвідносними лише з деякими компонентами вихідних сполучень (*Укрінформ – Українське національне інформаційне агентство*);

3) аббревіатури, у яких одні аброморфеми є замінені за допомогою інших (*Укрцукор – Національна асоціація цукровиків України*)” [9, с. 7].

Отже, у цій статті ми спробували узагальнити та подати найвідоміші класифікації сучасних українських вчених із питань словотвору складних слів.

Проаналізувавши праці відомих українських науковців та спеціалістів у сфері лінгвістичного спрямування, ми можемо ствердити, що вивчення питання творення складних слів сьогодні є поширеним, однак потребує ще доопрацювання. Чималий досвід українських мовознавців у питаннях основоскладання, словоскладання та аббревіації є переконливим свідченням про те, що наука активно розвивається.

Список літератури:

1. Азарова Л. Є. Складні слова в українській мові: структура, семантика, концепція “золотої” пропорції: монографія. Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2000. 222 с.

2. Азарова Л. Є. Складання як один із способів словотвору: монографія. Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2005. 123 с.

3. Горпинич В. О. Будова слова і словотвір. Київ: Радянська школа, 1971. 118 с.

4. Клименко Н. Ф. Вибрані праці. Київ: Видавничий світ Дмитра Бураго, 2014. 728 с.

5. Клименко Н. Ф. Морфологічна будова сучасної української мови. Київ: Наукова думка, 1975. С. 5–34.

6. Клименко Н. Ф. Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові. Київ: Наукова думка, 1984. 251 с.

7. Мислива-Бунько І. Я. Теоретичні аспекти вивчення складних слів в українській лінгвістиці. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. № 1048. Серія «Філологія». Вип. 67. С. 7-14.

8. Українська мова: Енциклопедія. НАН України, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні, Інститут української мови; редколектив : В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін. 2-ге видання, виправлене і доповнене. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 2004. 824 с.

9. Українська мова: Енциклопедія. Редколектив : Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 2000. С. 7.

10. Шевченко Л. Ю. Сучасна українська мова: Довідник. Київ: Либідь, 1996. 320 с.

ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЗАГОЛОВКІВ У ТВОРЧОСТІ С. ЖАДАНА

Марцінковська Інна,
Тернопільський національний
педагогічний університет ім. В. Гнатюка
Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Г. В. Бачинська

Постановка проблеми. На сьогоднішній день вивчення ідіостилю автора, специфічних особливостей його творчості пов'язане з літературними

номенами. Варто зазначити, що серед них особливе місце належить заголовкам, які передають інформаційне наповнення художнього тексту. Крім цього, вони розкривають проблематику творів, вказують на приховані риси персонажів і складають основу для створення системи прихованих і явних зв'язків між ними. У літературному творі заголовки відіграють важливу роль у формуванні семантичної організації художнього тексту поряд з іншими стилістичними засобами. Літературні номени є найбільш експресивним та інформативним засобом, що визначає значний обсяг імпліцитної інформації.

Як наслідок, у науковому середовищі виникає потреба всебічного дослідження заголовків, які відіграють важливу роль у творчості будь-якого письменника. Зокрема, доцільно проаналізувати заголовки крізь призму семантики та структури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зв'язку з тим, що літературна ономастика стрімко розвивається, заголовки є об'єктом зацікавлення науковців. Чимало лінгвістів присвячують увагу питанням класифікації, типізації заголовків, їхній структурі, семантиці, стилістичному тлу. Серед них виокремлюємо І. В. Арнольда, З. Д. Блисковського, Л. Ф. Грицюка, І. В. Біляка, О. П. Божко, Л. О. Коробова, О. М. Кулакова, І. В. Фоменка, Г. Г. Хазагерова, Е. О. Лазарева, А. М. Коваленко, М. Ю. Доценко та ін. Тим не менш, заголовки у творчості С. Жадана досі залишаються малодослідженими, що становить актуальність нашої статті.

Об'єктом наукового аналізу є специфіка 300 заголовків, що функціонують у творчості С. Жадана, зокрема тих, котрі належать до його відомої збірки «Динамо-Харків», а також усі поезії зі збірок «Псалом авіації» (2021), «Антенa» (2018), «Життя Марії (2015), «Месопотамія» (2014) та вірші з нової, ще не опублікованої книги (2022).

Метою статті є аналіз структурно-семантичної організації заголовків поезій С. Жадана.

Виклад основного матеріалу. У поетичній творчості С. Жадана наявна велика кількість онімів. Тим не менш, письменницькою особливістю автора,

як і багатьох постмодерністів, є те, що він не створює заголовки для багатьох поезій. Як наслідок, чимало текстів упізнаються за першим рядком ліричного твору, що задає тон усій поезії. Варто зазначити, що для наукового дослідження було проаналізовано поезії, які містять матеріальний заголовок, так і ті, які не мають його: у такому випадку було використано перший рядок поезії як потенційний заголовок.

Для ґрунтового аналізу було обрано 300 заголовків з поетичної спадщини С. Жадана; вибрані поезії різняться за часом та обставинами їх створення. Основою дослідження стали вірші з нової (ще не публікованої книги) (2022) [4], розміщені у примірнику вибраних поезій «Динамо-Харків», а також усі поезії зі збірок «Псалом авіації» (2021) [5], «Антенa» (2018) [3], «Життя Марії» (2015) [1], «Месопотамія» (2014) [2] та фрагментарно зі «Список кораблів» (2020), «Тамплієри» (2016), «Вогнепальні й ножові» (2012), «Лесбійки» (2009), «Ефіопія» (2009), «Марадона» (2007), «У.Р.С.Р.» (2004), «Історія культури початку століття» (2003) та «Балада про війну і відбудову» (2001)).

Проаналізувавши семантику поезій С. Жадана, ми створили окремі тематичні групи за семантичним спрямуванням. Серед них виділяємо такі:

- **назви тварин:** *Носоріг, «Птах уночі забивається до кімнати...», «Риба в цьому озері дивна: скільки ловимо її...», «Пливи, рибо, пливи...», «Це лисиця...» та ін;*
- **номінації осіб чоловічої та жіночої статі:** *«Жінки», «Вагітна жінка, схожа на книгу з продовженням», «Іммігрант Зонт», «Жінка за тридцять доларів», «Елегія для Урсули», «Марадона», «І найменша дівчинка в Чайна-тауні...», «Ця жінка, яка фотографує дерева січня...», «Її вітчим був ще тим диваком...» та ін.*
- **назви осіб за професією, титулом чи видом діяльності:** *«Збирачі конопель», «Хороші молоді поети», «Він був листоношею в Амстердамі...», «Що робити зі священниками?..», «Віолончеліст», «Шпигун», «Кочегаре, доки б'ється залізне серце машини...», «Мародер», «Капелан», «Смерть моряка річкового флоту...» та ін.;*

- **теологічні персонажі:** «Добрий Бог переходу притримає за рукав», «Наші діти, Маріє, ростуть, ніби трава...», «Старші питають Фому...», «Ось і тобі, Магдалино, різдвяної ночі...», «Святий Франциск збудував це місто для серферів...» та ін.
- **абстрактні поняття та явища:** «Голос із того боку ріки», «Вісті про впертих, рішучих і спритних», «Був мені голос...», «Саме відстань, неможливість торкнутись руки...», «І ця любов із доторком біди...», «Гумова душа» та ін.;
- **неживі предмети та речовини:** «Ліс сухий і серйозний...», «Хмари, які пливуть над головою...», «Океани», «Алкоголь», «Словники на службі в церкві», «Паприка», «Контрабанда» та ін.

Крім того, заголовки у творчості С. Жадана розмежовуються вираженням ознак дії, станів предметів або ознак якості. Тут звертаємо увагу на назви, які:

- **вказують на місце чи напрям:** «Це ось наше місто – стоїть на сході країни...», «Як це діється тут, на Сході?», «Тютюнові фабрики», «Довго стоять на залізничній платформі», «На сільській вулиці», «Школа міліції. Вересень 14-го», «Поштове відділення» та ін.;
- **час:** «Щоранку...», «Ці кілька тижнів», «Зранку на зупинці майже нікого», «Вночі я не встиг про це сказати...», «Влітку всім хочеться ріки, її доторку прохолодного...», «Осені ще немає», «Прийде весна, говорили вони...» та ін.;
- **процес чи вид діяльності:** «Виговори мене, ніби назву хвороби...», «Але ж ти ніколи не напишеш про те...», «Можна, тепер я почну?», «Говори, як тоді: це початок тепла...», «Слухати спів у горішньому русі» та ін.

Виявлені тематичні групи заголовків та частотність їхнього використання у поезіях С. Жадана представлено у Таблиці 1.

Таблиця 1

Семантика заголовків поезій С. Жадана

№	Тематичні групи	Кількість	Відсотки
---	-----------------	-----------	----------

1.	Номінації осіб чоловічої та жіночої статі	31	10,3%
2.	Номінації осіб за професією, титулом чи видом діяльності	20	6,7%
3.	Теологічні персонажі	5	1,7%
4.	Тварини	5	1,7%
5.	Абстрактні поняття та явища	54	18%
6.	Неживі предмети та речовини	39	13%
7.	Вказівка на місце чи напрям	16	5,3%
8.	Вказівка на час	61	20,3%
9.	Вказівка на процес чи вид діяльності	69	23%
	Усього	300	100%

Як видно із таблиці, домінантною групою заголовків за семантичним спрямуванням є група номінацій, що вказують на процес чи вид діяльності (23%); досить часто вживані і заголовки на позначення часу (20,3%) та з вказівкою на абстрактні поняття та явища (18%).

Аналізовані заголовки поезій досить різноманітні у плані структурного вираження. Оскільки чимала частина з них представлена на лише словами та словосполученнями, додаємо до класифікації назви, що характеризуються як повноцінні речення. Таким чином, заголовки поезій С. Жадана можна розподілити за такими критеріями:

1) *виражені одним словом*: «Жінки», «Голка», «Пошуковик», «Носоріг», «Влітку», «Лукойл» та ін.;

2) **сполуки слів:** «Сербсько-хорватська», «Револьвери і троянди», «Готель Харків», «А тим часом», «Сонце, тераса, багато зелені», «Чорна, ламана, зла, зимова...» та ін.;

3) **словосполучення:** «Україна для українців», «Прощання слов'янки», «Хороші молоді поети», «Внутрішній колір очей», «Холодне ранкове повітря», «Тютюнові фабрики» та ін.;

4) **просте речення:** «А ось зима цього року робить дерева тьмяними», «Зовсім розстроївся дорогою наш оркестр...», «Тут між ними починається сварка», «Вулицею проходить жінка» та ін.;

5) **складне речення:** «Танцюй, тесле, доки сонце стоїть...», «Буде так: бредуть мисливці в снігах», «Уявляю, як це бачать птахи...», «Чорна, ламана, зла, зимова...».

Виявлені групи структурного вираження заголовків та частотність їхнього використання у поезіях С. Жадана представлено у *Таблиці 2*.

Таблиця 2

Структурні особливості вираження заголовків поезій С. Жадана

№	Групи заголовків	Кількість	Відсотки
1.	Виражені одним словом	23	7,7%
2.	Сполуки слів	14	4,7%
3.	Словосполучення	40	13,3%
4.	Просте речення	196	65,3%
5.	Складне речення	27	9%
	Усього	300	100%

Отримані результати демонструють, що за структурним вираженням заголовки здебільшого подані як прості речення, що складають 65,3% від усіх проаналізованих. Нерідко автор використовує словосполучення (13,3%) та складні речення (9%), а однослівні заголовки (7,7%). Назви поезій, представлені сполуками слів, фіксуються найрідше (4,7%).

Висновки. Отже, заголовок є тим елементом художнього твору, який спонукає до прочитання тексту. Автори дуже ретельно підбирають назви для

своїх творів, адже досить часто вони несуть прихований зміст, вказують на проблематику, персонажів тощо. Не менш важливим є дослідження їх структурно-семантичних особливостей, принципів добору заголовків, їх частотність, притаманних тому чи іншому письменнику. Аналізуючи поетичні заголовки творчого доробку С. Жадана, виявляємо його високий інтелектуальний рівень, складність форми та змісту. За результатами проведеного дослідження робимо висновки, що найчастіше автор використовує назви, які вказують на процес чи вид діяльності (23%); досить часто вживані і заголовки на позначення часу (20,3%) та з вказівкою на абстрактні поняття та явища (18%). За структурним вираженням заголовки найчастіше подані як прості речення, що складає 65,3% від усіх проаналізованих. Нерідко автор використовує словосполучення (13,3%) та складні речення (9%), та однослівні заголовки (7,7%).

Список літератури:

1. Жадан С. Життя Марії. Чернівці : Видавець Померанцев Святослав на замовлення Міжнародної літературної корпорації Meridian Czernowitz, 2015. 184 с.
2. Жадан С. Месопотамія. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2014. 364 с.
3. Жадан Сергій. Антена[текст]: поезії. Чернівці: Книги – XXI, 2020. 304 с.
4. Жадан Сергій. ДИНАМО ХАРКІВ. Вибрані вірші. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МАГА, 2022, вид.8-ме. 320 с.: серія «Українська Поетична Антологія».
5. Жадан Сергій. Псалом авіації [Текст] / Чернівці : Видавець Померанцев Святослав на замовлення Міжнародної літературної корпорації Meridian Czernowitz, 2021. 160 с.

Процик Вікторія,

Тернопільський національний
педагогічний університет ім. В. Гнатюка

«ВПРОВАДЖЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ НА УРОКАХ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ У ЗІСТАВЛЕННІ З УКРАЇНСЬКОЮ»

Фразеологізми – це стійкі словосполучення, що мають конкретне значення і використовуються в певних ситуаціях. Українська та польська мови мають велику кількість фразеологічних одиниць, які можна використовувати на мовних курсах, уроках для того, щоб удосконалювати мовленнєві здібності учнів, урізноманітнення їхньої комунікації.

Фразеологізми є будівельними блоками мовних засобів.

Це вирази, які мають стійке, усталене значення і вживаються в конкретних ситуаціях. Введення фразеологізмів на уроках польської є одним із методів вивчення мови порівняно з українською.

Збагачуючи мовлення учнів, навчаючи їх ефективно використовувати фразеологічні одиниці в мовленні та розуміти, що вони означають – саме з цією метою впроваджують ці мовні звороти на уроках польської мови для іноземців. Зокрема українських учнів.

Порівняння польських і українських ідіом дозволить учням краще зрозуміти схожість і відмінності між двома мовами та розвинути свої розмовні навички.

Метою дослідження нашої роботи було дослідити вплив використання фразеологізмів на рівень володіння студентами польською мовою та порівняти цей рівень з рівнем володіння українською мовою. ФО окреслюють різні типи фраз, які не утворюються вільно під час розмови; вони виникають раніше і з'являються у висловлюванні у вигляді запам'ятованих і повторюваних фрагментів, які спонтанно виникають у свідомості мовця та явно вживаються. Інтерпретується те, що сприймає співрозмовник.

За Л. П. Авксентьевим, під фразеологізм розуміється «єдина самостійна одиниця мови, яка розкривається змістом словосполучення, його граматичною категорією, його складовим складом і його відтворюваністю.

А. Бабкін розглядає лексичні одиниці як 8 лексично неподільні, цілісні за значенням словосполучення, відтворювані як цілісна одиниця мови. О. Кунін називає фразеологічні одиниці стійкими словосполученнями зі складною семантикою.

Вивчаючи іноземну мову, важливо не тільки ознайомитися зі словами і граматику, а й також з ідіомами, бо вони допомагають зрозуміти культуру та мислення людей, які розмовляють цією мовою. Вивчення фразеологічних одиниць польської мови порівняно з українською може допомогти українським студентам краще зрозуміти польську мову, а також показати схожість і відмінності між ними. Це не тільки допомагає учням вивчати польську, а й українську, бо в порівнянні краще сприймається зіставлення фразеологічних одиниць двох мов, їх характер і значення. Тому запровадження фразеологічних одиниць у навчальній програмі польської мови у порівнянні з українською мовою має великий потенціал для покращення якості навчання іноземної мови.

Вивчення ідіом збагачує словниковий запас учнів і розвиває їхні мовленнєві навички. Це особливо важливо для тих, хто планує працювати з польськомовними або проживати в Польщі. Знання фразеологізмів може допомогти уникнути непорозумінь і висловлюватися точніше й ефективніше. Варто зазначити, що ідіоми є важливою частиною культурної спадщини та національної ідентичності. Вивчення польських ідіом допомагає українським студентам краще зрозуміти польську культуру та її особливості. Крім того, вивчення ідіом допомагає зберегти та передати історичний досвід тих, хто розмовляє цією мовою.

Введення у порівняння фразеологічних одиниць на уроках польської мови з українською мовами є важливою складовою ефективного вивчення іноземної мови. Вивчення ідіом сприяє збагаченню словникового запасу, підвищенню мовної компетенції та кращому розумінню культури та самобутності народу, який розмовляє цією мовою.

Цікаві уроки польської мови з використанням фразеологізмів повинні

бути важливою частиною під час вивчення іноземної мови. З іншого боку, також необхідно звернути увагу на різницю між польськими та українськими фразеологізмами. Ці відмінності полягають у структурі фразеологізмів, їх значенні та вживанні. Оскільки кожна мова має свої особливості та вживання, які є важливими. Важливо звернути увагу на правильне зіставлення фразеологізмів у польських та українських мовах.

Вивчання фразеології на уроках польської мови в порівнянні з українською допомагає українським студентам краще розуміти польську мову та зменшити культурно-мовні бар'єри між двома етнічними групами. Крім того, вивчення ідіом допомагає розвивати толерантність і повагу до чужих культур.

Вступ до фразеології в польській мові у порівнянні з українською має багато переваг, пов'язаних з мовою, мовним розвитком та культурологічною майстерністю українських студентів. Однак важливо дотримуватися правильного вивчення фразеологічних одиниць, звернути увагу на відмінності між мовами та контекстами використання.

Використання ідіом на уроках польської може допомогти студентам зрозуміти мовні вирази, які використовуються в польській культурі. Це дозволить українським студентам точніше та краще доносити інформацію, висловлювати власні думки та ідеї в процесі спілкування з представниками польської культури.

Список літератури:

1. Баранська І. Сучасні підходи до вивчення фразеології польської мови. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2020
2. Бабій Л. Фразеологічні звороти в українській та польській мовах: схожості та відмінності. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017.
3. Вербицька І. Актуальні проблеми фразеології польської мови. – Київ: Видавничий дім «КМ-Бук», 2018.

4. Гамірзоева Л. Фразеологізми у польській мові: система та функціонування. – Київ: Видавництво «Вітал», 2017.
5. Гамірзоева Л. Фразеологізми у польській мові: система та функціонування. – Київ: Видавництво «Вітал», 2017.
6. Демиденко М. Фразеологія польської мови в порівнянні з українською: методичний посібник. – Київ: Видавництво «Альтернативи», 2019.
7. Карпінська І. Фразеологія польської мови в системі навчання іноземних мов. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019

Софія Петровська,

Тернопільський національний

педагогічний університет ім. В. Гнатюка

Науковий керівник: к. п. н., доц. І. М. Нестайко

ДО ПИТАННЯ ПРО ВПЛИВ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ НА НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС НА УРОКАХ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ

Сьогодні, в умовах бурхливого розвитку науки та освіти, вчителям потрібні високі навички, щоб створити максимально комфортні умови для розвитку учнів, тому навчальний процес має бути максимально наближеним до можливостей дітей.

Використання традиційних методів навчання не завжди гарантує ефективне засвоєння навчального матеріалу та використання його в подальшій діяльності. Пасивність, з якою діти навчаються та усвідомлюють навколишню дійсність, не сприяє їх успішній адаптації в суспільстві. Однією з умов ефективного навчального процесу учнів є використання методів навчання, що відповідають їхнім пізнавальним можливостям, що забезпечить тісну співпрацю викладача та школярів, які є основою навчального процесу, сприятиме розвитку комунікативних здібностей, умінь, пізнавальної та творчої діяльності.

Урок сучасної польської мови – це складна, комплексна та динамічна система навчально-організованого змісту, основною метою якого є засвоєння матеріалу, визначеного предметом курсу. Мета навчального плану та цілі навчально-виховного процесу.

Навчальна гра - це діяльність, в якій беруть участь діти і за допомогою якої навчаються.

Використовують навчальні ігри для розвитку мислення, спостережливості, мовлення та уяви під час навчального процесу. Навчальні ігри також чудово підходять для повторення нового вивченого матеріалу та його закріплення. Під час уроків слід якомога більше часу використовувати ігри, які не вимагають довгої підготовки. При виборі і складанні гри слід враховувати кількість учнів у класі, щоб всі могли брати участь у ній.

Використовуючи навчальні ігри на уроках польської мови, вчителі урізноманітнюють процес навчання та сприяють розвитку уваги. Під час навчальної гри взаємодіють два аспекти: навчальна та ігрова діяльність.

Дидактична гра має свою структуру:

- 1) дидактичне завдання;
- 2) ігрове завдання;
- 3) ігрові дії;
- 4) правила гри;
- 5) результат(підведення підсумків).

Виконуючи завдання в ігровій формі, діти виявляють бажання його розв'язувати. Судячи з сучасних методів навчання, такі завдання можуть бути найрізноманітнішими.

Різноманітність і асортимент дидактичних ігор дає змогу відстежити їх характеристики, зручність використання за різними темами, проаналізувати навчальний ефект. Найпоширенішими є наступні категорії навчальних ігор:

- 1) ігри з предметами;
- 2) настільно-друковані ігри;
- 3) словесні ігри.

Ефективність роботи учня на уроці залежить від його відношення до неї, а саме : мотивації, пізнавального інтересу та пізнавальної діяльності. Активізувати цю діяльність і підвищити активність учнів на уроці допомагають дидактичні ігри.

Деякі дослідники-педагоги розглядали проблематику дидактичної гри через призму класифікації методів навчання за основними етапами навчально-пізнавального процесу. У цій класифікації педагоги вирізняють методи засвоєння-відтворення, до структури котрої входять такі підгрупи : методи відтворення, методи закріплення та методи діагностики та отримання інформації у зворотньому напрямку.

Головна особливість дидактичних ігор - це наявність не лише ігрової, але й дидактичної мети, яка супроводжується певними правилами. Задум та дії у вигляді гри зберігають неабияку активність у процесі уроку.

Одна із головних рис дидактичної гри - штучність. Хоча така гра не є повною творчістю дітей, але зроблена цікаво, збуджує цікавість і служить цікавим проведенням часу на занятті.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дав змогу виділити функції ігрових методів навчання: виховання, розвиток, активізація, спілкування, інтеграція, узагальнення та узагальнення, Формувати функцію самоконтролю та вміння самооцінювати себе.

Застосування методу навчання іграми базується на ідеї, що учні моделюють свою поведінку за конкретними прикладами, ролями, ситуаціями, правилами без будь-якого примусу. Навчальні ігри – це складні моделі реальних чи гіпотетичних ситуацій, середовищ, комунікацій, у яких учні уявляють себе активними учасниками цих систем.

Завдання Нової української школи полягає у вмінні вчителем майстерно підібрати навчальні підходи, методи, розробки індивідуальних програм.

Сучасний контекст іншомовної освіти в школі виражає новий погляд на взаємозв'язок освіти і культури, створення мовного середовища для школярів. Європейський шлях розвитку українського суспільства ставить перед

викладачами іноземних мов нові цілі – розширити світогляд людей, які працюють на розвиток і готові розуміти світ усіма відчуттями та кількома мовами.

Вчителям необхідно звернути увагу на фізіологічні, когнітивні, емоційні аспекти розвитку учня, щоб ефективно використовувати розробки практичних програм у навчанні іноземної мови.

Як відомо, вивчення польської мови в школі передбачає впровадження кількох основних взаємопов'язаних завдань:

- дати ґрунтовні знання мови, якої навчаємо і навчити комунікувати завдяки ним;
- розвивати мислення, творчі вміння та навички;
- вчити учнів порівнювати іноземну та рідну мову;
- під час вивчення мови студенти повинні отримати знання про польську культуру, історію та традиції.

Увага дитини в грі зосереджена на розгортанні ігрової дії, а високе захоплення постає одним з умов вирішення дидактичного завдання. Завдяки навчальним іграм уроки польської стають веселішими, продуктивнішими, цікавішими і захоплюючими, що допомагає дітям швидше і легше оволодіти вивченою інформацією, ніж просте читання, чи перегляд відеоматеріалів.

Одним із основних когнітивних процесів є увага. Це дозволяє активно обробляти інформацію, яку ми відчуваємо через органи чуття, пам'ять та інші когнітивні процеси.

Пам'ять – це здатність зберігати інформацію та використовувати її пізніше (Неґска та ін., 2006). Сучасний вигляд системи освіти, її орієнтація на знання та обробку інформації свідчать про необхідність постійного тренування пам'яті. На цьому місці я опускаю дискусію про те, чи є безперервна перевірка знань оптимальним рішенням. Я зосереджуюсь виключно на структурі процесів пам'яті та можливостях їх вдосконалення.

Аби тренувати іноземну лексику, наприклад професії, ми друкуємо картки із особами, які цій професії відповідають, а з іншого боку ці всі картки мають однаковий вигляд. Отже, учень витягує картку і називає професію. Таким чином, не обов'язково вчити слова лише «списком» із підручника, а варто інтерпретувати їх у цікаву гру.

Теоретико-методичний аналіз навчально-ігрових завдань у навчанні дає змогу розкрити сутність ігрових методів навчання, тобто створити умовну ситуацію, регулювати навчально-ігрову діяльність дітей за допомогою спеціальних правил і завдань і направляти її на досягнення результатів навчання, цілі. Методи навчальної гри складаються з взаємопов'язаних структурних елементів, таких як навчальні та ігрові завдання, ігрові дії, правила, результати, обладнання та розклад

Гра – невід'ємний елемент уроків української мови та літератури – стимулює пошукову і творчу діяльність учнів, заохочує до аналізу мовних фактів, аналітичного читання художніх творів, розвиває спонтанне мовлення, виявляє приховані емоції, вносить у навчальний процес почуття задоволення. Впровадження ігрових елементів у власний досвід дало змогу переконатися в тому, що за допомогою гри учні не лише засвоюють знання, але й вчать їх застосовувати, аналізувати, синтезувати, оцінювати.

Отже, саме дидактична гра сприяє формуванню в учнів ключових життєвих компетентностей.

Список літератури

1. Алексюк А. М. Загальні методи навчання в школі. Київ: Радянська школа, 1981. 203 с.
2. Андрющенко Н. П. Взаємодія ігрової та навчальної діяльності. Дефектологія. 2007. № 1. С. 38 – 40.
3. Ващенко Г. Загальні методи навчання: підручник для педагогів. Київ: Українська Видавнича Спілка, 1997. 441 с.

4. Жорник О. Формування пізнавальної активності учнів у процесі спільної ігрової діяльності. Рідна школа, 2008. №2. С.26-28.
5. Макаренко А.С. Проблеми шкільного виховання. Методика виховної роботи. Київ, 1990. С.139-205.
6. Щербань П.М. Навчально – педагогічні ігри: Навчальний посібник. Київ: Вища школа, 1993. 120 с.
7. Падалка О. С. Педагогічні технології. О. С. Падалка, А. М. Нісімчук, І. О. Смолюк, О. Г. Шпак. Київ: Українська енциклопедія, 1985. 252 с.

Смірашевська Софія,
Тернопільський національний
Педагогічний університет ім. В. Гнатюка
Науковий керівник: канд. філол. наук І. Ф. Заваринська

МІФОЛОГІЧНІ ТА РЕЛІГІЙНІ КОМПОНЕНТИ У ПОЛЬСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Фразеологізми - це стійкі словосполучення, багатослівні фрази, якими послуговується в розмові чи не кожна людина. Вони здавна привертали увагу дослідників з усього світу. Найгрунтовніші праці знаходимо у В. Виноградова, Ш. Баллі, І. Теплякової, М. Шанського, О. Потєбні, О. Шахматова та інших.

Фразеологічний фонд поповнюється чи не щороку. Вислови політичних діячів, акторів, зірок, що стали крилатими, меми в Інтернеті, що «завірусилися» - усе це можна віднести до фразеологічних сполук. У цьому їх і складність вивчення. Фразеологізми є у кожного народу. Вони як запозичені, так і власне «народні», притаманні певній нації. Сьогодні науковці продовжують свої дослідження у цій галузі, зокрема на польсько-українській ниві.

Мета нашої статті полягає у дослідженні джерел походження польських і українських фразеологічних сполук, семантичні особливості компонентів міфонімів і біблеїзмів, визначенні проблем перекладу фразеологізмів.

Історія досліджень польських фразеологізмів розпочалася ще декілька століть тому. До 80-х років ХІХ століття тривав старопольський період. Він відзначився, передусім, появою першого фразеологічного словника Антона Красновського і лексикографічного Агати Пелі. Новопольський період продовжується дотепер. Це найпродуктивніший час у сфері фразеологічних досліджень. Польські мовознавці здійснили колосальний прорив, зокрема, Івона Косек відокремила декілька напрямів структур, за редакцією Юліана Кжишаговського з'явилася книга «*Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich*». Польська фразеологія стає об'єктом досліджень польсько-радянських та українських дослідників-мовознавців.

Від початку активно досліджували фразеологію з біблійними та міфологічними компонентами. Біблійні фразеологізми або біблеїми у своїй основі містять компоненти з Біблії, Святого письма, молитв, це й окремі вислови відомих релігійних діячів, образи святих тощо. У польській мові багато стійких сполук пішли з Нового і Старого Завіту. Це, наприклад: «*kainowe plemię*» [26, т. 2, с. 8], «*Jak w arce Noego*» - «*Ноїв Ковчег*» [26, т. 2, с. 627], «*Sodom and Gomorrah*» - «*Содом і Гоморра*» [51, т 2, с. 163] та інші. У польській мові всі фразеологізми умовно можна розділити на декілька груп: ті сполуки, що є точно біблійно вмотивованими, ідіоми, що є частково біблійними, тобто, Біблія виступає не джерелом, а, радше, засобом, фраземи, що знаходять свої еквіваленти в Біблії та квазі біблійні сполуки.

Фразеологізмами, що точно мають біблійне походження, є наприклад: «*Pójsć do Abrahama* (na łono, piwo i in.)» - «*пйти до Абрахама пасти кіз*» [26, т. 1, с. 4], «*wieża Babel*» - «*Вавилонська Вежа*» [57], «*Sodom and Gomorrah*» - «*Содом і Гоморра*» [51, т 2, с. 163] ; біблійно вмотивовані: «*Jaką miarą mierzysz, taką i tobie odmierzą*» - «*Якою мірою міряєш, такою й тобі відміряють*» [25], «*szczęścia jest w dawaniu niż w braniu*» - «*щастя в тому, щоб давати, а не в тому, щоб брати*» [26, с. 698]; сполуки, що знаходять свої еквіваленти в Біблії: «*od stóp do głów*» - «*від стоп до голови*» [19, с. 386], «*jak oka w głowie*» - «*як око в голові*» [27], «*zatkać komuś usta*» - «*замкнути комусь*

уста» [27]; фразеологізми, що мають квазі характер: «*chleb powszedni*» - «хліб насущний»[24, с. 55].

Поодинокі вислови ксьондзів, релігійних діячів також набули фразеологічного характеру, наприклад: «*Aby wszyscy byli jedno, Do końca ich / nas umiłował, Ducha nie gaście*» - «Полюбіть їх / нас до кінця, Духа не вгасіть!» [8, с. 211], «*Otwórzcie drzwi Chrystusowi*» - «Відкрийте двері Христові» [8, с. 211] або «*Zło dobrem zwyciężaj*» - «Перемагати зло добром» [8, с. 211].

Фразеологізми з міфологічними компонентами є відображенням світової культури. Їх джерело походження - міфи. Вони запозичили найкращі якості тієї чи іншої цивілізації, відобразили їх традиції, вірування, переконання. Польська мова як і українська, увібрала чи не найбільше міфонімів з різних народів світу, а найбільше - давньогрецьких і давньоримських. До таких слід відносити: «*przekroczyć Rubikon*» - «перейти Рубікон»[5, с. 757], «*koń trojański*» - «Троянський кінь»[35, с. 89], «*Puszka Pandory*» - «Скриня Пандори» [26, т. 2, 220], «*powracać do Itaki*» - «повертатися з Итаки»[34], «*być między Scyllą i Charybdą*» - «перебувати між Сциллою і Харибдою»[17], «*kłębek Ariadny*» - «Клубок Ариадни»[7], «*pięta Achillesa*» - «Ахіллесова п'ята» [28] та інші. У основі цих сполук - імена божеств і героїв, подій, предметів, міфічних істот тощо. Тому їх умовно можна поділити на декілька груп.

Якщо порівняти іменну кількість фразеологізмів міфонімів у польській мові, то тут переважають сполуки з чоловічими іменами. Вони становлять більшість: «*łóże Prokrusta*» - «Прокрустове ложе»[27, с. 150], «*przygody Herkulesa*» - «Пригоди Геркулеса»[7], «*Strzała Amora*» - «стріла Амура»[9, с. 15] тощо. Жіночі фраземи становлять меншість: «*riężna Helena*» - «Єлена красива»[19], «*wierna jak Penelopa*» - «вірна як Пенелопа»[44], «*planeta Wenus*» - «планета Венери» [41, с. 259]. Цікаво, що їх семантичний рівень є також не однаковим. Фраземи, що мають у своїй основі жіночі образи - менш позитивні.

У дослідження цих фразеологічних сполук виникає чимало труднощів. Перша стосується джерела їх походження, а друга - перекладу. Не всі польські

фразеологізми можна перекласти дослівно. Загалом, їм притаманна повна перекладність, часткова перекладність і неперекладність.

Фразеологізми з повною перекладністю складається переважно з біблеїзмів і міфонімів, що є загальнопоширеними, наприклад: «*puszka Pandory*» - «Скринька Пандори»[26, т. 2 с. 220], «*przekroczyć Rubikon*» - «перейти Рубікон»[5, с. 757], «*jabłko Adama (adamowe)*» - «Яблуко Адама» [15], «*jak na dłoni*» - «як на долоні»[10], «*Praca herkulesa*» - «Геркулесова праця» [42, с. 260]. Сполуки з частковим збігом лексем є мотивованими для невеликого кола людей. Такі фраземи викликають труднощі у перекладачів, адже можуть містити характерну лексему, притаманну певному регіону. У Польщі такі фразеологізми відображають особливість говору і культуру народу.

Дослівно не перекладними можна вважати вираз: «*być a i e*» - «бути вискочкою або бути надмірно правильним»[57]. При перекладі необхідно звернути увагу на особливість виразу, його походження і семантику. Перекладач повинен застосувати усю свою майстерність і знання, аби якнайточніше передати зміст фразеологічної сполуки.

Отже, польська фразеологія як частина слов'янської має безліч походжень, на 90% складається із запозичень. Її семантичні особливості обумовлені багатьма чинниками. Незважаючи на це, проблеми досліджень стійких сполук все ще є досить актуальними. Вони потребують детального опрацювання мовознавцями-дослідниками.

Список літератури:

1. Bąba S. Słownik frazeologiczny współczesnej polszczyzny. Red. Bąba S., J. Liberek . Warszawa : PWN, 2001. 1096 s.
2. Bryk. Słownik języka polskiego. PWN. URL: <https://sjp.pwn.pl/sjp/bryk-I;2446337.html>.

3. Chlebda W. Szkice o skrzydlatych słowach. Interpretacje lingwistyczne: Opole, 2005.
4. Cotterell A. Encyklopedia mitologii. Przeł. P. Taracha, B. Mierzejewska. Warszawa, 2000.
5. Dobry słownik. URL: <https://dobryslownik.pl/>.
6. Hessen D. Stypuła R. Wielki słownik polsko-rosyjski. Warszawa-Moskwa: Państwowe Wydawnictwo „Wiedza Powszechna», Wydawnictwo „Sowietskaja Encykłopedija, 1967.
7. Kirdyashkina D. V., Folomeev A. A., Maslova O. V. Jednostki frazeologiczne ze starożytnej Grecji. Słynne jednostki frazeologiczne starożytnej Grecji. URL: <https://themeformen.ru/pl/drugs-for-skin-diseases/frazeologizmy-iz-drevnei-grecii-izvestnye-frazeologizmy-drevnei-grecii/>.
8. Kopaliński W. Słownik eponimów, czyli wyrazów odimiennych. Warszawa, 2004, s. 288.
9. Kosek I. Fleksja i składnia nieciągłych imiennych jednostek leksykalnych. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2008.
10. Koziara S. Frazeologia biblijna w języku polskim. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, 2001.
11. Krzyżanowski J. Dzieje przysłowia polskiego w toku pięciu wieków. Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowionych polskich. T. 1–4. Red. J. Krzyżanowski, S. Świrko. Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1969–1978. 1210 s.
12. Krzyżanowski J. Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich tom 1-2, 1969–1970.
13. Krzyżyk. D. Umiejętności tekstotwórcze i językowe uczniów w pisemnych pracach maturalnych. W: Kształcenie językowe w dobie kultury masowej polisensorycznej. Red. U. Kopeć, Z. Sibiga. Rzeszów 2010, s. 149–163.
14. Krzyżyk D. Biblizmy i mitologizmy we współczesnej polszczyźnie – teoria i dydaktyka. W: „Język Polski w Liceum», z. 3, 2008-2009, s. 44–60.

15. Narodowy Korpus Języka Polskiego. Praca naukowa finansowana ze środków na naukę, 2008-2012. URL: <http://nkjp.pl/>.
16. Oleśkiewicz A. Europa języków. Związki frazeologiczne o proveniencji biblijnej i antycznej w europejskiej wspólnocie słownikowej. Kraków, 2007.
17. Puda-Blokesz M. Frazeologizmy pochodzenia mitologicznego w języku polskim (zasób, stan i perspektywy opisu), 2010. W: Perspektywy współczesnej frazeologii polskiej. Teoria. Zagadnienia ogólne. Red. S. Bąba, K. Skibski, M. Szczyszek. Poznań, s. 121–141.
18. Puda-Blokesz M. Mitologizmy frazeologiczne w języku polskim (na materiale leksykografii XX i XXI wieku). Kraków: Collegium Columbinum, 2014.
19. Sciaga.pl - edukacyjna baza. URL: <https://sciaga.pl/>.
20. Słownik frazeologiczny języka polskiego: u 2 t. Pod red. Stanisława Skorupki. Warszawa : Wiedza powszechna, 1985. T. 1. – 788 s. T. 2. – 905 s.
21. Wielki słownik języka polskiego PWN. URL: <https://wsjp.pl/>.

Інна Демелько,
Тернопільський національний
педагогічний університет ім. В. Гнатюка
Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. С. В. Бородіца

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ НОВЕЛИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

У другій половині ХХ століття жанр новели трансформувався й оновився. Саме 60-80-ті роки під впливом шістдесятництва як явища мистецького, ідеологічного, соціального вважаємо вершинними у розвитку української малої прози.

Новела як окремий жанр стала об'єктом дослідження багатьох українських літературознавців (О. Білецький, І. Денисюк, М. Йогансен,

В. Коряк, Г. Майфет, Я. Савченко, В. Фащенко, І. Франко, Ф. Якубовський та ін.). У наукових джерелах новела трактується по-різному. Так, «Літературознавчий словник-довідник» за редакцією професорів Р. Гром'яка, Ю. Коваліва подає таке визначення: «Новела – невеликий за обсягом прозовий епічний твір про незвичайну життєву подію з несподіваним фіналом, кондесованою та яскраво вималюваною дією» [2, с. 497]. Як зазначає В. Фащенко: «Новела – короткий епічний твір, в якому здійснюється композиційно стисле відкриття цілого світу в зосереджувачій миті життя, тобто в невеликому колі зв'язків, які в певному вузлі утворюють один на відміну від роману чи повісті, епіцентр настрою і думки, важливої і значної для осягнення протиріч дійсності» [5, с. 177]. Ця думка висловлена й у праці «Новела і новелісти»: «Новела як ціле – скондесована форма, яка передає один епіцентр думки і настрою, розкриває характер переважно в одному моменті його розвитку» [4, с. 11]. Розглядаючи міркування літературознавця, визначаємо жанр новели як літературну категорію, що історично укладалась як характерний тип літературного твору. Відтак новела, як і кожен жанр в українському письменстві, має певні особливості щодо сюжету, композиції, моделі персонажа, а саме: лаконізм, усталена конструкція, влучність художніх засобів. До композиційних канонів новели належать ущільнена композиція з яскраво вираженим композиційним осередком, сюжетна однолінійність, мінімальна кількість персонажів, котрі, як правило, цілком сформовані особистості, що потрапили в незвичайні життєві обставини. Автор у новелі концентрує увагу на змалюванні їхнього внутрішнього світу, переживань і настроїв. Сюжет новели простий, надзвичайно динамічний, містить у собі момент ситуаційної чи психологічної несподіванки [2, с. 498].

Жанр новели – рухливий та змінний, бо кожна історична доба вносить у його розвиток свої корективи. Традиційно новелі властива чітко сформована структура з такими її жанровими домінантами: зміщений сюжет, де художній матеріал «йде за течією життя» його різними «русами» – психологічним, естетичним, образним, наративним та ін.; символи й коди; художні деталі;

переломний момент у сюжеті; кульмінаційний момент; лаконізм; ліризм та драматизм; контраст або ж паралелізм сюжетних мотивів та ін. Такі усталені ознаки новели з часом видозмінюються, по-іншому інтерпретуються, наповнюючись новими сенсами і значеннями, що дозволяє говорити про різноманіття новелістичних форм в українській літературі: психологічна та сенсаційна новели (В. Стефаник), соціально-психологічна (М. Коцюбинський), політична (Ю. Липа), лірична новела (Б. Лепкий), драматична (Г. Косинка), документальна (Б. Антоненко-Давидович). Творцем кіноновели, передусім героїчно-патріотичної, вважаємо О. Довженка.

Тематично-просторова модель української новели, окреслена векторами село (Г. Тютюнник, Є. Гуцало), маленьке містечко (Є. Гуцало, В. Дрозд), передмістя (В. Шевчук); пильна увага митця до окремої долі персонажа (Є. Гуцало, Г. Тютюнник, О. Гончар) засвідчують: у 1960-х роках в українській малій прозі рельєфно відобразились визначні суспільні процеси [5, с. 5]. Модерністська новела трансформується у таких модифікаціях, як новелетка, ескіз, новела-казка, новела-усмішка, новела-притча, новела-легенда, арабеска, орнаментальна [6, с. 7]. Відзначимо, що в цей час посилюється процес змішування прозаїчних жанрів, виразно реалізований у новелістичному романі і повісті в новелах. Яскравий приклад такого міжжанрового експериментування – романи у новелах «Тронка» О. Гончара, «Чотири шаблі», «Вершники» Ю. Яновського, роман у земляцьких бувалицях «Жванчик» В. Бабляка, гаптований новелами роман «Добрий диявол» П. Загребельного [5, с. 248]; автобіографічно-мемуарна повість у новелах «На калиновім мості» П. Панча, ліричні повісті у новелах «Вертеп» А. Любченка, «Гірські акварелі» Г. Хоткевича, «Подорожні» Є. Гуцала, алегорична повість у новелах-притчах «Блакитний роман» Г. Михайличенка та ін.

Важливо, що в модерністській новелі 1960-х років поглибився психологізм. Цей процес посилила реалістично-імпресіоністична психологічна новела Г. Тютюнника. Природа Тютюнникового психологізму визначила домінантні ознаки української неореалістичної прози другої

половини ХХ століття: реалістична картина світу, переконлива життєподібність, що досягається через психологічне відчуття людини. Тому О. Гончар справедливо назвав Г. Тютюнника «живописцем правди» [3, с. 14].

Досконалі зразки психологічної новели, де часто зображений надчутливий світ дитинства, створив Є. Гуцало. Письменник поглиблював драматизм описаних ситуацій через його зіткнення з жорстоким світом дорослих, майстерно продовживши традиційну тему, актуалізовану О. Довженком в автобіографічній кіноповісті «Зачарована Десна». Таким чином, Євген Гуцало вміло поєднав простоту, ліризм, філософічність, ясність та виразність стилю, опертих на емоційність, що виходила за межі нестандартної фабули.

Відкрите шістдесятниками «проявлене» слово набуло нових значень (символічних, духовних, екзистенційних, філософських та ін.), передусім через намагання максимально відійти від соцреалістичних стереотипів. В. Шевчук, В. Земляк, Г. Тютюнник, Є. Гуцало, В. Симоненко та ін. впевнено експериментували зі змістом і формою, сумнівалися у звичних ідеологемах та образах, «мовлячий» суб'єкт відмовлявся від «готового досвіду», чужого нараторові. До цього стандартні висловлювання не піддавались рефлексії, діяльність суб'єкта не віднаходила їх меж, вони виступали як «легітимна основа» літературної діяльності [1, с. 38].

Отже, українська новела другої половини ХХ століття продемонструвала художню майстерність у змалюванні внутрішнього світу простої людини. Відтак глибокий психологізм, масштабне змалювання «діалектики душі» персонажів, сконденсований часопростір, багатоголоса нарація зумовили новаторство новелістичної форми, наповнивши її екзистенційними мотивами та образами. Лаконічний сюжет утворює один епіцентр думки, настрою, переживань, почуттів героя, характер якого подано в розвитку, ведучи читача до несподіваної розв'язки. Жанр модерністської новели другої половини ХХ століття мистецьки трансформували досвідчені на той час прозаїки (О. Гончар, Л. Первомайський, І. Сенченко, П. Загребельний, О. Сизоненко,

Ю. Мушкетик, І. Чендей, Б. Харчук), так і молоде покоління новелістів (В. Дрозд, Є. Гуцало, Г. Тютюнник, В. Шевчук, В. Близнець, Ю. Щербак). Художній світ української новелістики означеної доби набув поліфонічного виміру, герої зображувалися багатовимірно [3, с. 14].

Список літератури:

1. Забужко О. Хроніки від Фортінбраса: Вибрана есеїстика. Київ: Факт, 2006. 352 с.
2. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. Київ: Академія, 2007. 752 с.
3. Рибалко І. В., Ткач Л. М. Жанр новели в українському історико-літературному процесі ХІХ – ХХ століть: навч. посіб. Дніпропетровськ: НМетАУ, 2014. 52 с.
4. Фащенко В. Новела й новелісти. Київ: Рад. письменник. 1968. 264 с.
5. Фащенко В. В. У глибинах людського буття. Одеса: Маяк, 2005. 640 с.
6. Цюп'як І. К. Українська новела 20-80-х років ХХ століття в контексті сучасних інтерпретацій. Дніпро: Національний гірничий університет, 2013. 198 с.

Надія Задерейко,

Тернопільський національний

педагогічний університет ім. В. Гнатюка

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. С. В. Бородіца

ОБРАЗ ВІЙНИ В ПОЕТИЧНІЙ ЗБІРЦІ «ЖИТТЯ МАРІЇ» С. ЖАДАНА

Постановка проблеми. С. Жадан – український поет-постмодерніст, справедливо названий сучасними літературознавцями лідером іронічно-постмодерністської школи української поезії кінця ХХ – початку ХХІ століття. Це засвідчують кілька факторів: власний стиль і впізнавана манера письма; постмодерністська поетика, майстерно втілена у його поетичних збірках від

«Цитатника» (1995) до «Псалому авіації» (2021); «Золотий письменник України» (2012); номінант Нобелівської премії в галузі літератури, висунутий Польською академією наук (2022); авторський тріумф 2022 року (літературна премія Європейського банку реконструкції та розвитку за роман «Інтернат», Премія миру німецьких книгарів, Премія Ганни Арендт за політичне мислення, премія імені Єжи Гедройця та ін.). Широка популярність його поезії дозволяє стверджувати: постмодерністські тенденції в сучасній українській літературі закономірно вмотивовані суспільно-історичними зламами кінця ХХ століття та відповідно мистецьким бунтом цієї доби. А з початком російсько-української війни постмодернізм С. Жадана наповнився новими мотивами і сенсами. Першою поетичною збіркою воєнного часу стала книга віршів і перекладів «Життя Марії», що побачила світ 2015 року в міжнародній літературній корпорації Meridian Czernowitz. У ній автор розкриває особливе світобачення через призму жорстокої та несправедливої війни. «Життя Марії» містить «найдорожчі листи і спалені мости, втрачені місця і зруйновані міста» [4, с. 4], як наголошує редактор О. Бойченко. Письменник, на його думку, «розмовляє римованими віршами й верлібрами, власними і перекладеними словами. Розмовляє зі своїми й чужими, зі святими й не дуже, з убитими військовими і живими біженцями, з Рільке, Мілошем і, звісно, з нами. Щоб врятувати – якщо не нас, то хоча би наших дітей» [4, с. 4]. На відміну від В. Ананьєва, Б. Гуменюка, Б. Коломійчука, А. Полежаки, А. Чеха та ін. українських митців, С. Жадан не воює на фронті. Він – активний волонтер, нагороджений у жовтні 2022 року пам'ятною медаллю за оборону міста-героя Харкова, а в листопаді – відзнакою Міністерства оборони України «За сприяння Збройним силам України», – вболіває за долю окупованої Луганщини, бо ворог у 2022 році підступно за допомогою колаборантів захопив його рідний Старобільськ, розташований на лівому березі річки Айдар. Відтак розуміємо, що для С. Жадана російська агресія – особиста трагедія, котру він осмислює в екзистенційних вимірах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із проблеми. І. Андрусак, Ю. Андрухович, Є. Баран, Л. Березовчук, А. Біла, Б. Бойчук, Я. Голобородько, Т. Гундорова, І. Дзюба, Б. Пастух, Я. Поліщук, О. Різниченко, Р. Харчук та ін. впевнено вписують поетичний доробок С. Жадана в постмодерністський дискурс з його виразними ознаками: деструкція форми, концептуальні ігри з народництвом і соцартом, відверта іронія, руйнування стереотипів, гротескні образи, урбанічний часопростір та «поетичний індастріел», дискретне мислення і фрагментарність та ін. У цьому контексті виділяємо наукові розвідки поетичної збірки «Життя Марії», що, за переконанням М. Реутової, характеризують «концептуально-стильові особливості й ціннісні орієнтири письменника» [6, с. 113]. Дослідниця у статті «Екзистенційні мотиви збірки поезії Сергія Жадана “Життя Марії”» (2019) окреслює національно-екзистенційну модель світу та людини в ньому. У формі своєрідного щоденника автор упродовж першого року російсько-української війни, осмислюючи проблему життя і смерті, роздумував над сенсом буття сучасної особистості. М. Реутова доводить: «Життя Марії» – «своєрідна спроба емпіричної сповіді автора» [6, с. 114], де він майстерно реалізує мотиви абсурдного світу, трагічного сьогодення, свободи вибору. У цьому контексті ліричний герой, поступово втрачаючи вітаїстичні почування, віднаходить сенс власної екзистенції у вічних цінностях (вірі, любові, жертвності) [6].

У статті «Національний міфосвіт збірки Сергія Жадана “Життя Марії”» (2017) А. Демченко досліджує архетипні образи української свідомості (дім, дерево, коріння, земля, ніч,) в проєкції художньої картини світу митця. Власне через сакральні символи він, будучи «добрим поетом», її реконструює. Згадані вище міфологеми, за переконанням ученої, «оприявнюють самоідентифікацію митця, який передає настрої сучасної доби» [2, с. 356]. На противагу міфологічній призмі Л. Литвин у студії «Збірка С. Жадана «Життя Марії»: марійний дискурс» (2016) розглядає поезію збірки у біблійній площині. Зазначимо, що віра в Бога у письменника не ортодоксальна, заґрунтована у власні – демократичні – принципи спілкування з Божественним Абсолютом,

тому він руйнує христоцентричну модель світу. Проте дуже часто автор апелює до біблійних сюжетів та образів. Так, Л. Литвин, визначаючи «риси трансформації біблійного образу Діви Марії в постмодерній поетичній стратегії С. Жадана» [5, с. 366], висновує: поет структурує колажний образ Діви Марії, позбавляючи його сакральності і виводячи в аксіологічну площину. Акцентуючи на фізіологічних, соціальних, духовних сферах буття жінки, дослідниця все ж зазначає: Богородиця в С. Жадана – образ-ідеал, здатний протистояти всесвітньому злу, бо є втіленням всепрощення і вселенської любові [2, с. 368].

Мета дослідження – окреслити образ війни в поетичній збірці «Життя Марії» С. Жадана крізь призму його «парадоксального» (постмодерністського) мислення.

Виклад основного матеріалу дослідження. У книзі віршів і перекладів «Життя Марії» актуалізований інтертекстуальний простір, у якому розгортається постмодерністський дискурс митця. Він майстерно реконструює гетерогенні зв'язки між художніми сюжетами й біблійними образами, творячи оригінальний метатекст, де осмислює феномен війни. За словами О. Бойченка, ««найлегше заняття в часи війни – ненавидіти чужих. Найважче – досягати порозуміння. Навіть зі своїми. Але треба намагатися, інакше війна ніколи не закінчиться. А щоб порозумітися, необхідно розмовляти» [4, с. 4]. І С. Жадан у 80 поезіях збірки (60 – авторських, 20 – перекладених) намагається зрозуміти, чому і навіщо війна, під час якої «кожне життя – неймовірно складне – / завершує смерть – дивовижно проста» [4, с. 20]. Вважаємо, що образ війни поет окреслює: 1) через зіставлення концептуальних понять внутрішнє-зовнішнє, світло-темнота, любов-ненависть, у такий спосіб виходячи на базову бінарну опозицію життя-смерть; 2) образ війни – багатогранний, але завжди негативний («Я теж у відповідь буду тебе вбивати» [4, с. 17], бо антигуманний); 3) у широкому контексті української і західноєвропейської літератури ХХ століття, передусім Біблії («Наші діти, Маріє, ростуть, ніби трава», «А зараз я розповім тобі, як

зустрічався з дияволом...», «Пливи, рибо, пливи...», «Свобода (2 бердичівські євреї)», «Старші питають Фому», «Ось і тобі, Магдалино, різдвяної ночі...», «Вагітність» та ін.). Насамперед біблійні алюзії засвідчують дотичність до традиції української літератури (М. Балаклицький), зокрема у трактуванні символічного образу Богородиці, на чому наголошує М. Реутова: «Ця країна – Марія, що змушена постійно втрачати своїх синів, аби прийняти на їх місце нових і підготувати їх до такої ж тихої, непомітної, проте безмірно важливої долі в борні за себе» [6, с. 115]. У поезіях «Звідки, ти чорна валко, пташина зграє?..», «Літо лишило тобі високу пшеницю...», «Не розуміючи після, не сприймаючи до...», «Солдатське взуття – саме для цих кам'яних доріг...», «Віолончеліст» та ін. увиразнено мотив духовного опору, що трансформується в національний:

Стоять, ніби смерть:

такі ж мовчазні,

такі ж наполегливі,

самовпевнені,

ніжні [4, с. 102].

Сила духу, моральна стійкість, справжній патріотизм – риси національного характеру українців, котрі боронять свою державу, не боячись смерті. Автор поступово розгортає апокаліптичну картину знищеної ворогом землі, в центрі якої – образ втраченого дому. Війна спрямувала дорогу українців від рідного дому у безвість, що дозволило С. Жаданові всебічно й глибоко дослідити проблему переселенства (як приклад, поезія «Наші діти, Маріє, ростуть, ніби трава»).

Зазначимо, що письменник у «Житті Марії» не відмовляється від римованої поезії, але оновлює її через сповідальність, рефлексійність, свободу роздумів, відмову від поетикальних «оздоб». Тому верлібр С. Жадана вивільняється від стереотипних ознак, динамізуючись та інтелектуалізуючись. Антивоєнний пафос, вітаїзм, екзистенційні доміанти, парадоксальні

контрасти, християнська аксіологія, майстерно реалізовані автором, повному висвітлюють високе й низьке, вічне й миттєве, земне і космічне.

Висновки дослідження. Поезія С. Жадана у збірці «Життя Марії» написана в межах постмодерністської поетики. Вона презентує той тип авторської творчості, де переважають інтуїтивне осяяння й асоціативне мислення, біблійні образи, екзистенційні мотиви, міфотворчість та ін. Відтак образ війни, традиційно антигуманний, наповнений новими відчуттями і сенсами.

Список літератури:

1. Гундорова Т. Постмодерна бездомність. *Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека: Український літературний постмодерн*. Київ: Критика, 2005. С. 159-176.
2. Демченко А. В. Національний міфосвіт збірки Сергія Жадана «Життя Марії». *Діалог мов – діалог культур. Україна і світ: наук. зб. сьомої Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. з україністики. Серія: Міжнародна наукова Інтернет-конференція з україністики / під ред.: О. Новікової, У. Шваєра, П. Гількеса*. Мюнхен: Verlag readbox unipress Open Publishing LMU, 2017. С. 349-356.
3. Дзюба І. Чорний романтик Сергій Жадан. Київ: Либідь. 2017. 112 с.
4. Жадан С. Життя Марії. Книга віршів і перекладів. Чернівці: Meridian Czernowitz; Книги – XXI, 2015. 184 с.
5. Литвин Л. М. Збірка С. Жадана «Життя Марії»: марійний дискурс. *Молодий вчений*. 2016. №12. С. 366-370.
6. Реутова М. Екзистенційні мотиви збірки поезії Сергія Жадана «Життя Марії». *Актуальні проблеми української літератури і фольклору*. 2019. №27. С. 112-123.
7. Харчук Р. Сучасна українська проза: Постмодерний період: навч. посіб. Київ: ВЦ “Академія”, 2008. С. 209-216.

8. Шаф О. Біблійний дискурс у творчості Сергія Жадана: концептуальність та функціональність). *Український смисл: зб. наук. пр.* Дніпропетровськ, 2012. №1. С. 267-275.

Гуляк Ілона,
Тернопільський національний
педагогічний університет ім. В. Гнатюка
Науковий керівник: к. ф. н., доц. О. С. Вербовецька

ХАРАКТЕРИСТИКА ФІТОНІМІВ ТА ЗООНІМІВ У ТВОРІ І. КАЛИНЦЯ «ПАН НІХТО»

Українська літературна ономастика – молода лінгвістична дисципліна, що розглядає питання інтерпретації власних назв у художніх творах. На сьогодні представлена як працями теоретичного характеру, у тому числі дисертаційними роботами, так і безпосередньо практичними розвідками, де розкрито аспекти функціонування власних назв в тому чи іншому художньому тексті (Л. Масенко, Ю. Карпенко, О. Карпенко, Т. Немировська, Г. Шотова-Ніколенко, С. Ільєва, В. Лобода, С. Шевчук, Н. Хрустик, Г. Лукаш, Т. Антонюк, Ю. Гойдаш та ін.).

Відсутність ґрунтового аналізу власних назв у творі І. Калинця «Пан Ніхто» визначає актуальність обраної теми. Метою нашої роботи є лінгвістична характеристика фітонімів та зоонімів у книжці І. Калинця «Пан Ніхто» [1].

Іменування героїв займають особливе місце серед усіх мовних засобів, які автор використовує для художнього оформлення свого твору. Власні назви є носіями ідейно-художніх думок письменника, допомагають втіленню авторського задуму в художньому тексті. Колоритним фрагментом національно-мовної картини світу, відкритим і цікавим для досліджень, є назви рослин (фітоніми) у наріччях української мови. Фітоніми становлять важливу і своєрідну групу лексики, ще не всебічно досліджену на ґрунті

української мови. За визначенням С. Шестакової, «фітонім – це власне ім'я будь-якої рослини» [4, с. 45].

Система власних назв у творі І. Калинця велика і різноманітна. Автор використовує фітоніми для найменування назв головних персонажів, зважаючи на особливості казки як жанру фольклору: *Ромашка, Кульбаба, Рожка, Незабудка, Ірис*.

Цікавими є номінації, мотиваційною основою яких є зв'язок із небесним світилом – Сонцем. За давньою міфологією східнослов'янських племен слов'яни були сонцепоклонниками і називали себе «синами сонця», отождиваючи рослини сонця за зовнішніми ознаками вважали кульбабу, рум'янок. Квітка *кульбаба* схильна до загинання, округлості, укр. слово *кульбастий* – «горбатий, загнутий» [2, т. 2, с. 323], походить від кулити, що означає зігнути. Мотиваційною основою фітоніма *рум'янок* є рум'яний, адже серединка квітки руда. Рослинний світ української мови багатий і на композитні народні та народнопоетичні назви, наприклад *люби-мене* (незабудка). Таку назву утворено поєднанням наказового способу дієслова з іменником. Латинська назва *півників* («*ірис*») походить із грецької міфології, від імені богині веселки Іриди. Українська назва фітоніма *півники* мотивується схожістю барвистих квіток із хвостом півня. Утворені ці назви суфіксальним способом: суфікс *-ик-* надає слову нового смислового значення, а суфікс *-очк-* надає фітоніму пестливого відтінку. *Рожка* є символом дівочої краси і кохання. Цей фітонім є компонентом лексичних словосполучень: *гайова рожка* (шипшина), *панська рожка* (троянда), *собача рожка* (польова, дика).

Зоонімія як галузь ономастики в українській мові залишається сьогодні малодослідженою. На думку М. Сюська, головна номінативна особливість зооніма – називати тварину, характеризуючи її [3]. Власні назви тварин, мотивовані реальними ознаками, стоять ближче до апелювативів, ніж будь-який інший клас власних імен.

У творі І. Калинця «Пан Ніхто» автор уживає зооніми, утворені безафіксним способом, причому відбувається трансонімізація іменування і

усічення початкової основи (афереза), наприклад сорока – Сорока – Со+Рока: *сорока Рока, синичка Ичка, горобець Бець, котик Отик, песик Есик*.

Отже, у творах І. Калинця представлений світ флори і фауни у власних назвах за допомогою фітонімів та зоонімів. Автор активно використовує назви рослин, які мають зв'язок із українською міфологією, проте в самому тексті вони не несуть того значення, що й у фольклорі. Клички тварин І. Калинець вживає такі, які утворені шляхом усічення твірної основи, що робить їх цікавими і нестандартними. Ці типи іменування персонажів гармонійно переплітаються в художньому творі, взаємодоповнюючи та створюючи канву художньої цілості та оригінальності авторського задуму.

Список літератури:

1. Калинець І. М. Казки зі Львова /Кравчук вид. третє, доп. Львів: СПОЛОМ. 2007. 256 с.
2. Словарь української мови / упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко : в 4-х т. К. : Вид-во Академії наук Української РСР, 1958. Том 2.
3. Сюсько М. І. Взаємовідношення власних і загальних імен (зооніми і апеллятиви) в українській мові. Ужгород, 1985. 66 с.
4. Шестакова С. Мотивація сучасних фітонімів. *Українська мова*. 2010. № 2. С. 20.

Ольга Орлик,

Тернопільський національний

педагогічний університет ім. В. Гнатюка

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. С. В. Бородіца

МОДЕРНІСТСЬКИЙ ДИСКУРС ПОЕМИ «ПОДОРОЖ З УЧИТЕЛЕМ»

Б. БОЙЧУКА

Постановка проблеми. Поява Нью-Йоркської групи поетів у другій половині ХХ століття засвідчила «плідну й посутню реалізацію природних

потреб національної естетичної думки в усій її історичній повноті й багатогранності» (В. Моренець). Поетичні практики Б. Бойчука, Б. Рубчака, Ю. Тарнавського, В. Вовк, Е. Андіївської, Ж. Васильківської та ін. заґрунтовані в суверенний індивідуалізм, суб'єктивне світобачення, екзистенціалізм. Водночас вони вживлені в національні художню свідомість та поетичний дискурс першої половини ХХ століття. Оскільки митці Нью-Йоркської групи орієнтувалися на світовий авангардизм, український модернізм, мистецьку аполітичність, свободу творчого пошуку, то їхня оригінальна поезія потребує всебічного дослідження з огляду на її концептуальні та формальні домінанти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із проблеми. У сучасному літературознавстві відзначимо ґрунтовні наукові студії Ю. Барабаша, М. Ільницького, Т. Гундорової, Н. Зборовської, С. Павличко, К. Москальця, Я. Поліщука, В. Моренця, М. Ревакович та ін., де вчені, досліджуючи український модернізм, відзначають «інакшість» поетів Нью-Йоркської групи, їхню «згущену» поетику та динамічність творчого процесу. О. Астаф'єв, А. Бондаренко, Н. Лисенко-Ковальова, Р. Лиша, І. Лівенко, І. Котик, Д. Павличко, Т. Салига, М. Р. Стех, Л. Тарнашинська, М. Ткачук, М. Чубінська, М. Якубовська та ін. зацентровують увагу на художній самобутності поезії представників Нью-Йоркської групи (Б. Бойчука, Б. Рубчака, Ю. Тарнавського, В. Вовк, Е. Андіївської, О. Зуєвського, Р. Бабовала та ін.), зокрема на ознаках естетики екзистенціалізму в їхній ліриці.

Мета дослідження – осмислити жанрово-стильову своєрідність ліричної поеми «Подорож з Учителем» Б. Бойчука в контексті модерністської творчості представників Нью-Йоркської групи як цілісного художньо-естетичного феномена. Для цього необхідно вирішити низку завдань: окреслити структуру ліричної поеми «Подорож з Учителем», з'ясувати визначальні риси авторської жанрової моделі, обґрунтувати особливості поетичної техніки Б. Бойчука.

Виклад основного матеріалу дослідження. Модерністська поезія митців Нью-Йоркської групи спонукає до філософських та психологічних рефлексій. Так, у художній концепції дійсності Б. Бойчука, В. Вовк, О. Зуєвського, Б. Рубчака світ різнобарвний, мінливий, рухливий, наповнений пристрастями й переживаннями, пошуками і втратами. Ю. Тарнавський та Е. Андієвська як найавангардніші творці практикували різноманітні поетика (від символізму до сюрреалізму), експериментували з формою (від верлібру до прозопоезії). Але в емоційно напружених поетичних текстах «нью-йоркців» особиста доля ліричного героя часто тісно переплетена з долею їхнього повоєнного покоління, зі складною добою світових катаклізмів і людських трагедій. Відтак, заглиблюючись у філософію буття в поезії, наприклад, Б. Бойчука, відчитуємо національно-універсальний вимір: тривала просторово-часова віддаленість та екзистенційно-приречена відірваність автора від України загострили його сприйняття батьківщини, котра для ліричного суб'єкта, як і для поета, завжди була одним із найважливіших екзистенційних образів. Важливо, що у такому ракурсі поетичний доробок Б. Бойчука набуває виразного екзистенційного звучання: соціальна відчуженість особистості, її суверенність, переживання нею самотності та туги за нездійсненим, метафорична глибина, інтелектуальна ускладненість, гуманістичний пафос:

ідуть степами
і палицею дум
намацують дорогу
гупають
в тверду засохлу землю
нашого сумління
дивляться крізь ніч великими очищами бандур
і нам небачущим
показують стежки до нас («Сліпі бандуристи») [1, с. 82].

Таким чином, Б. Бойчук сміливо експериментував з художнім стилем та поетичною формою, найпослідовніше переконуючи: його творчість – складне явище в українському письменстві. Бо для нього поезія – це спосіб найпильнішого наближення до внутрішнього світу людського Я, хоча це й веде її до герметизму (замкненості), але водночас і до психологічної глибини. Це засвідчує жанрова модель ліричної поеми «Подорож з Учителем», де особливу роль відіграють контрасти, асоціативні та символічні образи, авторська метафора, композиційна колажність, часова алогічність, рельєфний простір. Суперечності реального світу автором закодовані. Їхнє розшифрування здійснюється на асоціативному рівні й має суб'єктивний характер, тому що зовнішню подієвість реципієнт сприймає лише через бачення ліричного Я:

Мені свідомістю тече ріка минулого,
камінням падають роки,
усі пророцтва і прокльони збулися
під дотиком злощасної руки.

А день давився голодом і глодом,
на обрію застряв червоний крик,
як ніж між заходом і сходом,
як кіл у горлі, як сухий патик... [3, с. 234].

Появу «Подорожі з Учителем» автор пояснював: «Я ввесь час відчував невияснену потребу охопити поетично добу Другої світової війни, крізь яку я болюче й драматично пройшов» [3, с. 4]. Звідси – трагічна експресія аж до емоційного вибуху – то плачу-голосіння Учителя над убитою фашистами єврейкою, то прокльоном-стогоном ліричного героя над закатованими українцями:

хай ріже блискавка, хай громить грім,
хай світ той з рокотом скурвіє! [3, с. 259].

Так поступово, подорожуючи з Учителем з «бучацького Підзамча» до Дніпрових круч, юнак відкриває для себе масштаби трагедії української нації під час Другої світової війни. Її поглиблюють епіграфи до п'яти розділів поеми, взяті з Біблії: з Еклезіяста (1.4), Єремії (1.14 та 23.19), III Кн. Мойсея (18.28), Матея (7-14). Ключем до розуміння головної ідеї твору вважаємо цитату з Книги Еклезіастової про сенс людського існування:

Рід проходить і рід приходить,
Тільки земля стоїть вовіки [3, с. 230].

Кожен наступний епіграф до розділів поеми наближає читача до усвідомлення, що головним у нашому житті є екзистенційний вибір між добром і злом, за який людина відповідатиме на Божому суді. Саме бінарні опозиції добро-зло, буття-небуття, висота-низина, велике-мале, майбутнє-минуле та ін. структурують авторський текст, наповнюючи його моральними імперативами. Вічні величини визначають гідне життя «усамітненої» людини, котра «несе сама тягар добра і зла» [3, с. 272], утверджуючи власну суверенність і, впевнені, національну ідентичність через спогади – національну пам'ять:

Бо життя, учителю,
це спадок,
що приносить
через час
буття і небуття:
любов Марії,
це спомин
про маленьке тіло
сина,
це люди,
які плавають
в глибоких ямах
нашої землі [3, с. 279].

Висновки дослідження. Осмислення поетичного доробку митців Нью-Йоркської групи, передусім ліро-епосу Б. Бойчука, дозволяє увиразнити жанрові шукання письменника: він намагався знайти таку широкоформатну модель, яка б умістила «узагальнену надчасову національну драму» (О. Астаф'єв) української нації. Для реалізації свого неабиякого сміливого задуму автор обрав жанр ліричної поеми з її колажною афабульністю, загостреною експресією, глибокою філософічністю, складними асоціативними ланцюгами та символічними образами. Таким чином, «Подорож з Учителем» – оригінальна лірична поема, майстерно написана Б. Бойчуком у модерністській системі координат.

Список літератури:

1. Астаф'єв А. Поети «Нью-Йоркської групи»: антологія. Харків: Ранок, 2003. 288 с.
2. Астаф'єв О. Художні координати поезії Богдана Бойчука. *Слово і час*. 2002. №12. С. 20-24.
3. Бойчук Б. Зібрані вірші: у 2 т. Т. 1. Київ: Факт, 2007. 288 с.
4. Бойчук Б. Нью-Йоркська група у перспективі часу. *Кур'єр Кривбасу*. 2008. №5-6. С. 266-275.
5. Бойчук Б. Подорож з Учителем: поема. Нью-Йорк: Видавництво Нью-Йоркської групи, 1976. 93 с.
6. Ревакович М. *Persona non grata*. Нариси про Нью-Йоркську групу, модернізм та ідентичність. Київ: Критика, 2012. 336 с.
7. Ткачук М. Бойчук Богдан, Степан Сапеляк – коментар творчості поетів: навч. посіб. Тернопіль: ТДПУ, 1994. 59 с.
8. Ткачук М. Нью-Йоркська група поетів. *Українська мова та література*. 2000. №40. С. 1-5.

Діана Терребей,

Тернопільський національний
педагогічний університет ім. В. Гнатюка

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Г. В. Бачинська

СЕМАНТИКА ТВІРНИХ ОСНОВ ПРИЗВИЩ ШЕПЕТІВСЬКОГО РАЙОНУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Важливим компонентом лексичного складу мови та об'єктом дослідження специфічної галузі мовознавства є власні назви. Саме їх багатство спричинило появу царичі імен, науки, що вивчає найменування, їх належність за народженням до певної національності, класу, місцевості та функціонування в суспільстві – ономастики (від грец. *onomastike* означає «мистецтво давати імена»).

Ономастика складається з певної кількості розділів, які виділяють відповідно до класів власних імен. Як особлива галузь існує антропоніміка – розділ ономастики, що досліджує власні іменування людей. Вона виникла наприкінці 50-х років ХХ століття. Родоначальником антропоніміки в Україні вважають Івана Франка, який у праці «Причинки до української ономастики» акцентував на тому, що особові назви є матеріалом вивчення як для філолога, так і для історика та етнографа.

Сьогодні науковці активно займаються вивченням антропонімів і особливу увагу надають прізвищам. Саме вони є наймолодшим класом власних особових назв, які пройшли довгий шлях історичного розвитку.

Мета нашої статті полягає у дослідженні лексико-семантичних особливостей сучасних українських прізвищ жителів Шепетівського району, визначити регіональну своєрідність українського антропонімікону й доповнити загальну картину української ономастики.

Прізвище – це додаване до власного імені й назви по батькові офіційне родинне найменування, яке передається від батька до шлюбних дітей або від

матері, при шлюбі від чоловіка до дружини й навпаки. Прізвища з'явилися в той час, коли люди почали поселятися великими групами, займатися різноманітними видами праці, продавати, мандрувати, привласнювати маєтки, одержувати титули. Основна ж частина українського населення – селянство – довготривалий час залишалися без прізвищ, оскільки більшість з них були кріпаками й проживали без юридичних документів.

Важливою частиною лексики, яка слугувала базою для утворення прізвищ, є власні церковно-християнські та слов'янські автохтонні імена. Крім того, до цих лексем мовознавець Галина Бачинська додає ще індивідуальні прізвиська пізнішого походження та апелюючи з особовим значенням, що характеризували денотата за його реальними ознаками.

У статті проаналізовано близько 100 прізвищ жителів Шепетівщини, які походять не лише від імен, а ще й характеризують зовнішні і внутрішні ознаки носія; в основах яких відображені знаряддя праці, предмети повсякденного вжитку; назви тварин і рослин, види їжі та продуктів харчування, одяг і взуття, абстрактні поняття.

Саме після прийняття християнства в церковних календарях вказувалось походження кожного іменування. Це давало змогу передбачити життєву долю носія. Церква забороняла називати дітей при хрещенні традиційними слов'янськими іменами. Особливої популярності набув прийом найменування дітей на честь святих, оскільки, за словами священнослужителів, тоді новонароджені одразу залучалися до релігії.

Чоловічих імен у церковних календарях більше, ніж жіночих. Дійсно, чоловічі основи складають 22 % всіх утворень, жіночі – 2 %. Прізвища утворювалися від повних, усічених, усічено-суфіксальних і суфіксальних варіантів імен у різному кількісному взаємовідношенні. Пропонуємо вам прізвища, утворені від **церковно-християнських чоловічих імен**: Афанасій (*Панасюк, Афанас'єв, Танащук*), Андрій (*Андрійчук, Андріюк, Андросяк, Андрухов, Андрєєв, Андрущенко*), Василь (*Василюк, Васильчук, Ващук, Васюк, Васільєва*), Григорій (*Григорук, Грищенко, Григорчук, Григоренко, Гришаєв*,

Грицюк, Гриневич, Гринюк, Гришков, Грищук, Гринчак, Грицай, Грень), Данило (Данилюк, Данильчук, Данильців, Даценко, Дацшин, Дацюк, Дашкевич), Дмитро (Дмитрук, Дмитрійчук, Мицюк, Мичко), Єфрем (Охрімчук, Охремчук, Охримова, Охременко), Іван (Іваскевич, Іванчук, Іванов, Іванцов, Івашкевич, Іващук, Іванюк, Іваньков, Іваницький, Ващук, Ващенко), Марко (Марчук, Маркевич, Марковська), Павло (Павлюк, Павленко, Павлова, Павлишин) та інші. Як бачимо, найпоширенішими є імена Григорій (13) та Іван (11).

Менш поширеними на території Шепетівського району є імена, від яких утворено всього по 1-2 прізвища: Адам (*Адамчук*), Антон (*Антонюк*), Богдан (*Богдан*), Дементій (*Демський, Демченко*), Дем'ян (*Дем'янюк, Дем'янчук*), Дорош (*Дорошко, Дорошенко*), Максим (*Максимчук, Максимшин*), Мартин (*Мартинюк, Мартинов*), Матвій (*Матвійчук, Матвієць*), Нестор (*Нестерчук*) та ін..

Деякі прізвища жителів Шепетівського району вказують на їх іншомовне походження. Найчастіше вони стосуються польських, єврейських, вірменських, тюркських запозичень. Польськими варіантами представлені прізвища: *Юськов, Юзюк* (від Юзеф); *Янишина, Янчик* (від Ян); *Якубчук, Якуб'юк, Якубівський* (від Якуб); *Бартосевич, Бартощук, Бартюк* (від Бартоломей). Вірменські варіанти імен засвідчені у прізвищах: *Арутюнян* (від Арутюн), *Погосян* (від Погос), *Міракян* (від Мірак). Єврейські варіанти імен зафіксовані у прізвищах: *Рафалюк* (< *Рафаїл*), *Бець* (< *Бецик*), *Цюзік* (< *Цуриель*). Прізвища, утворені від імен іншомовного походження свідчать про те, що на період їх створення на території Шепетівського району були різні коріння для їх поповнення.

Прізвищ, які походять від жіночих імен, мало, тому що іменування жінки в Україні рідко служили як офіційний засіб ідентифікації особи (наприклад, ім'я вдови, що сама виховує дитину). Від повних офіційних жіночих імен утворено прізвища: *Віркун* (>Віра), *Варварук* (<Варвара), *Ганзюк* (<Ганна), *Зінчук* (<Зінаїда), *Катернюк* (<Катерина), *Маринчук* (<Марина),

Маруньо (<Марія), Христіна (<Христина), Улянчук (<Уляна), Яніна (<Яна).
Усічені варіанти рідко використовувались у творенні прізвищ: Катрук (<Катерина), Гасюк (<Гася<Гафія), Пазич (<Пазя<Палажка).

Назви людей за родом діяльності, за їх внутрішніми та зовнішніми ознаками, за сімейним станом, за етнічною, територіальною, соціально та релігійною ознаками, назви міфічних істот представляє розряд **“nomina personalia”**. **Лексеми, що вказують на зовнішні ознаки людини:** Величко, Довгошея, Кучернюк, Лисак, Чубатий; **характеризують людину за її вдачею, характером, поведінкою:** Бабич (бабич – бабій – «той, хто дуже упадає за жінками»), Базалюк (базала – «неповороткий»), Байдюк (байда – 1) «ледар», 2) «незграбна жінка»), Дикий, Дикун, Забарний (забарний – «який бариться; повільний, неквапливий»), Забіяка, Канюка (канюка - попрощайка), Хитрий, Хитрук, Хитрун, Чмихунов (чмихати – «сміятися, усміхатися, видаючи глухі звуки носом, губами»), Шкабара (вказувало на неспокійний характер), Щирінський, Щиренко; **вказують на колір волосся та шкіри:** Білан, Рудик, Рудич, Рудківський, Світлишин (світлий – «не темного кольору»), Сірий, Смолюк, Смоляк (смолкий, смоляний – 1) який містить у собі смолу, 2) дуже чорний і блискучий (про волосся)); Червоний, Чорний, Чоренький, Чернюк, Черничко, Черняхівський; Ясінський, Ясніцький; **вказують на фізичні недоліки та людські вади:** Горбатюк, Горбач, Сліпчук, Тригубенко, Щербатий (щербина – «отвір у роті, що утворився на місці відсутнього зуба»); **характеризують ріст людини, розмір тіла та фізичну силу:** Величко, Довгаль, Довгий, Довгун; **характеризують красу, привабливість людини:** Гарнюк, Красюк, Красовський (красюк – «красень»), Ладчук (пол. ładny «гарний»), Нечипорук.

В розряді **nomina impersonalia** представлені прізвища, які сформувалися від слов'янських корінних імен та особистих прізвиськ, в основі яких лежить назва «не особи», а назви тварин, рослин, предметів та явищ навколишньої дійсності, абстрактна лексика. Як приклад згаданого класу пропонуємо такі прізвища: Бирка, Гайка, Наконечний, Колодочка, Барабан,

Басок, Баранчук, Кабанов, Котик, Котова, Бабак, Крисько, Медвідь, Медведєв, Медведчук, Голуб, Горобець, Конопляний Лебідь, Чижик, Шпак, Шулюк, Качка, Верес, Вільчук, Дубина, Борщ, Бульон, Бриндзей (бриндза «овечий сир»), Капусняк, Макуха, Пундик

В антропоніміці є погляд, за яким апелятивні імена є базовими лексемами, котрі називали особу не лише за фахом, її посадою чи родом діяльності, але й за її місцем походження чи проживання, етнічною належністю, віросповіданням, соціальним станом, особливістю чи способом появи на території, де проживає. Серед цього класу пропонуємо прізвища *Боднар, Стельмах, Трачук, Кушнір, Ткачук, Шевчук, Рибак, Рибачук, Стадник, Теробей, Крамар, Крамарчук Винник, Винокур та інші.*

На території Шепетівщини прослідковуються й прізвища іншомовного походження. Їх не багато, але теж потребують уваги. Поширеними є *Гончаров, Гордіков, Гутніков, Єсінов, Шеремета, Бахмацький, Гутар* (gut - добрий). Не знаходимо пояснення твірних основ таких прізвищ: *Бугира, Бурбела, Герега, Гирижук, Дзицюк, Керекеша, Кунявка, Кодан, Очкуч, Собан, Тойса*. Можливо, деякі із цих прізвищ утворені від особливих індивідуальних варіантів власних імен чи від старожитніх апелятивів, або ж частина запозичена з інших мов.

Отже, прізвище є знаком і кодом будь-якого роду. Це пам'ять народу, який творить історію, культуру і живе слово. Потрібно досліджувати походження своїх найменувань, цікавитися родовідом, оскільки в цьому простежується наша ментальність.

Список літератури:

1. Бачинська Г.В. Антропонімікон переселенців з Польщі на Тернопільщину: монографія. Тернопіль: Вектор, 2015. С. 720.
2. Білецький А.О. Основи етимологічних досліджень ономастичного матеріалу. *Ономастика*. Київ: Наук. думка, 1966. С. 3–50.
3. Глинський І. Твоє ім'я – твій друг. Київ: Веселка, 1985. 242 с.

4. Демчук М.О. Слов'янської автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV – XVII ст. Київ: Наук. думка, 1998. С. 171.
5. Жовтобрюх М.А. Про термін прізвища. *Мовознавство*. 1969. № 4. С. 82–86.
6. Зубко А. Українська ономастика: здобутки та проблеми. URL: <http://dspace.nbuu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/32501/19-Zubko.pdf> (дата звернення: 21.04.2023)
7. Керста Р.Й. Особові назви, утворені від загальних назв на означення професії, роду занять. *Питання історії української мови*. Київ: Наук. думка, 1970. С. 141–158.
8. Неділько О.Д. Про утворення українських прізвищ. *Українська мова і література в школі*. 1967. № 9. С. 19–26.
9. Редько Ю.К. Сучасні українські прізвища. Київ: Наук. думка, 1966. 214 с.
10. Франко І.Я. Причинки до української ономастики. *Зібрання творів у 50 томах*. Київ, 1982. Т. 36. С. 391–426.

Чепак Зоряна,

Тернопільський національний

педагогічний університет ім. В. Гнатюка

Науковий керівник: канд. філол. наук І. Ф. Заваринська

БІБЛІЙНІ ЕЛЕМЕНТИ У СКЛАДІ ПОЛЬСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ

Фразеологізми, як особливий компонент мови, давно привертає увагу дослідників через його своєрідність за будовою та значенням, що відрізняється від слів і словосполучень. Фразеологія має вузьке і широке значення. Прихильники вузького розуміння словосполучень включають до їх корпусів лише діалекти. Широке розуміння фразеології дозволяє розуміти

поняття фразеологізмів як усіх відтворювальних одиниць, що характеризуються стійкістю семантико-синтаксичних зв'язків між їх складовими частинами.

Загальновідомо, що культура та менталітет народу відбиваються у мові, особливо у фразеологічних одиницях, оскільки вони є мовними частинами, у яких відображається багатовікова мудрість народу. Саме тому дослідження типологічного аспекту фразеологічних одиниць є актуальним у сучасній лінгвістиці. Фразеологічні одиниці посідають важливе місце в лексичній системі польської та української мов.

Сьогодні проблеми фразеології привертають усе більшу увагу науковців. Активно досліджується різний фразеологічний матеріал, поглиблюються обґрунтування низки важливих теоретичних положень, насамперед пов'язаних з основними ознаками фразеологізмів, принципами систематизації, установлення спільних і відмінних рис між фразеологічними й іншими одиницями мови.

Метою моєї статті є порівняльний аналіз біблійних фразеологізмів в українській та польській мовах, встановлення семантичних особливостей українських та польських фразеологічних одиниць, використання біблеїзмів у розмовній мові. Також у праці здійснено добір та аналіз фразеологізмів польської та української мов, що походять з Біблії, подано їхню характеристику, показано як мова поєднується із життям та культурою поляків і українців.

Польські фразеологічні одиниці відрізняються від українських не лише образністю, але й особливим національним колоритом, та асоціативними зв'язками, які є закладені у фразеологічному значенні.

Термін *біблеїзм*, котрий не міститься у більшості сучасних словниках, було утворено на зразок споріднених мовознавчих понять (наприклад *полонізм*, *германізм*). Спочатку його використала І. Баєрова для означення слів та зворотів узятих з Біблії, але вживаних в літературній та розмовній мові в переносному значенні.

За ступенем зв'язку В. Гак розрізняє чотири види: первинні, вторинні, опосередковані та безпосередні.

Первинні біблеїзми – це ті, які показують безпосередньо на біблійну ситуацію: «Baranek Boży», «Alfa i Omega», «Manna z nieba», «ziemia obiecana».

Вторинні біблеїзми є віддалено пов'язаними з Біблією: «Zakorać talent w ziemi».

Безпосередні біблеїзми - тобто ті, що мають пряме цитування: «Zapewniony».

Опосередковані біблеїзми - були запозичені з інших мов, або були авторськими: «syn marnotrawny».

Розглянемо деякі приклади польський біблійних фразеологізмів. У багатьох релігійних та міфічних образах раю та пекла займають ворота, оскільки означають як символ точки дотику між землею та потойбічним світом.

пол. «Zabić brata swojego» - укр. «Вбити свого брата» (це відноситься до історії Каїна і Авеля);

пол. «Rzucić perły przed wieprze» - укр. «Кидати перли перед свинями» (це фразеологізм з Матвія 7:6, що означає, що не варто давати цінні речі тим, хто не цінує їх);

пол. «Jak węglem na górze» - укр. «Як вугілля на горі» (це відноситься до Ісайї 6:13, де Ісайя пророкує про вигнання ізраїльтян з їх землі);

пол. «Przebić się przez oka igielne» - укр. «Пройти через голку» (це фразеологізм з Матвія 19:24, що означає, що важко для багатих увійти в Царство Небесне);

пол. «Ostatni będą pierwszymi, a pierwsi ostatnimi» - це вираз з Євангелія від Матвія, що означає, що укр. «Востаннє стануть першими, а перші – останніми», тобто порядок речей може змінитися;

пол. «Kain zabił Abła» - укр. «Каїн вбив Авеля». Походить із Книги Буття;

пол. «Być jak brat z bratem» - це вираз з Книги Буття. Укр. «Жити в мирі».

пол. «Rzucić perły przed wieprze» - це фразеологізм з Євангелія від Матвія і

означає укр. «Дарувати щось цінне безглуздим або недостойним людям»;

пол. «*Drabina Jakubowa*» – укр. «Високі сходи»;

пол. «*Mądry jak Salomon*» - укр. «Мудрий як Соломон».

Отже, у сучасній польській мові вживається безліч фразеологічних одиниць біблійного походження, які тісто переплітаються з українською мовою. Серед них є вислови, звороти, фрази. Саме фразеологізми переважають у складовій біблійної польської мови. Як невід’ємний її елемент, біблеїзми не обмежуються лише уособленнями, а переходять в сторону літератури, звідки вже потрапляють в русло щоденної мови. Дані мовні одиниці є свідченням не лише багатовікового етапу формування мови, а і творення польської мови та культури з Книгою, що дивує і вчить.

Список літератури:

1. Богдан С. К. Мовний етикет українців: традиції і сучасність. К.: Рідна мова, 1998. 475 с.
2. Бабич Н. Д. Фразеологія української мови: [навчальний посібник]. Чернівці: Рута, 1971. 239 с.
3. Галич О. А. Загальне літературознавство : [навч. посібник для вузів] / О. А. Галич, В. М. Назарець, Є. М. Васильєв. Рівне, 1997. 544 с.
4. Дем’яненко Н. Б. Польські фразеологічні одиниці на позначення ментальних властивостей людини : структурно-семантична та формально-граматична характеристики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.02.03 «Слов'янські мови». К., 2003. 20 с.
5. Кравчук А. М. Польська фразеологія з ономастичним компонентом : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.03 «Слов'янські мови». К., 1999. 20 с.
6. Майборода О. А. Українська фразеологія як джерело народознавства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Харків, 2002. – 21 с.

7. Охріменко М. Структурні і семантичні особливості фразеологічних одиниць перської і української мов (порівняльно-типологічний підхід). Семантика мови і тексту : зб. наук. праць. Івано-Франківськ, 2009. 425 с. С. 234–238.
8. Słownik języka polskiego, pod red. W. Doroszewskiego, T.I-XI, Warszawa, 1958.
9. Słownik języka polskiego. Pod red.M. Szymczaka, T.I-III, Warszawa, 1978.

Касіянчук Вікторія,

Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. І. М. Бабій

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОРІВНЯНЬ У ПОЕЗІЇ СЕРГІЯ ЖАДАНА

Вивчення образних засобів у художньому тексті в останні роки набуло особливої актуальності. Різноманітні смислові відтінки та стилістичні функції мають тропи в мові поезій. «Поетичне слово в його конкретному лексичному значенні, в багатоманітності асоціативних, переносних значень, нарешті в його музикально-інтонаційних властивостях – складна «матерія» поезії. Діалектична в своїй суті, поезія використовує всі можливості мови для відтворення найскладніших суперечностей життєвих і пізнавальних процесів. Мова поезії – це поєднання слів, що спалахують і осявають свідомість, розкриваючи сутність суперечностей, які стикаються одна з одною і переходять у нову якість, тому-то поетичний образ складний і багатий не просто своєю зовнішньою структурою, але й внутрішнім змістом» [4, с. 9]. Цікаві та глибокі образи створюють порівняння, вони й будуть предметом нашого дослідження. Матеріалом послужить поетична творчість відомого сучасного письменника Сергія Жадана.

Мета статті – охарактеризувати структурні особливості порівнянь у поезії Сергія Жадана, простежити їх уживання у творах письменника.

У сучасній лінгвістиці порівняльні конструкції досліджували такі науковці: І. Кучеренко, Н. Сологуб, Л. Пустовіт, І. Кочан, Л. Голоюх, Є. Павленко, С. Рошко, М. Заборна та ін.

«Письменник, подаючи в контексті твору порівняльні конструкції, зважає їх стилістичну вагу, функції, здатність давати точну, яскраву інформацію про зображувані реалії» [1, с. 125].

За структурними ознаками в сучасній філологічній літературі порівняльні конструкції поділяють на безсполучникові і сполучникові. У безсполучникових порівняннях відсутні сполучники, у сполучникових завжди є порівняльні сполучники, наприклад: *червоний як калина, білий як цукор*. Серед них велику групу складають фольклорні порівняння на зразок: *дівчина як калина, міцний як дуб*. Як вважають учені, в мові загалом більш поширені сполучникові порівняння.

Сергій Жадан – відомий поет, прозаїк, есеїст, перекладач, його творчість неодноразово була відзначена різними нагородами. Автор книг «Цитатник», «Генерал Юда», «Пепсі», «Балади про війну і відбудову», «Історія культури початку століття» та багатьох інших. Матеріалом нашого дослідження є книга «Цитатник».

Проведенні спостереження виявили, що письменник часто вживає порівняння. Розглянувши їх структуру, зазначимо, що автор застосовує і безсполучникові, і сполучникові порівняння, більше – сполучникових.

Безсполучникові порівняння, виявлені в поезії Сергія Жадана, за структурно-граматичним вираженням можна об'єднати в такі підгрупи:

1) порівняння, виражені орудним відмінком іменника. Його називають орудний порівняльний. У віршах Сергія Жадана знаходимо такі приклади:

«Пливе косяк широкою *річкою*» [3, с. 70];

«твоє сумління *ластівкою* пролітає

над очеретами і автобазою» [3, с. 126];

«вітер вповзає в небо *чорним вужем*» [3, с. 97];

2) описові порівняльні конструкції, у структурі яких є слова *подібний, схожий*, дієслова *нагадує, здається* і под., наприклад:

«дрібний щєбінь *нагадує* *часи* коли навколо буяв океан» [3, с. 24];

«І це *нагадує* скоріш *не дїм, але тюрму*» [3, с. 40];

3) порівняння прикладкового типу, наприклад:

«Наповнюючи собою нічну акустику,

Русинки-русалки співають блюзи...» [3, с. 35];

4) порівняння з формами ступенів порівняння прикметників, наприклад:

«немає нічого *тривалішого* за ці речі

немає нічого *ріднішого* за ці муки» [3, с. 72];

5) порівняння, в яких об'єктом виступає вся предикативна частина, наприклад: «І деякі дні – *молоді стебла*, здатні повністю міняти структуру. Напружуючи волокна» [3, с. 178].

У поезії Сергія Жадана велику групу складають сполучникові порівняння. При побудові цих порівняльних конструкцій письменник застосовує різні сполучники: *мов, немов, як, наче, ніби, неначе* та ін. Найчастіше автор уживає такі порівняльні сполучники:

як: «Під вікнами, *як сіль у рані*,

Потужний звук, що рушить грані» [3, с. 61];

«і час іде, *як загиблий вояк*,

В чергову атаку, тобто – ніяк» [3, с. 59];

мов: «всяка риба *мов політичний режим*

починає псуватися з голови» [3, с. 56];

«твої сліди ще трималися на хвилях *мов померлі риби*» [3, с. 25];

ніби: «Під вечір, коли попускає, і погляди, *ніби освідчення*» [3, с. 34];

«І це, *ніби плата* за колишні огріхи» [3, с. 35];

«і сніг, *ніби пряжене молоко*,

Невагомий робиться і легкий» [3, с. 90];

наче: «Дерева, *наче душі* – темні й голі» [3, с. 27];

«зламаний *наче троянда* хребет авіатора» [3, с. 77];

немовби: «Так *немовби* зрушено міст, і кружляє сонце вина» [3, с. 85].

У поезії Сергія Жадана порівняння виражені порівняльним зворотом та порівняльним підрядним.

Ми виявили велику групу порівняльних зворотів, наприклад:

«всяка риба *мов політичний режим*
починає псуватися з голови» [3, с. 97];
«волога і різка, *мов контури дерев*,
в повітрі застрягає Господня арматура» [3, с. 97].

Меншу групу за кількістю становлять складнопідрядні речення з порівняльними підрядними реченнями. Наведемо приклади:

«Та вже непомітно, *як у нору змія*,
В тіло вповзала старість» [3, с. 5];
«Вранці ти дихаєш на дзеркало і твій видих розбившись важко *мов*
після розстрілу сповзає вздовж холодного скляного муру» [3, с. 33];
«Так *немовби* зрушено міст, і кружляє сонце вина,
наче ми спричинили цей ріст мовчазної садовини» [3, с. 85];

«Мова є складною комунікативною системою, у якій, як і загалом у світі, все має свою неповторну сутність. Цим зумовлені особливості використання мови в індивідуальному мовленні всіх її носіїв» [2, с. 7].

Здійснений аналіз структурної організації порівняльних конструкцій дозволяє зазначити, що різноманітні за семантико-стилістичними навантаженнями та структурою є порівняння в поезії Сергія Жадана. Найпоширенішими серед безсполучникових порівнянь є підгрупи порівнянь, виражених орудним відмінком іменника та описовими зворотами зі словами *схожий, подібний, нагадує* і под. Рідше порівняння оформлені прикладкою, формами вищого і найвищого ступенів порівняння прикметників чи прислівників. Значно частотнішу групу в поезії Сергія Жадана становлять сполучникові порівняння, оформлені як порівняльні звороти та підрядні порівняльні частини у складнопідрядних реченнях. Як виявив здійснений аналіз, значно більше – порівняльних зворотів.

Список літератури:

1. Бабій І. М. Семантико-естетична парадигма назв кольорів у сучасній українській мові (на матеріалі художньої прози ХХ століття): монографія / за наук. ред. Н. М. Сологуб. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2021. 238 с.
2. Дудик П. С. Стилїстика української мови: навч. посібник. Київ: ВЦ «Академія», 2005. 368 с.
3. Жадан С. В. Цитатник. Харків: Фоліо, 2009. 215 с.
4. Пустовіт Л. О. Словник української поезії другої половини ХХ століття: семантико-функціональний аспект. Київ: УНВЦ «Рідна мова», 2009. 243 с.

Аліна Піць,

Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

Науковий керівник: канд. філ. наук, доц. Г. В. Бачинська

ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЕРГОНІМІВ МІСТА ТЕРНОПОЛЯ

Постановка наукової проблеми та її значення. За останні роки з'явилося багато праць про найменування фірм, організацій, різноманітних установ, підприємств. Для сучасних лінгвістів ергонімна лексика становить значний інтерес через її словотворчі особливості, специфіку функціонування. До того ж, у назві комерційного підприємства відображена людська діяльність, через форму і зміст ергонімів проступають морально-етичні принципи суспільства, закони й норми поведінки, етноспецифічні характеристики мовного колективу [1].

Аналіз досліджень цієї проблеми. Ергоніміка – це наука про власні назви організацій, виробничих та суспільних об'єднань. Такі власні назви почали вивчати ще наприкінці 60-х – на початку 70-х рр. ХХ ст., але дотепер відсутнє єдине термінопозначення таких найменувань. Наприклад, термін

"ергонім" у своїх дослідженнях використовують Т. Ю. Ковалевська, О. Ю. Карпенко, О. Г. Мікіна, С. Шестакова та ін. [2]. Інші дослідники пропонують терміни мікротопонім, рекреаційно-ділова назва, рекламне ім'я, значно розширивши цю групу за рахунок позначень товару (прагматонімів), засобів масової інформації (гемеронімів), транспортних засобів (порейонімів). Деякі мовознавці взагалі не використовують для позначення цієї групи слів окремих термінів, а застосовують описові назви, наприклад, назва комерційного підприємства, власне назви установ [3].

Ергоніми різних регіонів України представлено в роботах О. Белея (ергонімія Закарпаття), Н. Кутузи (ергонімія м. Одеси), Н. Лєсовець (ергонімія м. Луганська), М. Цілини (ергонімія м. Києва), С. Шестакової (ергонімія Харківської та Сумської областей), Ю. Карпенко (ергонімія м. Львова) тощо. Ергоніми міста Тернополя ще не аналізувалися належним чином і потребують лінгвістичної характеристики, що, власне, визначає **актуальність дослідження**.

Мета роботи - проаналізувати у лінгвістичному плані ергоніми міста Тернополя.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Ергонімічна лексика займає особливе становище в ономастиці, оскільки, виконуючи всі функції імені власного (номінації, диференціації, ідентифікації), ергонім має й додаткові функції: інформативну, рекламну, меморіальну та естетичну.

Аналізуючи ергоніми м. Тернополя, можна зрозуміти, що більшість із них виконує саме інформативну функцію, адже назви установ чи закладів вказують на їхні призначення: "Мед-сервіс", "Нова аптека", "Ветеринарна Аптека", "Центр здоров'я", "Fitness House", "Power Gym Аеробіка", "Дім Краси Юлії Бойко", "Beauty Club", "Фабрика піци", "BLACK & WHITE COFFEE", "Інтерготель", "City apartments", "Танцювальна студія", "Клуб настільного тенісу" і т. д.

Відповідають призначенню і назви магазинів: "Продукти", "М'ясна лавка", "Фрукти", "Риба і рибопродукти", "Меблі та Матраци", "Три Дивани", "Гуртовня квітів", "Центр Запчастин", "Білизна Біжутерія", "SHOES for you", "Sarafan", "Дитячий Одяг", "Спорттовари, туризм, рибалка", "Все для рибалки" тощо.

Багато номінацій у м. Тернополі містять також яскраво виражену рекламну функцію, позаяк в їхніх назвах подана видільно-оцінна характеристика, використані компоненти, що символізують високу якість пропонованої продукції чи послуг. Це стосується ресторанів, кафе: "Рандеву", "Good Food", "У мами", "Coffee relax"; салонів краси, перукарень: "Імперія краси", "Diva", "Красуня"; готелів, хостелів: "Мандри", "Avalon Palace", "Джентльмен"; шкіл, навчальних центрів: "Star Dance", "Think Global", "Інтелектуал", "Мудрик"; магазинів: "TOP STAR", "Brand Shop", "Країна Дитинства", "Океан чистоти", "Глянц", "Добрий Господар", "Смаколик", "Газдинька" тощо. Усі ці ергоніми приваблюють людей і налаштовують на покупки або відвідування того чи іншого закладу.

Зафіксованими є й ергоніми, які відображають український менталітет, а саме: продуктові магазини "Тайстра", "Рукавичка", ресторани, кафе "БОГРАЧ", "Україночка", "Галичанка", "КОЗАК", торговий центр "Подолани" і т.д.

Виділяємо серед ергонімів м. Тернополя й ті, які одразу звертають увагу споживачів на низьку або доступну ціну представлених товарів, послуг, закликають до вигідної співпраці: "Бонус", "100 ok", "SUPERЦІНА", "Економ Клас", "Копійочка", "Все від 2 гривень", "ХАЛЯВА" і т.п.

Частотні також багатокомпонентні аббревіатури та ініціальні назви: "АТБ", "Сільпо", "Будмакс ЛТД", "Інтербуд", "АНЦ", "МедЛаб", "УКРГАЗБАНК", "ПУМБ", "Укрексімбанк", "ТАС", "Єврофарм". Варто зазначити, що дані ергоніми є незручними у вимові і важко запам'ятовуються, проте деякі з них все ж таки є інформативними.

Для називання своїх закладів чи установ, окрім такої великої кількості ергонімів із яскраво вираженою рекламною функцією, номінатори використовують й ергоніми із прихованою рекламною функцією, а також ергоніми, що мають затемнену семантику іншомовного походження. Наприклад, "Осіріус", "ЛЕВАС", "Tutti Frutti", "Лісма", "STRAJ", "Teoton", "LiMar", "Орнава", "Румед-Т", "Ескулаб", "Гюнсел" і т.д.

В ономастичному просторі м. Тернополя зафіксовані й ергоніми відонімного походження: антропоніми, теоніми, топоніми, зооніми, фітоніми і космоніми.

Особистісний фактор відображений у персоніфікації найменувань тоді, коли мотиваційною основою ергоніма стає власне особове ім'я. Існують різні мотивації щодо використання антропонімів в ергонімії:

1) найменування за належністю (хоча назви на основі особових імен практично анонімні, адже вони конкретно не вказують на власника чи його родичів та знайомих): ресторани, кафе "Максим", "ТРИ МИКОЛИ", "Олеся", салони краси, перукарні "ЛЮБАВА", "Роксолана", "Ангеліна", "Христина", магазини "Ксюша", "Настя", "Надія", "EVA", "Руся", "РОМА", "Софія", "Руслана", "МІЛАНА", "Ігор". Як видно, у назвах переважають жіночі імена, і подаються вони як у повній формі, так і в скороченій чи зменшувально-пестливій.

Зафіксовано лише кілька найменувань з використанням прямої вказівки на власників. Вони побудовані за такими моделями: 1) лексема, що вказує на тип установи чи пропонований товар (лексема-індикатор) + ім'я + прізвище – "Дім Краси Юлії Бойко", "Салон краси Людмили Чайки", "Клініка професора Стефана Хміля"; 2) лексема-індикатор + прізвище - "Apartment Shevchenko", "Флебологія Свідерського", "Стоматологія Нички", "Кондитерський дім Блажевських"; 3) прізвище – "Вацак", "Рибак", "McDonald's", "Дериш", "ХОМКО".

2) найменування, в основі яких лежать милозвучні імена, які зазвичай обирають через їх незвичність, позитивну асоціацію з певними історичними

постатями чи літературними персонажами: "W. Churchill", "Раяна", "Амелі", "Елана", "Кармен", "Монтіс". Це зумовлено бажанням власника виокремити свою назву із загальної кількості назв і в такий спосіб привернути увагу потенційного споживача.

До ергонімів м. Тернополя, що походять від теонімів, можна віднести ресторан "Бахус", медичні лабораторії "Венера + Аполон", "Панакея", спортивний клуб "Ахіллес", оздоровчі центри "Нептун", "Еней", магазини "ФЕЛІЦА" та "Аврора". Дані ергоніми частково або зовсім не відповідають призначенню номінованих об'єктів і також використанні власниками, швидше за все, через свою милозвучність і незвичність задля привернення уваги клієнтів.

Для називання закладів, фірм чи установ номінатори використовують і географічні найменування. До них належать макротопоніми, що стали основою для таких ергонімів, як: "Аляска", "Європа", гідроніми, які представлені в назвах: "Море", "Джерело", "Дніпро-М", "Нічлава", полісоніми: "Львів", "Тернопіль", "Londa", "ЛІБЕРТІ", хороніми: "Галиція", "Гуцульщина", "Хутір", "Галичина", "BROOKLYN" та ін.

Серед ергонімів міста, похідних від назв рослин чи тварин, можна виділити такі, які утворилися від зоонімів: "Дельфін", "Сова", "White Rabbit", "Фламінго", "Білий Лебідь", "Вовк", "Алігатор", та ергоніми, основою для яких стали фітоніми: "МАЛЬВИ", "Берізка", "Калина", "Бурячок", "Авокадо", "Едельвейс", "Жасмін", "Апельсин", "Ромашка", "Подорожник", "Алое" тощо.

До ергонімів м. Тернополя, які походять від космонімів, відносимо: магазини "Термінус", "Водолій" та поліграфію "Чумацький шлях".

За походженням від певної мови всі досліджені ергоніми міста Тернополя є переважно українськими, проте зафіксовані й назви іноземними мовами.

Поєднання української й іноземної мов зустрічається у таких назвах: "AUTO-DRIVE АКУМУЛЯТОРИ", "ПРОЗВУК", "Еліт-Luxury",

"SUPERЦІНА", "Power Gym Аеробіка", "Арtpоліграф", "La Посуд", "Haircut&Перукарня".

Транслітерацією подаються такі ергоніми, як: "VERANDA", "Campus", "Buhta", "LAKMUS", "SOLO", "Diva", "Laguna", "Dnipro-M", "100 ok", "OBNOVA NOVA", "EGO", "Sarafan", "VAZA" "FOCUS", "Colibri", "Zerno" та ін.

У структурному плані ергоніми м. Тернополя ми умовно поділяємо на такі підгрупи:

– однокомпонентні утворення, виражені іменником у називному відмінку однини: "Харизма", "Бархат", "Матрацник", "Софія", "Простір", "Озон", "Орбіта", "Ампер", "ГАРМОНІЯ" тощо;

– однокомпонентні утворення, виражені емоційно-забарвленим іменником у називному відмінку однини: "Карамелька", "Колосок", "Газдинька", "Бурячок", "Україночка", "Копійочка", "Котяра", "Теремок", "Колисочка" і т.д.;

– однокомпонентні утворення, виражені іменником у називному відмінку множини: "Продукти", "Фрукти", "Солодощі", "МАЛЬВИ", "Мандри", "Взуття", "Сувеніри", "Канц&Товари", "Зоотовари", "Фото-сувеніри" та ін.;

– однокомпонентні утворення, виражені абрeвіатурою: "М.А.К", "Автосервіс", "СТО", "Мед-сервіс", "АНЦ", "Єврофарм", "Медтайм", "МедіЛайт", "ПриватБанк", "УКРГАЗБАНК", "ТАС", "Студмаркет", "Продлюкс", "АТБ", "Укрзолото", "Автоколор", "Велопорт" тощо;

– однокомпонентні утворення, виражені прикметником у називному відмінку однини: "Нова", "ПЕРШИЙ", "Княжа" і т.д.;

– двокомпонентні утворення, виражені іменниковим словосполученням, у якому з іменником поєднується:

1) прикметник у називному відмінку однини: "Ковбасний магазин", "Сімейний маркет", "Італійський дворик", "Старий млин", "Червоний маркет",

"Добрий Господар", "ОФІСНА ТЕХНІКА", "Здорове місто", "Танцювальна студія", "Дитячий Одяг", "Професійна косметика" тощо;

2) прикметник у називному відмінку множини: "Реальні китайці", "СЕЗОННІ КВІТИ", "Живі Квіти", "Українські сувеніри", і т.п.;

3) займенник, співвідносний з прикметником, у називному відмінку однини: "Наша Піца", "Твоя Мобілка", "ВАШ ВИБІР" та ін.;

4) іменник у родовому відмінку: "Світ Чаю", "Їдальня Ані", "Фабрика піци", "Імперія краси", "Кишеня Майстра", "СВІТ ВЗУТТЯ", "Країна Дитинства", "ФАБРИКА СВЯТА", "Знак Якості", "Центр здоров'я", "Меблі Карпат", "ІМПЕРІЯ ТКАНИН", "Гуртовня канцтоварів" тощо;

5) числівник: "ТРИ МИКОЛИ", "Сьоме небо", "XX століття", "ДВІ ПРАВИХ", "П'ЯТИЙ КУТ", "Три Дивани" і т.д.;

– двокомпонентні утворення, виражені сполученням двох іменників у називних відмінках: "Пані Паляниця", "Гранд Базар", "Чудо Острів", "Спорт Плюс", "СФЕРА МЕБЛІ", "Пан Баняк", "Підручники & посібники" тощо;

– двокомпонентні утворення, виражені поєднанням прийменника з іменником: "На Шпитальній", "У мами", "У Паші", "(У ДУЖКАХ)" і т.д.;

– двокомпонентні утворення, виражені аббревіатурою або поєднанням іменника та аббревіатури: "Конвалія СВЛ", "КОМФОРТ ЖИТЛОБУД", "Комора КС", "Будмакс ЛТД", "АКУМУЛЯТОРИ АвтоТера" та ін.;

– словосполучення іменник + іменник/займенник, з'єднані сполучниками "і", "та": "Вогнем і Ножем", "Віктор і Я", "Риба і рибопродукти", "Меблі та Матраци" і т.п.;

– словосполучення іменник + іменник, з'єднані прийменниками: "Піца від Окатьєвих", "Меблі з лози", "ОДЯГ З ЄВРОПИ", "Фіалки у Наталки" тощо;

– словосполучення, побудовані за моделлю: займенник + прийменник + іменник: "Все для автомобіля", "Все для будови", "Все для рибалки" та ін.;

– багатоконпонентні утворення, виражені складними словосполученнями: "Комп'ютерна діагностика авто", "Сімейна стоматологія Нагорних", "Центр здорової шкіри", "Центр Оперативної Поліграфії",

"Поїхали з Нами!", "Дім Краси Юлії Бойко", "Все від 2 гривень", "Спорттовари, туризм, рибалка" і т.д.

Що стосується написання ергонімів, то серед назв, які тільки починаються з великої літери чи в яких велика літера вживається згідно з правилами правопису, зустрічаються й такі, які повністю відтворюються на письмі заголовними літерами: "МАЛЬВИ", "БОГРАЧ", "ТРИ МИКОЛИ", "ПАССАЖ", "EVA", "BROOKLYN", "PROSTOR", "EGO", "ОЛЕСЯ", "VAZA", "ПОЛІГЛОТ", "SPORT-STYLE", "DENVITO", "КОЛЬОРОВО", "(У ДУЖКАХ)" тощо.

Деякі назви поєднують у собі обидва варіанти написання слів із великою літерою, наприклад: "SPAR Express", "FRIDAY: fine food&wine", "Chicken HUT", "VIVAT art space", "V7 Плитка сантехніка ВСІМ", "SHOES for you" та ін.

Такі назви, як: "Вогнем і Ножем", "Червона Калина", "Світ Чаю", "Добра Піца", "СвіжачОК", "Золотий Вік", "Пані Паляниця", "Знак Якості", "Твоя Мобілка", "Меблевий кРай", "Кишеня Майстра", "Центр Кераміки", "ШипШина", "Пан Баняк", "КвітоЦентр", у своєму складі містять слова, вживання великої літери у яких є безпідставним.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Таким чином, можна зробити висновки, що всі ергоніми м. Тернополя є абсолютно різними і за своїм спрямуванням, і структурою, і походженням від певної мови, і написанням, однак кожен із них має вагоме значення для ономастичного простору міста. Адже ергонім відображає всі сторони духовного й матеріального життя кожного соціуму, індивідуальний характер нації, специфічні риси того чи іншого регіону, де він утворений. Саме тому ергонімна лексика різних регіонів України належить до актуальних досліджень і потребує надалі всебічного аналізу, у тому числі й лінгвістичного.

Список літератури:

1. Горожанов Ю. Ю. Ергоніми відонімного походження в комунікативному просторі міста Луцька: структурно-семантичні особливості. *Волинь філологічна: текст і контекст. Лінгвостилістика XXI століття: стан і перспективи*. 2014. №17. С. 61-68.

2. Ергонімія. URL: <https://wp-uk.wikideck.com/Ергонімія>

3. Скорук І. Д. Курсова та дипломна роботи з ономастики: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Луцьк: Вежа-Друк, 2014. 296 с.

Ілона Біла,

Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

Науковий керівник: канд. філ. наук, доц. Г. В. Бачинська

СЕМАНТИКА ТВІРНИХ ОСНОВ ПРІЗВИЩ СЕЛА ХМЕЛІВКА, ТЕРЕБОВЛЯНСЬКОГО РАЙОНУ, ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ»

Ономастика - це наука про власні назви, вона досліджує імена людей, місця, тварин, рослини, географічні об'єкти та ін. Ономастика є складовою частиною лінгвістики та вивчає найменування, які виникають у зв'язку з історією, культурою, традиціями та іншими факторами. Сьогодні українська ономастика стрімко розвивається, адже із розвитком суспільства щоденно з'являються нові найменування.

Дослідження в галузі української ономастики здійснюють науковці різних вузів та наукових установ України. У цьому напрямку активно працює Інститут української мови ім. О. О. Потебні НАН України, Інститут лінгвістики ім. О. Д. Пономарьова НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України та інші. В Україні створено цілі ономастичні школи, які займаються збором та систематизацією онімів Найпотужнішими є Одеська ономастична школа, де працювали і продовжують працювати родина Карпенків; Ужгородська – представниками є П. Чучка, Л. Белей, С.Пахомова та ін.; Тернопільська – представлена ономастами Д та Г. Бучко, Б. Близнюк, Г.

Бачинською, О. Вербо́вце́ською, Н. Свистун тощо. Науковці досліджували різні класи онімів. Найгрунтовніше вивчено антропоніми.

Антропо́нім— власна назва: ім'я особове, ім'я по батькові (патронім), прізвище, прізвисько, псевдонім. Це ті лінгвальні одиниці, які забезпечують мовну ідентифікацію особи в суспільстві. Вони є тим своєрідним кодом, що зберігає важливу інформацію про певну історичну епоху загалом і про людську спільноту в ній зокрема.

Антропоніми, як своєрідний клас лексики кожної мови становлять невід'ємний атрибут мовної системи. Прізвища лінгвально відображають історію культури та ментальності народу, накопичують його матеріальний, культурний, історичний досвід. Без вивчення прізвищ неможливе цілісне дослідження історії нації, матеріальної та духовної культури етносу.

Антропонім кодує в собі цінні для дослідження історії мови матеріали: фонетичні, словотвірні, семантичні та інші мовні явища. У більшості народів за різних епох найменування (або зміна імені) пов'язано з певними обрядами, завдяки яким часом можна одержати нові відомості про колишній побут, устрій та вірування народу, міграційні процеси та розвиток соціальних класів, професій і ремесел, а також особливості родинних відносин та цінності матеріальної й духовної культури народу загалом.

Розділ ономастики, що вивчає антропоніми, називається антропонімікою. Найновіші наукові праці присвячено походженню (етимології), словотвірній будові, регіональній характеристиці українських антропонімів; створено антропонімні словники різних типів. У творах художньої літератури антропонім часто використовують як один із засобів художньо-стилістичного навантаження.

Семантика твірних основ прізвищ надзвичайно багата. У лінгвістиці прийнято класифікувати прізвища на такі групи:

Прізвища, в основах яких відображені церковно-християнські імена
Прізвища, утворені від повних варіантів імен, становлять 10% від усіх антропонімів. В основах зібраних антропонімів с. Хмелівка Тербовлянського

району представлені повні християнські чоловічі імена, усічені, суфіксальні і усічено-суфіксальні чоловічі імена.

Антонюк, Олексюк, Юркевич, Юрків, Ван (від Іван), Кузьма, Абрамець, Матвій, Кузь (Кузьма).

Прізвища, в основі яких відображені давньослов'янські імена-композиції відкомпонентні назви: *Божимир, Казимир, Малик, Радош..* Компонентні назви - це структурно – семантичні утворення, які властиві всім слов'янським мовам. Компонентний антропонімikon є виявом національного менталітету.

Прізвища, тотожні з давньослов'янськими відапелятивними іменами та прізвищами, в ролі яких виступають:

а) назви тварин, птахів, комах: *Вовк, Баран, Лебідь, Медвідь, Сова, Щур.*

б) назви рослин та їх частин: *Береза, Дуб, Калина, Вільха.*

в) назви предметів побуту: *Мисник, Кружка, Нитка.*

г) назви страв та продуктів харчування: *Вергун, Кала, Сало, Сметана.*

д) назви частин тіла: *Голова, Нога, Жила.*

е) явища природи: *Мороз, Слота.*

є) назви, що характеризують людину за зовнішніми ознаками: *Білий, Головатий, Носаль.*

ж) назви абстрактних понять: *Журба, Смут.*

Прізвища, тотожні з апелятивними означеннями особи:

а) назви, що вказують на професію, рід занять: *Дудар, Стельмах, Кушнір.*

б) назв, що вказують на етнічну приналежність: *Лях, Руснак, Хорват.*

Таким чином, семантичним способом утворювалися прізвища від усіх структурних варіантів імен, від прізвищ та апелятивних означень особи.

Список літератури:

1. Бачинська Г.В. Антропонімія переселенців з Польщі на Тернопільщину. Автореф. дис. к.ф.н: 10.02.01. українська мова. Прикарпатський університет ім. Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2001. 19с.
2. Бучко Д. Г., Ткачова Н. В. Словник української ономастичної термінології. Харків: Ранок-НТ, 2012. 256с.

Тимощук Єва,

Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Г. В. Бачинська

ОНОМАСТИЧНИЙ ПРОСТІР РОМАНУ НАДІЇ ГУМЕНЮК «ТАНЕЦЬ БІЛОЇ ТОПОЛІ»

Літературна ономастика вивчає використання назв у поезії, зокрема місцевості, прізвищ, імен, тварин, рослин та інших найменувань. Вживання назв у поезії може додати кольору та глибини до поетичного образу, створюючи зв'язки між назвами та метафорами, а також відображаючи історичні, культурні та етнічні контексти. Наприклад, використання назв місць у поезії може передати відчуття атмосфери та настрою даних місць, а використання назв тварин та рослин може передати почуття їхньої краси та містичної сили. Цікавим є і те, що вона не зумовлюється безпосередньо історичним розвитком, як реальна ономастика, а залежить від волі автора і детермінується художнім задумом, жанром, напрямком та стилем твору.

Метою дослідження є особливості використання власних назв у романі Надії Гуменюк „Танець білої тополі”. У галузі літературно-художньої ономастики є чималі напрацювання, проте творчість Надії Гуменюк не була предметом ономастичного дослідження. Дослідження є актуальним і через наявність у лексичному складі романістики Н. Гуменюк такого об'ємного та різноманітного за способом вираження прощарку, як антропонімія,

своєрідність семантичної структури та функціонування якої в художньому тексті визначили її виняткову важливість у реалізації авторської концепції світу. Вивчення функціонування власних назв у художньому творі належить до актуальних проблем інтерпретації тексту. Виявляється, що без аналізу власних імен, цих „центральных вузлів” [1] художнього твору, „справжнє розуміння тексту, його глибинних, підтекстових змістових шарів просто неможливе” [2].

Роман Надії Гуменюк „Танець білої тополі” містить широкий спектр антропонімної лексики. Авторка вміло подає різноманітні імена та прізвища людей, прізвиська, псевдоніми, топоніми, ергоніми та інші класи онімної лексики, кожен з яких відіграє певну смислотворчу функцію. Однак найбільший шар ономастичної лексики у романі становлять імена та прізвища людей. У кожне з них, письменниця вкладає глибокий сенс, своє тлумачення. Усі вони у творі не просто так, а несуть у собі багато інформації про своїх носіїв, демонструють часові, соціальні, вікові та просторові ознаки. Імена характеризують персонажів, розкривають їхній світогляд, емоції, почуття та взаємовідносини. І. М. Кочан зазначає, що „...вплітаючись у єдину художню тканину твору, власні імена вносять додаткові відомості, часто недоступні при першому прочитанні твору. Вони змушують читача простежити особливості розгортання авторської думки, заглибитись у семантичне наповнення імені. Розшифрування символічного значення власної назви вимагає від читача певних інтелектуальних зусиль” [3, с.43].

Авторка дуже вдало розмежовує дві сюжетні лінії, які ведуться у творі. У цьому важливу роль відіграють й імена. Так, для прикладу, у розділах, де розповідається про минуле, персонажі мають здебільшого українські, слов'янські імена (*Левко, Ольга, Вишеслава, Тиміш, Михайло, Данило, Марина тощо*). Що стосується частин, у яких дії відбуваються вже в теперішньому часі, то тут вже імена представлені інші (*Регіна, Владлен, Лана, Ніка, Віталій*). Тобто різниця у часі прослідковується навіть у іменах та їхній актуальності.

В аналізованому творі Н. Гуменюк використано різні за способи ідентифікації, які існують в українській антропонімній системі. Зокрема:

а) одночленні антропоніми було представлено 48 іменними номінаціями. З них 21 одиницю становлять жіночі імена та 27 чоловічих.

У творі наявні багато християнських імен: *Любов, Іван, Василь, Матвій, Андрій, Ольга, Віра, Ілля, Марія, Димитр, Мокрина, Прокопій, Полікарп, Лідія, Ганна, Павло, Віталій* та ін. Часто письменниця вдається до скорочених варіантів імен: *Ніка(<Вероніка), Вися(<Вишеслава), Лана(<Роксолана), Сяня(<Оксана).*

У романі Надії Гуменюк є також і багато стилістично забарвлених форм імен. Кожна антропоформа має відповідне емоційне забарвлення. Воно може бути як згрубілим, так і пестливим. Ці варіанти утворено шляхом додавання суфіксів -к, -ик, -л, -ц: *Олька, Юхимка, Ілько, Лідка, Віталік, Маринька, Юрко, Зінька, Натуля, Левко, Сянько, Грицик, Левцьо* тощо. Наприклад, «– *Віруньчик! Подумай про мене! Подумай, якщо справді любиш!*» [4, с.66]; «*Прошу зважати – я вже пані в літах, а не якась там Натуля...*» [4, с.9]; «*А тоді й молоденьку Ольку з Ружища привіз...*» [4, с.21]. Такі неформальні форми імен показують ставлення до персонажа, характер розмови, та рівень близькості.

Часто у творі можна помітити, що Гуменюк вживає також і просто прізвища. Для прикладу «*Але Мандрика досить спритно, як на його кремезну статуру, зіскочив з місця...*» [4, с.55]; «– *Ти чого ховаєшся, Величко?* » [4, с.38]; «*Молодики покинули візок і ледь відірвали пса від Краскова*» [4, с.227]. Авторка використовує множинні форми прізвища для позначення всієї родини: «*Не обминали язикаті плетухи і хату Черкасів*» [4, с.18]; «– *Кажуть, у тих гонорових Вишнецьких боргів – як у собаки бліх*» [4, с.20]; «*Вони звили собі гніздо на високому осокорі біля хати Андрійчуків...*» [4, с.142].

Цікавим є і те, що Надія Павлівна у своєму творі дуже майстерно робить акценти на історію. І це їй вдалось зробити і через прізвища. В одному з розділів вона розповідає про походження прізвищ *Тадея Мандрики та Левка*

Черкаса (Ярича): «...колись так само перетиналися доли і двох їхніх пращурів, січових козаків на прізвиська Мандрика і Ярій...» [4, с.287].

Своїм персонажам письменниця дає багато однолексемних прізвиськ, які знову ж таки відкривають їхній характер, дії, ставлення. Вони наділені як негативною, так і позитивною інформацією про своїх власників, а деякі з них навіть вказують на зовнішній вигляд та характер персонажів. Ось наприклад Ніку Величко, головного персонажа, близькі друзі називають Невеличко, бо дівчинка була тендітною та невисокою: «Смішна ти, Невеличко. Давай-но краще подивимося, як воно було» [4, с.10]. Та, мабуть, найчастіше у творі авторка використовує прізвисько Вишеслави Вишнецької. Тиміш та Левко називали її Вишенькою або Вишнею : «...чи то так скоротив (Тиміш) ім'я малої, чи то придумав його з натяком на прізвище» [4, с.27].

б) двочленні літературно - художні номінації становлять значно меншу групу. До них відносимо такі поєднання як ім'я та прізвище, ім'я та ім'я по-батькові. Зазвичай, антропологічну формулу ім'я та прізвище авторка використовує тоді: 1) коли про персонажів вперше йде мова: «Тож на цілих два тижні малій здихлі, тобто Вероніці Величко, було гарантовано камеру-одиначку» [4, с.11], «Під кінець Петрівки тільки й мови, що про одруження Марини Вишнецької з якимось вельми поважним паном з міста» [4, с.18], «В одній із таких холостяцьких гуртожитських кімнат і засусідилися Віра Величко та Регіна Стоцька» [4, с.60]; 2) коли вони говорять один про одного, тим самим виражаючи більш формальний контекст: « – А цей... Владлен Красков... Він повернувся назад, туди, звідки приїхав?» [4, с.76], « –...Он Степана Левчука в тюрму забрали за те, що чутки про війну розпускав і паніку на людей сіяв» [4, с.170].

Формула ім'я + ім'я по-батькові, зазвичай, вживається для називання у творі людей різних професій (вчителі, вихователі, директори тощо). Наприклад, «– Зрозуміло, знов ця нестерпна Ната Улянівна...» [4, с.15]; «Аделіна Марківна різко повернулася і з розмаху грюкнула дверима» [4, с.16]; «Ольга Дмитрівна прийшла до них недавно і досі ніяк не могла

запам'ятати ні імен, ні облич вихованців» [4, с.36]. Ще вона вживається і просто у звертаннях з висловленням поваги до старших: « – *Ольго Василено! Я ж вам не ворог. Ви закінчили гімназію...* » [4, с.133]; «*Тут... мої родичі... Здається... Я була в сільраді, і мені там сказали, що... Ви хіба не Макар Трофимович?*» [4, с.248].

Є у творі і така форма двочленної номінації, як ім'я + прикладка. Такі прикладки Гуменюк використовує для увиразнення персонажів та надає інформації про їхній характер. З негативної сторони ця конструкція розкриває Аделіну Марківну – виховательку з дитячого будинку, у якому була Ніка: «*Щоб ото через якусь там нестерпну Аделіну-крикліну...*» [4, с.16]. І ще однією цікавою є форма, якою називали Лану Довжик. За її сміливість, наполегливість та напористість їй дали прізвисько *міс Міцний Горішок*: «*З легкої руки журналістки, яка вела репортаж з-під стін мерії, дівчину так і „охрестили” – міс Міцний Горішок. Мабуть за аналогією з Брюсом Віллісом*» [4, с.152]. Жартівливою прикладкою називає авторка у творі хлопчину, до якого у Вероніки у школі була симпатія. Юнака одна із однокласниць прозвала *Ростиком-хвостиком*: «*–... Відірвешся і заодно побачиш, який заводний твій Ростик-хвостик!*» [4, с.99]. Свою виховательку, яку Вероніка Величко дуже любила, вона любила називати різними милими формами, через які ми власне можемо зрозуміти, які теплі та рідні у них стосунки: «*–...Як хотіли підлеститися (діти), то бігли до Натулі-мамулі, Натулі-квітулі, Натулі-кицюлі, а як я чогось не дозволяла, то зразу ж ставала Натулею-цибулею або Натулею-буркотулею*» [4, с.10].

в) тричленні номінації особи виступають у романі, зазвичай, в офіційних, ділових ситуаціях. Надія Павлівна такі форми вживає вкрай рідко, але все ж таки, вони є: «*...Владлен Іванович Красков умить оцінив її фігуру з розкішними формами, блискуче каштанове волосся,...*» [4, с.60]; «*– А того, що родич Наталії Улянівни Стожук...*» [4, с.102]; «*Грицик Бундик, чи то пак тепер Григорій Іванович Бундик, аж за голову схопився...*» [4, с.140]. Такі форми відображають офіційність розмови або її серйозність.

Список використаної літератури:

1. Співак С. М. Кореляція між функціями власних назв у віршованому тексті та стратегіями його композиції. *Літературознавчі студії: Збірник наукових праць*. Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2004. Випуск 7. С. 275-279.
2. Карпенко О. Ю. *Про літературну ономастику та її функціональне навантаження. Записки з ономастики*. Одеса: Астропринт, 2000. Випуск 4. С. 68-74.
3. Кочан І. М. *Лінгвістичний аналіз тексту: Навчальний посібник*. 2-ге видання, перероб. і доп. Київ: Знання, 2008. С. 89.
4. Гуменюк Н. *Танець білої тополі*. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2016. 304 с.

ЗМІСТ

СОЦІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР АКСІОЛОГІЧНИХ ПАРАМЕТРІВ ФРАГМЕНТІВ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ДИСКУРСУ <i>Городецька Анна</i>	3
ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК СТРУКТУРНО-СМИСЛОВОГО АНАЛІЗУ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НУШ <i>Здирко Ірина</i>	12
ЛЕПБУК ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ <i>Кравчук Анна</i>	24
ОСОБОВІ ІМЕНА В ЗБІРЦІ М. МАТІОС «НАЦІЯ» <i>Росіл Наталія</i>	31
ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ <i>Скрипка Ольга</i>	36
ДО ПИТАННЯ ПРО СТАТУС НЕОЛОГІЗМУ В СУЧАСНІЙ ПОЛЬСЬКІЙ МОВІ <i>Бутрин Олена</i>	43
ВИВЧЕННЯ ТОПОНІМІКИ УКРАЇНИ В АСПЕКТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ЗМІСТОВОЇ ЛІНІЇ У ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ <i>Грубляк Валерія</i>	50
УДОСКОНАЛЕННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ЧУЖОГО МОВЛЕННЯ <i>Пугач Анна</i>	53
АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГОВІРКОВИХ ГЛЮТОНІМІВ <i>Андронатій Анна</i>	59
ЕРГОНІМИ М. ДУБНО ЯК ЕЛЕМЕНТ РЕКЛАМИ <i>Коваль Ангеліна</i>	64
ФОЛЬКЛОР ЯК МАРКЕР ГУЦУЛЬСЬКОГО СВІТОГЛЯДУ В ПОВІСТІ «ТІНІ ЗАБУТИХ ПРЕДКІВ» МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО <i>Фесечко Яна</i>	69
НАЙМЕНУВАННЯ БУДІВЕЛЬНИХ СПОРУД ЯК НАЦІОНАЛЬНО МАРКОВАНІ МОВНІ ЗНАКИ <i>Шаповал Яна</i>	74
КОЛІРНА ЛЕКСИКА У ПОЕЗІЯХ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА <i>Удалова Уляна</i> ...	78
СЕМАНТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У РОМАНІ «СОЛО ДЛЯ СОЛОМІЇ» ВОЛОДИМИРА ЛИСА <i>Щудло Олена</i>	82

ЗАСОБИ ПОЄДНАННЯ ПРЕДИКАТИВНИХ ЧАСТИН СКЛАДНОСУРЯДНИХ РЕЧЕНЬ У РОМАНІ О. ПЕЧОРНОЇ «ФОРТЕЦЯ ДЛЯ СЕРЦЯ» <i>Ірина Білань</i>	87
ПОЛЬСЬКА ТОПОНІМІКА НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ (ШІСТЬ СТОЛІТЬ СПІЛЬНОЇ ІСТОРІЇ) <i>Веселовська Софія</i>	91
ОДНОРІДНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ У РОМАНІ МАРІЇ МАТІОС «ЧЕРЕВИЧКИ БОЖОЇ МАТЕРІ» <i>Діана Дразньовська</i>	97
ЗМІНИ У СИСТЕМІ ОНІМІВ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ: ЛІНГВІСТИЧНІ ТА ЕКСТРАЛІНГВІСТИЧНІ ЧИННИКИ <i>Корбеляк Віра</i>	100
ВИВЧЕННЯ СКЛАДНИХ СЛІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІНГВІСТИЦІ <i>Кучма Ірина</i>	103
ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЗАГОЛОВКІВ У ТВОРЧОСТІ С. ЖАДАНА <i>Марцінковська Інна</i>	107
«ВПРОВАДЖЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ НА УРОКАХ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ У ЗІСТАВЛЕННІ З УКРАЇНСЬКОЮ» <i>Процик Вікторія</i>	113
ДО ПИТАННЯ ПРО ВПЛИВ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ НА НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС НА УРОКАХ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ <i>Софія Петровська</i>	117
МІФОЛОГІЧНІ ТА РЕЛІГІЙНІ КОМПОНЕНТИ У ПОЛЬСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ <i>Смірашевська Софія</i>	122
ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ НОВЕЛИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ <i>Інна Демелько</i>	127
ОБРАЗ ВІЙНИ В ПОЕТИЧНІЙ ЗБІРЦІ «ЖИТТЯ МАРІЇ» С. ЖАДАНА <i>Надія Задерейко</i>	131
ХАРАКТЕРИСТИКА ФІТОНІМІВ ТА ЗООНІМІВ У ТВОРІ І. КАЛИНЦЯ «ПАН НІХТО» <i>Гуляк Ілона</i>	137
МОДЕРНІСТСЬКИЙ ДИСКУРС ПОЕМИ «ПОДОРОЖ З УЧИТЕЛЕМ» Б. БОЙЧУКА <i>Ольга Орлик</i>	139
СЕМАНТИКА ТВІРНИХ ОСНОВ ПРИЗВИЩ ШЕПЕТІВСЬКОГО РАЙОНУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ <i>Діана Теребей</i>	145

БІБЛІЙНІ ЕЛЕМЕНТИ У СКЛАДІ ПОЛЬСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ <i>Чепак Зоряна</i>	150
СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОРІВНЯНЬ У ПОЕЗІЇ СЕРГІЯ ЖАДАНА <i>Касіянчук Вікторія</i>	154
ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЕРГОНІМІВ МІСТА ТЕРНОПОЛЯ <i>Піць Аліна</i>	158
СЕМАНТИКА ТВІРНИХ ОСНОВ ПРИЗВИЩ СЕЛА ХМЕЛІВКА, ТЕРЕБОВЛЯНСЬКОГО РАЙОНУ, ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ» <i>Ілона Біла</i>	166
ОНОМАСТИЧНИЙ ПРОСТІР РОМАНУ НАДІЇ ГУМЕНЮК «ТАНЕЦЬ БІЛОЇ ТОПОЛІ» <i>Єва Тимошук</i>	169

Матеріали
Всеукраїнської студентської наукової
інтернет-конференції

**«Актуальні питання сучасної
філології і журналістики»**

19 квітня 2023 р.

м. Тернопіль

Головний редактор *Тетяна Вільчинська*
Заступники головного редактора:
Галина Бачинська, Оксана Вербовецька, Ірина Бабій

Комп'ютерна верстка: *Мар'яна Марковська*